



**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI**

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE
ANTAKYA KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN
SİSTEMLERİNİN İRDELENMESİ**

ERVA ZEYNEP BUDAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ANTAKYA / HATAY
OCAK-2010**

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİNDE
ANTAKYA KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN
SİSTEMLERİNİN İRDELENMESİ

ERVA ZEYNEP BUDAK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ATMACA danışmanlığında hazırlanan bu tez 11/01/2010 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ATMACA Başkan Yrd. Doç. Dr. Kayhan KAPLAN Üye Yrd. Doç. Dr. Hakan YILDIRIM Üye

Bu tez Enstitümüz Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında hazırlanmıştır.

Kod No:

Prof. Dr. Bünyamin YILDIZ
Enstitü Müdür V.

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerim, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	III
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	V
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Kurumsal Temeller.....	4
1.1.1. Kentsel Bölgeler ve Kentsel Alan Kullanımları.....	4
1.1.2. Açık ve Yeşil Alanlar.....	6
1.1.3. Açık ve Yeşil Alan Kavramları.....	7
1.1.4. Açık ve Yeşil Alanların Sınıflandırılması.....	9
1.1.4.1. Kentsel Açık Alanların Sınıflandırılması.....	9
1.1.4.2. Kentsel Yeşil Alanların Sınıflandırılması.....	11
1.1.4.3. Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Sınıflandırılması.....	12
1.1.5. Açık ve Yeşil Alanların İşlevleri.....	15
1.1.5.1. Fiziksel İşlevler.....	15
1.1.5.2. Sosyo- Psikolojik İşlevler.....	16
1.1.6. Açık ve Yeşil Alanların Standartları.....	17
1.1.6.1. Dünya’da Açık ve Yeşil Alan Standartları.....	20
1.1.6.1.1. Bazı Avrupa Büyük Kentlerinin Açık ve Yeşil Alan Varlıkları...20	
1.1.6.1.2. Bazı Gelişmiş Ülkelerde Açık ve Yeşil Alan Standartları.....24	
1.1.6.2. Türkiye’de Açık ve Yeşil Alan Standartları.....	25
1.1.7. Açık ve Yeşil Alan Sistemleri.....	30
1.1.7.1. Mekansal Açıdan Açık ve Yeşil Alan Sistemi.....	31
1.1.7.2. Toplumsal Açıdan Açık ve Yeşil Alan Sistemi.....	42
1.1.7.3. Zamansal Açıdan Açık ve Yeşil Alan Sistemi.....	43
1.1.8. 3194 sayılı İmar Kanunu ile Açık ve Yeşil Alanlar.....	44
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	46
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	49
3.1. Materyal.....	49
3.2. Yöntem.....	49

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	51
4.1. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler.....	51
4.1.1. Araştırma Alanının Doğal Yapısı.....	51
4.1.1.1. Coğrafi Konum.....	51
4.1.1.2. Jeolojik Yapı.....	53
4.1.1.3. Toprak ve Arazi Varlığı.....	53
4.1.1.4. İklim.....	54
4.1.1.5. Bitki Örtüsü.....	55
4.1.2. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı.....	56
4.1.2.1. Tarihçe.....	56
4.1.2.2. Nüfus.....	58
4.1.2.3. Eğitim.....	59
4.1.3. Araştırma Alanının Ekonomik Faaliyetleri.....	60
4.1.3.1. Ticaret.....	60
4.1.3.2. Sanayi.....	62
4.1.3.3. Turizm.....	65
4.1.3.4. Tarım.....	67
4.1.3.5. Hayvancılık.....	68
4.1.3.6. Ormancılık.....	69
4.2. Cumhuriyet Döneminden Önce Antakya’da Kentsel Gelişim ve Mimarlık	69
4.2.1. İslam Döneminden Önce Antakya’da Kentsel Gelişim ve Mimarlık.....	69
4.2.2. İslam Döneminden İtibaren Antakya’da Kentsel Gelişim ve Mimarlık...78	
4.2.2.1. İslam Fetihlerinden Osmanlı Dönemine Kadar Kentsel Gelişim ve Mimarlık.....	78
4.2.2.2. Osmanlı Döneminde Kentsel Gelişim ve Mimarlık.....	82
4.2.3. XVI. – XIX. Yüzyıl arasında kentsel gelişim.....	82
4.2.4. XIX. Yüzyıl ve sonrasında kentsel gelişim.....	84
4.3. Cumhuriyet Döneminden Günümüze Antakya’da Kentsel Gelişim ve Mimarlık.....	87

4.4. Antakya Kenti İçin Yapılmış Olan İmar Planları.....	93
4.4.1. Antakya Kenti İçin Yapılmış Olan İlk İmar Planları.....	93
4.4.2. 28 Şubat 1987 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı.....	95
4.4.3. 27 Nisan 1998 Tarihli Antakya İmar Planı.....	99
4.4.3.1. Ev Bahçeleri.....	99
4.4.3.2. Meydanlar ve Kavşaklar.....	99
4.4.3.2.1. Vali Ürgen Meydanı.....	100
4.4.3.2.2. Cumhuriyet Meydanı.....	100
4.4.3.2.3. Ulus Meydanı.....	100
4.4.3.2.4. Aalen Kavşağı.....	100
4.4.3.3. Okul Bahçeleri.....	100
4.4.3.4. Parklar.....	102
4.4.3.5. Çocuk Oyun Alanları.....	103
4.4.3.6. Yollar.....	104
4.4.3.7. Spor ve Oyun Alanları.....	106
4.4.3.8. Dini Yapı Çevreleri.....	106
4.4.3.9. Mezarlıklar.....	107
4.4.3.10. Diğer Açık ve Yeşil Alanlar.....	107
4.4.4. 2006 yılı Mücavir plan.....	108
4.4.4.1. Konut Alanları.....	109
4.4.4.2 Tarım Alanları.....	109
4.4.4.3. Sosyal ve Teknik Altyapı Alanları.....	110
4.4.4.4. Kentsel Çalışma Alanları.....	111
4.4.4.5. Ulaşım.....	111
4.4.5. 7 Ocak 2009 yılı İmar-Revizyon Planı.....	112
4.4.5.1 Meydanlar ve Kavşaklar.....	112
4.4.5.1.1. Vali Ürgen Meydanı.....	112
4.4.5.1.2. Cumhuriyet Meydanı.....	112
4.4.5.1.3. Ulus Meydanı.....	112
4.4.5.1.4. Aalen Kavşağı.....	112
4.4.5.1.5. İkinci Kavşağı.....	112

4.4.5.1.6. Otogar Kavşağı.....	112
4.4.5.1.7. Uğur Mumcu Caddesi-Samandağ İstikametinde Var Olan Kavşak.....	112
4.4.5.1.8. Çekmece Beldesi Girişİ Kavşağı.....	112
4.4.5.2. Okul Bahçeleri.....	113
4.4.5.3. Parklar ve Çocuk Oyun Alanları.....	117
4.4.5.4. Yollar.....	118
4.4.5.5. Spor ve Oyun Alanları.....	119
4.4.5.6. Dini Yapı Çevreleri.....	119
4.4.5.7. Mezarlıklar.....	119
4.4.5.8. Diğer Açık ve Yeşil Alanlar.....	120
4.4.6. 25.02.2009 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı	120
4.4.6.1. Ulaşım.....	121
4.4.6.2. Konut Alanları.....	122
4.4.6.3. Ticaret Alanları.....	123
4.4.6.4. Turizm Alanları.....	123
4.4.6.5. Sosyal ve Teknik Altyapı Alanları.....	123
4.4.6.5.1. Açık Yeşil Alanlar.....	123
4.4.6.5.2. Okul Alanları.....	123
4.4.6.5.3. Dini Tesis Alanları.....	124
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	128
KAYNAKLAR.....	133
TEŞEKKÜR.....	136
ÖZGEÇMİŞ.....	137

ÖZET**Cumhuriyet Döneminde Antakya Kenti****Açık ve Yeşil Alan Sistemlerinin İrdelenmesi**

Bu çalışmada açık ve yeşil alanların, kent planlama ve planlamaya yönelik imar planları ile ilişkileri ele alınmıştır. Çalışma alanı olan Antakya kenti içerisinde Cumhuriyet döneminden günümüze Antakya kenti için yapılmış olan imar planları ve bu planlardaki açık yeşil alanların değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir.

Kentleşmede, kentsel yaşam kalitesinin oluşumunda önemli rol üstlenmiş olan açık yeşil alanların Antakya kenti içerisinde planlaması ve varlığı sorgulanmıştır. Bu bağlamda ülkemizde kent planlaması ve yeşil alan politikalarını ele alan kanunlar/planlama mevzuatı-yeşil ağ ilişkisi, plan kademeleri incelenmiştir. Antakya kentinin mevcut açık ve yeşil alanları değerlendirilmiş, kentin açık ve yeşil alanlarına olan yaklaşım ve bu alanlara ilişkin günümüze kadar alınmış olan plan kararları incelenmiştir. Avrupa birliği standartları baz alınarak kentler için belirlenmiş açık ve yeşil alan standartları ile kişi başına düşen yeşil alan miktarları, spor alanları çocuk oyun alanları ve rekreasyon alanları belirlenmiştir. Araştırmanın son aşamasında açık ve yeşil alanlar için belirlenmiş Avrupa standartları ile Antakya kenti açık ve yeşil alanları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Değerlendirmeler sonucunda hızla gelişmekte olan Antakya kentinin açık ve yeşil alanlar konusundaki açığın kapatılması için çözüm ve öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

2010, 137 sayfa

Anahtar Kelimeler: Açık ve yeşil alanlar, İmar planı, İmar Kanunu, Peyzaj Tasarımı, Antakya, Hatay

ABSTRACT**Evaluation Of Open Green Area Systems For The City Of Antakya
from Republic Period**

In this study, the relation of city planning and public improvements according to planning with open green areas are going to be deal. City of Antakya is choosen as the study area. From rebuclic period untill today the public improvement plans and the open green araeas in these plansa re gonig to be realized for the city of Antakya.

Open green spaces takes considerable part at the formation of urban life quality and the existence of open green spaces are interraged. In this case city planning in Turkey and the laws of green areas, green area policy, planning statues-connection of green spaces, plan steps will be critisized. The existent open green areas of the Antakya city are going to be utilized. Open green area approaches and the plannig decisions which had been taken are studied. Based on European Union standarts, open green space standarts for the cities, green area quantity, sport area, children play grounds, recreation areas for per person will determined. At the last step of research the European Union standart which is determined for open green areas will compare with the open green areas of Antakya city.

As the results of the study, solutions and suggestions have been tried to improve for insufficient of open and green areas city of Antakya which really improve fast.

2010, 137 pages

Anahtar Kelimeler: Open Green Areas, Public Improvement Plans, Public Improvement Law, Lanscape Design, Antakya City , Hatay

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 1.1. Kent bütünü içinde çeşitli kullanım şekilleri ve oranları	6
Çizelge 1.2. Kentlerde yerleşim birimi ölçeğinde açık ve yeşil alanlar.....	13
Çizelge 1.3. Kişi başına düşen açık ve yeşil alan standartları.....	18
Çizelge 1.4. Türkiye koşullarına uygun açık ve yeşil alan standartları.....	19
Çizelge 1.5. Açık ve yeşil alanların konut bölgelerine olan uzaklıkları ile alan ölçüleri.....	20
Çizelge 1.6. Bazı Avrupa büyük kentlerinin açık yeşil alan varlıkları.....	21
Çizelge 1.7. Dünya’da genel rekreasyon alan ölçütleri.....	22
Çizelge 1.8. Yapı Yollar Kanunu’na göre kentsel alan kullanım oranları.....	26
Çizelge 1.9. Kentsel, sosyal ve teknik altyapı standartları.....	27
Çizelge 1.10. 2 Eylül 1999 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan kentsel, sosyal, teknik altyapı standartları.....	28
Çizelge 1.11. Bazı büyük kentlerimizin yeşil alan varlığının 15 yıllık dönemdeki gelişimi.....	29
Çizelge 1.12. Açık ve yeşil alanların yerleşim yeri hiyerarşisi açısından sınıflandırılması.....	43
Çizelge 1.13. Çalışmada kullanılan yöntemin akış şeması.....	50
Çizelge 4.1. Hatay ili cinsiyete göre okuryazarlık nüfusu.....	59
Çizelge 4.2. Antakya’daki mevcut meydanların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları cadde.....	99
Çizelge 4.3. Antakya’da bulunan bazı önemli okulların isimleri, öğrenci sayıları, bina-bahçe ve toplam alanları ile buldukları yerler.....	101
Çizelge 4.4. Antakya kentindeki mevcut parkların isimleri ve kapladığı alanlar.....	102
Çizelge 4.5. Antakya kentindeki mevcut çocuk bahçelerinin isimleri, bulunduğu mahalleler ve kapladığı alanlar.....	104
Çizelge 4.6. Antakya’daki bazı caddelerin isimleri, uzunlukları ve genişlikleri.....	105
Çizelge 4.7. Antakya kentindeki bazı dini yapıların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları yer.....	106
Çizelge 4.8. Antakya’daki mezarlıkların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları yer.....	107

Çizelge 4.9. Antakya'daki diğer açık ve yeşil alanların isimleri ve kapladıkları alanlar.....	107
Çizelge 4.10. Gelişme konut alanlarının yoğunlukları.....	109
Çizelge 4.11. Zeytinlik alanlarının yerleşim koşulları.....	110
Çizelge 4.12. İlköğretim okulları ve okullardaki öğrenci sayıları.....	113
Çizelge 4.13 Ortaöğretim okulları ve okullardaki öğrenci sayıları.....	115
Çizelge 4.14. Mesleki ve teknik liseler ve bu okullardaki öğrenci sayıları.....	116
Çizelge 4.15. Özel eğitim veren kurumlar ve öğrenci sayıları.....	116
Çizelge 4.16. Mahalle bazında park ve çocuk oyun alanları.....	117
Çizelge 4.17. Antakya'daki ana arterlerin isimleri, uzunlukları ve genişlikleri.....	118
Çizelge 4.18. Antakya'daki mezarlıkların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları yer.....	120

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Açık alanların sınıflandırılması	10
Şekil 1.2. Kentsel yeşil alanların sınıflandırılması.....	12
Şekil 1.3. Londra yeşil kuşağı.....	34
Şekil 1.4. Frankfurt yeşil kuşak planı.....	35
Şekil 1.5. Washington kent planı.....	37
Şekil 1.6. Milton Keynes kenti ve açık alan gelişimi master planı.....	39
Şekil 1.7. Öneri açık ve yeşil alan sistem grafikleri.....	40
Şekil 1.8. Öneri açık ve yeşil alan sistem grafikleri.....	42
Şekil 1.9. Hatay ilinin konumu.....	52
Şekil 4.1. İSDEMİR'den görünüm.....	62
Şekil 4.2. İSDEMİR'den görünüm.....	62
Şekil 4.3. Arkeoloji Müzesindeki mozaiklerden örnek.....	65
Şekil 4.4. St. Pierre Kilisesi.....	65
Şekil 4.5. Tarım Alanlarından görünüm.....	67
Şekil 4.6 Antakya'nın kenti çepeçevre saran surları ve Asi Nehri ile sınırlanan Antik Çağ'daki yayılma alanı.....	69
Şekil 4.7 Seleucuslar'dan önce Antakya yöresi.....	70
Şekil 4.8. Kentin kuruluşunda uygulanan şehircilik nizamı.....	71
Şekil 4.9. Antakya'nın Antik Çağ'daki planı.....	72
Şekil 4.10. Antakya'nın planı, Pococke.....	75
Şekil 4.11. Müller'in Antakya planı.....	77
Şekil 4.12. Haçlılar zamanında Antakya kuşatması.....	80
Şekil 4.13. 1098 yılında Antakya.....	81
Şekil 4.14. 1906 yılında yayınlanmış bir seyahat rehberinde Antakya ve yakın çevresi	86
Şekil 4.15. Fransızlar döneminde yapılmış olan Antakya kadastro haritasından köprü ve civarı.....	88
Şekil 4.16. Antakya'daki belli başlı yapıları gösteren 1931 tarihli plan.....	89
Şekil 4.17. Kentin çarşılar bölümünde esnafın dağılımını gösteren 1936 tarihli plan...	90
Şekil 4.18. 1957 tarihli imar planından ayrıntılar.....	93

Şekil 4.19. 1957 tarihli imar planından ayrıntılar.....	94
Şekil 4.20. 1 Ocak 1972 yılında yapılmış olan plan.....	94
Şekil 4.21. 28 Şubat 1987 tarihli koruma amaçlı imar planı alan dağılımı.....	95
Şekil 4.22. 1987 tarihli Antakya koruma imar planı'ndan ayrıntılar.....	97
Şekil 4.23. 1987 tarihli Antakya sit bölgesi uygulama imar planı.....	98
Şekil 4.24. 25 Şubat 2009 tarihli koruma amaçlı imar planı alan dağılımı.....	125
Şekil 4.25. 25 Şubat 2009 tarihli koruma amaçlı öneri imar planı.....	126

1. GİRİŞ

Kentleşme; endüstrileşmeye ve ekonomik gelişmeye paralel olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında örgütlenme, iş bölümü ve uzlaşma yaratan davranış ve ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açmıştır. Kentsel alanlarda yaşanan sorunlar için küresel veya bölgesel ölçekte çözümler yerine yöresel ölçekte alınan önlemler, yönetim açısından yaşanan kargaşalar, birkaç büyük kent il dışında diğer kent, ilçe ve köylerin içinde bulunduğu olanaksızlıklar, yasal ve yönetsel düzenlemelerin uygulanmasından kaynaklanan sorunlar her geçen gün artmaktadır (Perçin ve ark, 2002).

Plan geleceğin vizyonudur. Esas olan insan yaşamının şekillendirilmesidir. Planlama toplum yapısı, alan kullanım kararları ve halkın iç içe olduğu konuları kapsar. Plan toplumun gelişmesine yol göstermek için hazırlanır, toplumun genelini kapsayan en az 20 yıllık dönemler için yapılır. Amaç, sağlıklı bir kentsel yaşam için alan kullanım yapısının düzenlenmesi, gelişme yoğunluğunun su ve kanalizasyon sistemlerine yüklenmesini engelleyecek şekilde denetlenmesi, ticaret, sanayi ve konut alanlarının ayrıştırılması, kamu güvenliğinin ve yeterli dolaşım ve ulaşım olanaklarının sağlanması, okul, hastane, eğlence, dinlenme alanları gibi toplumsal hizmet alanlarının yaratılması, çevrenin korunması olarak sıralanır (Keleş ve ark, 1999).

Özellikle XVIII. Yüzyılda başlayan endüstrileşme hareketi ve gelişen teknoloji insanoğlunun yaşamında yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu yeni dönemle birlikte insanlara teknolojinin tüm olanakları sunulmuş ve hayat birçok yönden kolaylaşmaya başlamıştır. Bu konforla birlikte betonlaşan kentler, hızlı nüfus artışı, konut açığı, işsizlik, trafik, çevre kirliliği ve doğadan gittikçe uzaklaşan insanın sorunları da gündemde yer almıştır (Kaya, 1993).

Günümüz koşullarında da yaşanan hızlı kentleşme beraberinde fiziksel çevre sorunlarını da getirmiştir. Bu sorunların başında kentsel gelişim projesi adı altında yeşil alanlar düzensiz, plan dışı yapılaşma alanı olarak seçilmekte ve tahribe uğramaktadır. Bu olumsuzluklar insanların günlük yaşantılarında hissettikleri sınırları,

stres, yorgunluktan kurtulmak amacıyla dinlenmelerini ve rahatlamalarını sağlayacak yeşil alan gereksiniminin önemini bir kez daha ön plana çıkarmaktadır. Özellikle kentsel alanlarda yaşayanlar için çevresel değişimler insan üzerinde olumsuz yönde etkilemeye başladıktan sonra kentli çevre konusunda endişelenmeye başlamıştır. Bölgesel ve küresel çevre sorunlarının çoğunun kentlerden çıkmış olması kentli için kentin çevre kalitesi konusunda çalışmalara yönlendirmiştir. Çevre sorunlarına gerekli önem verilip çözüme ulaştırılmadığı müddetçe gelecekte bu çevre sorunları daha da artacak ve kentlerin sürdürülebilirliği tehlikeye düşürecektir.

Geçmişte fazlaca gereksinim duyulan açık-yeşil alanlar, bozulan bu denge ve artan çevresel sorunlar nedeniyle kentsel mekanlar yeniden önem kazanmış ve bu alanların artırılması yönünde çalışmalara başlanmıştır. İleride, kentleşme olgusunun daha yüksek seviyelere ulaşması ve endüstrileşmenin gelişmesiyle açık yeşil alanlara olan gereksinimin çok fazla artacağı kesindir. Ancak, gün geçtikçe artan kent nüfusu, yapı yoğunluğu vb. etkenler bu çalışmaları engellemekte ve sorunun ölçeği her geçen gün artmaktadır (Çinçinoğlu, 2001)

Ülkemizde özellikle 1950'lerden itibaren sanayileşmeye paralel olarak başlayan ve günümüze dek artarak devam eden kentlere göç hareketinin özellikle metropoller, büyük şehirler üzerinde doğurduğu çeşitli baskılar, merkezi yönetimlerin önlemekte geç ya da aciz kalması nedeniyle, hızlı ve başıboş kentleşmeye neden olmuş açık yeşil alan olarak ayrılan arazilerin imara açıldığı ve yapı adaları arasında kalan cetvel artığı alanları açık yeşil alan olarak ayrıldığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada tarih boyunca değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasıyla var olan tarihi zenginliğin yanı sıra ekonomik ve kültürel bir potansiyele sahip olan Antakya kentinin mevcut açık yeşil alan sistemi incelenmiştir.

Antakya kenti son yıllarda hızlı kentleşme ve artan nüfusa karşın açık yeşil alan oranının azaldığı bir şehirdir. Yeşil alanların hızlı bir şekilde azalarak beton yığını haline dönüşmesi düşüncesinden yola çıkılarak kentin gelecekteki görüntüsü ve insan-doğa arasındaki ilişkinin sağlanması açısından bu çalışma gerçekleştirilmektedir.

Yoğun yapılaşma talebiyle karşılaşan kentte açık ve yeşil alan sisteminin varlığı kentin mevcut kültürel, sosyal, fiziksel ve ekonomik verileri irdelenerek mevcut açık

yeşil alanlar, kentin açık yeşil alanlarına olan yaklaşım ile bu alanlara ilişkin günümüze kadar alınmış olan plan kararları incelenmiştir.

Çalışmanın “Giriş” başlığını taşıyan birinci bölümünde, araştırma konusunun güncelliği ve çalışmanın içeriği hakkında genel bilgiler verilmiştir. “Kuramsal Temeller” başlığını taşıyan ikinci bölümde, açık ve yeşil alanlar, açık ve yeşil alan kavramları, açık ve yeşil alanların sınıflandırılması, açık ve yeşil alanların işlevleri, açık ve yeşil alan standartları ile açık ve yeşil alan sistemleri irdelenerek çalışmanın dayandığı teorik esaslar ortaya konmuştur.

İkinci bölümde konuyla ilgili önceki çalışmalar özetlenmiştir.

“Materyal-Yöntem” başlıklı üçüncü bölümde, araştırma alanının fiziksel sınırı belirlenmiş, araştırmanın yürütülmesi sırasında kullanılan materyaller ve izlenen yöntemin aşamaları hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın “Araştırma Bulguları ve Tartışma” başlığını taşıyan dördüncü bölümünde, araştırma alanının doğal yapısı, sosyo-kültürel yapısı ve ekonomik özellikleri irdelenmiş, Antakya kentinin kamusal açık ve yeşil alanları saptanarak, bunların açık ve yeşil alan sistemine yönelik katkıları ve mevcut durumları üzerine incelemeler yapılmıştır.

“Sonuç ve Öneriler” başlıklı besinci ve son bölümünde, Antakya kent bütünü içinde yapılan incelemeler doğrultusunda yeşil alan sisteminin bütününe yönelik genel değerlendirmelere ve ileriye yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir.

1.1. Kurumsal Temeller

1.1.1. Kentsel Bölgeler ve Kentsel Alan Kullanımları

Çalışma konusu olan açık ve yeşil alanlarla ilgili kavramlara başlamadan önce çeşitli kavramlara değinmekte yarar olacaktır. Bu kavramlardan biri “kent” diğeri de “kentleşme” kavramlarıdır.

Kent plancılarına göre; yasayan nüfusun belli bir çoğunluğunun tarım dışı faaliyetlerle uğraşiyor olduğu, ulaşım ve tasınım faaliyetlerinin kolaylaşması ile ihtisaslaşmanın arttığı mekanlara “kent” adı verilmektedir (Çelik, 2000).

Kent, zamansal ve aynı zamanda mekansal sürekliliğe sahip, belli bir birikim ve yığılmanın sonucu olan bir yapıdır. Kent, büyüklük, yoğunluk ve heterojenlik özellikleri taşıyan bir yerleşme türüdür (Öztürk, 2004).

Kıray (1964)’a göre kent, tarım dışı sanayi, ticaret, kültür, sağlık, sosyal eğilimlerin toplandığı, çok geniş ve etkili merkezileşme, örgütleşme, rasyonel çalışma ve standardizasyon düzeninin kurulduğu, okuma-yazma oranının çoğaldığı ve her türlü ulaştırma, haberleşme, hizmet ve tesislerin bulunduğu yerlerdir (Çelik, 2000).

Kentleşme ise; endüstrileşme ve teknolojik ilerlemeler ile birlikte kentlerin sağladıkları çeşitli üstünlüklerin çekici bir kuvvet yaratarak, köylerden kentlere doğru doğurduğu nüfus akımıdır (Geray, 1960; Yılmaz, 1998).

Keleş (1990)’e göre kentleşme; sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısından artan oranda örgütleşme, is bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir.

Kentleşme, sanayi devrimi sonrasında sanayileşmenin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmış ve giderek artan bir hızla, özellikle 1950’li yıllardan beri ülkemizde yoğun fakat genellikle sağlıksız bir şekilde devam eden bir süreç olarak gözlenmektedir.

Plancı çevrelerde, bu olumsuz gelişmeyi kontrol etmek ve daha yaşanabilir mekanlar oluşturabilmek için kentlerde belirli kullanım alanları için belirli sahalar ayrılması benimsenmektedir. Farklı karakterdeki bölgelerin temel alan kullanımları için önceden belirli bir amaca göre ayrılması “zonlama” olarak adlandırılmaktadır.

Zonlama, başlangıçta belirli konut bölgelerinde yasayan kişileri endüstriyel faaliyetlerin rahatsız edici etkilerinden kurtarmak amacıyla uygulanmıştır. Bugün ise,

kent imarı ile ilgili faaliyetlerin, genel ve yaygın bir plana uygun şekilde yürütülmesini sağlamak amacına yönelmiş bulunmakta ve “Şehirde her şey için uygun bir yer vardır ve her şey kendi yerini bulmalıdır.” esasına dayanmaktadır (Geray, 1960; Yılmaz, 1998).

Keeble (1961), kent halkının çeşitli gereksinimlerine karşılık verebilmek için kentleri, yararlanma yönünden farklı bölgelere ayırmak gerektiği görüşündedir. Herhangi bir planlı kentte ve aynı nitelikte olmamakla beraber plansız bir kentte de beş ayrı zon (bölüm) bulunmaktadır.

1. Kent Merkezi: Ticari, idari ve sosyal hayatın en yoğun, en komplike şekilde yer aldığı ve en önemli merkezi hizmetlerin bulunduğu kısımdır.

2. Endüstri Bölgesi: Büyük ve küçük çapta imalathanelerin, fabrikaların ve büyük depoların yer aldığı kısım olup, kendi bünyesinde birçok alt bölümlere ayrılabilir.

3. Yerleşim Bölgesi: Halkın barındığı ve yaşantısını sürdürdüğü konutlar bölgesidir. Esas olarak ev ve bahçelerden oluşmasına rağmen ilkokullar, mahalli alışveriş alanları ve açık alanlar, küçük çapta sanayi tesisleri de bu gruba dahil edilebilir.

4. Açık Alanlar: Genel olarak doğal yapısı ve doğal formu ile korunan fazla bina gerektirmeyen ve yerleşme gereksinimi olmayan bölgelerdir. Açık alan sınıfı içine parklar, oyun alanları, mezarlıklar, geniş alanı olan okul, hastane ve diğer kamu kurum binalarının bahçeleri, ev bahçeleri vs. dahil edilebilir. Bununla birlikte açık alan kavramı daha çok parklar, oyun alanları gibi yerleşim alanı içinde yer alan ya da halkın kullanabildiği, islenmemiş boş alanları ifade etmektedir.

5. Kent Çevresi: Doğrudan kent sınırları içine girmemekle beraber, kullanım yönünden kentin doğrudan etkilediği çevre arazisidir. Tarım, orman ve bos alanlar çevresel kuşağın birer parçasıdır.

Tüm bu kent bölümleri dışında kent açısından önemli diğer bir bölüm ulaşım sistemidir ve bu ulaşım sistemini oluşturan alanlar, kent gelişim sürecinde en çok gelişmeye ihtiyaç duyan kısımlardır (Çelik, 2000).

Keeble (1961)'in kent bölümü içinde çeşitli kullanım şekilleri ve bunlar için belirlediği oranlar Çizelge 1.1' deki gibidir (Çelik, 2000).

Çizelge 1.1. Kent bütünü içinde çeşitli kullanım şekilleri ve oranları (Keeble, 1961; Çelik, 2000)

Kullanım Şekli	Oran	Her 1000 kişi için alan miktarı (ha)
Konut	51.8	100
Endüstri	14.5	28
Açık Alan	14.5	28
Eğitim	6.2	12
Diğer Bölgeler	13	25.2
Toplam	100	193.2

Bir kentin kuruluş alanı, kullanım yönünden farklı, fakat fonksiyonları yönünden birbirini tamamlayan bölümlerden oluşur. Toplumun ekonomik, sosyal ve sağlık yönünden gereksinimlerini karşılamak amacıyla, kullanım yönünden farklı özellikteki bölümler için yer ve yeteri kadar alan ayrımı bir kentin fiziksel yapısını ortaya koyar (Şahin ve Barış, 1998).

Kentsel bölgeler içinde yer alan açık ve yeşil alanlar, her ne kadar peyzaj planlamasının bir parçası olsa da kent planlamasının da bir parçasıdır ve kentsel yerleşim düzeni planlamalarında ayrı olarak ele alınmamalıdır.

1.1.2. Açık ve Yeşil Alanlar

Kentleşme olgusuyla birlikte kentlerde nüfus yığılmaları ve kentsel yapı alanlarında büyümeler ortaya çıkmıştır. Kentlerdeki nüfus büyüklükleri ve bunlara ayrılmış olan alanlar arasındaki ilişkiler kentlerin karakterlerini ve özelliklerini büyük oranda ortaya koymaktadır. Kentlerde yaşayan insanların sağlıklı ve mutlu yaşamaları için kentin ekonomik ve sosyal yapısının geliştirilmesi gerekmektedir. Kentleşmeyle birlikte kente yapılan göçler sonucunda artan nüfus yoğunluğu, kent toplumunun doğal gereksinimleri ve biyolojik düzeni sağlama açısından yeşil alanlar ile doğal çevrelerin öneminin artmasına neden olmuştur. Bu bölümde açık ve yeşil alan kavramları, açık ve yeşil alanların sınıflandırılması, açık ve yeşil alanların işlevleri, açık ve yeşil alan sistemleri ve açık ve yeşil alan standartları gibi konulara yer verilmiştir.

1.1.3. Açık ve Yeşil Alan Kavramları

Kentler, sürekli olarak gelişen fiziksel mekanlar oldukları için, bu mekanlarda yer alan unsurların sürekli olarak düşey ve yatay yönlerde değişimi ve yoğunlaşması söz konusu olmaktadır. Kentsel mekanlarda görülen bu değişim ve yoğunlaşmalar, bir taraftan kentsel mekan içinde sıkışıklığa neden olarak serbest ve rahat yaşama olanağını ortadan kaldırmakta, diğer taraftan ise, çevreye doğru olan yayılmalarla ekonomik ve teknik zorluklara neden olmaktadır. Bugün endüstrileşme ve hızlı kentleşmenin görüldüğü büyük kentlerin çoğunda, nüfus artışına paralel olarak artan yapı yoğunluğu ve plansız gelişmeler ve yanlış yer seçimleri, kentlerin kırsal alanlarla olan ilişkilerinin kopmasına, kentte yer alan mevcut açık ve yeşil alanların hızla tüketilmesine, kent yaşamının monotonlaşmasına ve kentlerin insan yaşamı için sosyal, kültürel ve biyolojik açıdan yetersiz çevreler haline dönüşmesine neden olmaktadır.

Fiziksel, sosyal, biyolojik ve hijyenik yönden ortaya çıkan bu tip sorunların var olduğu bugünün kentlerinde insanları doğaya yaklaştıracak, onlara enerji ve canlılık verecek, özellikle rekreasyonel aktivitelere olanak sağlayacak karakterde açık ve yeşil alanlara büyük gereksinim duyulmaktadır.

Kentleşme olgusuyla birlikte ortaya çıkan ve kentlerin fiziksel kalıpları içerisinde sürekli var olan açık ve yeşil alan kavramları, kentlerin biçimleriyle doğrudan ilişkili olduğu gibi, kentlerin fiziksel karakterlerinin oluşmasında da belirleyici olmuşlardır. Kent planlama uygulamalarında yüzyıllık bir geçmişe sahip olan açık alan - yeşil alan - açık ve yeşil alan kavramları farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Gold (1980) açık alanları, kentsel yerleşim alanlarında ve kent çevresinde fiziksel sınırlar oluşturarak, kentlerin doğal kimliklerinin ve peyzaj özelliklerinin sürdürülmesini sağlayan, doğal olarak bulunan veya insan eliyle şekillenmiş arazilerin genel adı olduğunu belirtmektedir. Yeşil alanları ise, kentsel doku içinde estetik, kültürel ve sürdürülebilir arazi kullanımına yönelik olarak çok amaçlı planlanan ve tasarlanan kamu veya özel mülkiyetteki alanlar olarak tanımlamaktadır. Açık alan; insanın yaşantısını sürdürdüğü üzerinde yapı yapılmış kapalı alanların dışında kalan ya doğal durumda bırakılmış, ya da tarımsal ve konut dışı dinlenme amaçlarına ayrılmış kent parçasıdır. Yeşil alan ise; kent ve kasabalarda, insanların dinlenmesine, gezmesine, çocukların oynamasına ayrılan ve bu yerlerin yoğun yapılanmış bir görünüm

kazanmasına engel olmak amacıyla kent yönetimlerince düzenlenen gezilik, ağaçlı yol gibi ortak kullanım alanı” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1980).

Yerleşmelerin fiziki planlamalarında barınma, çalışma, hizmetler ve ulaşım dışında kalan alanları, yeşil veya boş zamanları değerlendirme alanları / bölgeleri olarak tanımlanmaktadır (Çetiner, 1972).

Açık ve yeşil alanlar, kent içi ve kırsal karakterdeki yerleşmelerde, insanların çeşitli rekreatif ihtiyaçları için yararlandıkları küçük-büyük yüzeyler ve boşluklardır. Bu tür alanlar kentte yaşayanların fiziksel ve psikolojik gereksinimleri için dinlenme, eğlenme, spor yapma gibi aktivitelerine olanak tanırırlar (Pamay, 1978).

Toplumbilimci Geray, açık ve yeşil alanları “kentleşme, endüstrileşme ile yoğunluk artışı sonucunda doğadan kopmakta, doğayı bozmakta olan insanın doğaya yakınlaşmasını, onu korumasını, kullanmasını sağlayan alanlar” olarak tanımlamaktadır (Durmuş, 1997).

Kentsel alanlardaki fiziki planlamanın çerçevesini çizen düzenlemeler ve uygulamalara yön veren yasa ve yönetmeliklerde açık ve yeşil alan kavramları şu şekilde tanımlanmaktadır. 3194 sayılı İmar Yasası öngörülerine dayanılarak hazırlanan İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine ait esaslara dair yönetmeliğin tanımlar bölümünde, “park, çocuk bahçesi ve oyun alanları olarak ayrılmış alanlara aktif yeşil alan” denmektedir. Yine 3194 sayılı İmar Yasası’nda türeyen Tip İmar Yönetmeliğinin II.bölüm 14. maddesinde kent bölgeleri tanımları ve alan kullanım şartları, sosyal ve kültürel alt yapı alanları başlığı altında yeşil alanlar, “toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence ve kıyı alanları toplamıdır. Metropol ölçekte fuar, botanik ve hayvanat bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır” şeklinde tanımlanmıştır.

Tüm bu tanımlar kapsamında **kentsel açık alanlar**; sadece orada yaşayanların değil, tüm kentlilerin ortak kullanım alanı olup, üzerinde yapı bulunmayan, sokak, cadde ve meydan vasıtasıyla kent içinde yer alan çeşitli bölüm ve yapıları birbirine bağlayan kamusal mekanları içermektedir. Açık alanlar, kentlerin fiziki yapılarında kitle boşluk ayarlamasına yardımcı oldukları için denge elemanıdır. **Kentsel yeşil alanlar**; insanların bir araya gelerek eğlenmesine, dinlenmesine olanak sağlayan, sosyal ilişkilerin kurulması, sürdürülmesi ve toplumsal ilişkilerin geliştirilmesinde büyük

öneme sahip çocuk bahçesi, dinlenme alanı, gezinti alanı, oyun alanı, piknik alanı, eğlence ve kıyı alanlarının toplamıdır. Metropol ölçekte ise; fuar, hayvanat ve botanik bahçeleri ile bölgesel parklar da yeşil alan olarak nitelendirilmektedir. Yalnızca kentlinin doğrudan faydalandığı alanlar olmayıp, kent yakınında bulunan işlevsel yeşil alanları da kapsayan **kentsel açık ve yeşil alanlar ise**; kentleşme, endüstrileşme ve kente yapılan göçler sonucunda oluşan nüfus artışı nedeniyle doğadan kopmakta olan insanların, fiziksel ve psikolojik gereksinimlerine olanak sağlayarak onların doğaya yakınlaşmalarını sağlayan alanlardır.

1.1.4. Açık Yeşil Alanların Sınıflandırılması

Kendi içinde farklı karakterler gösteren açık ve yeşil alanlar, bilim adamları, plancılar ve kent bilimcileri tarafından fonksiyonlarına, büyüklüklerine, kent merkezine olan uzaklıklarına, konumlarına, mülkiyet durumlarına, ölçülerine, işlevlerine ve konumlarına göre farklı sınıflarda değerlendirilmektedir.

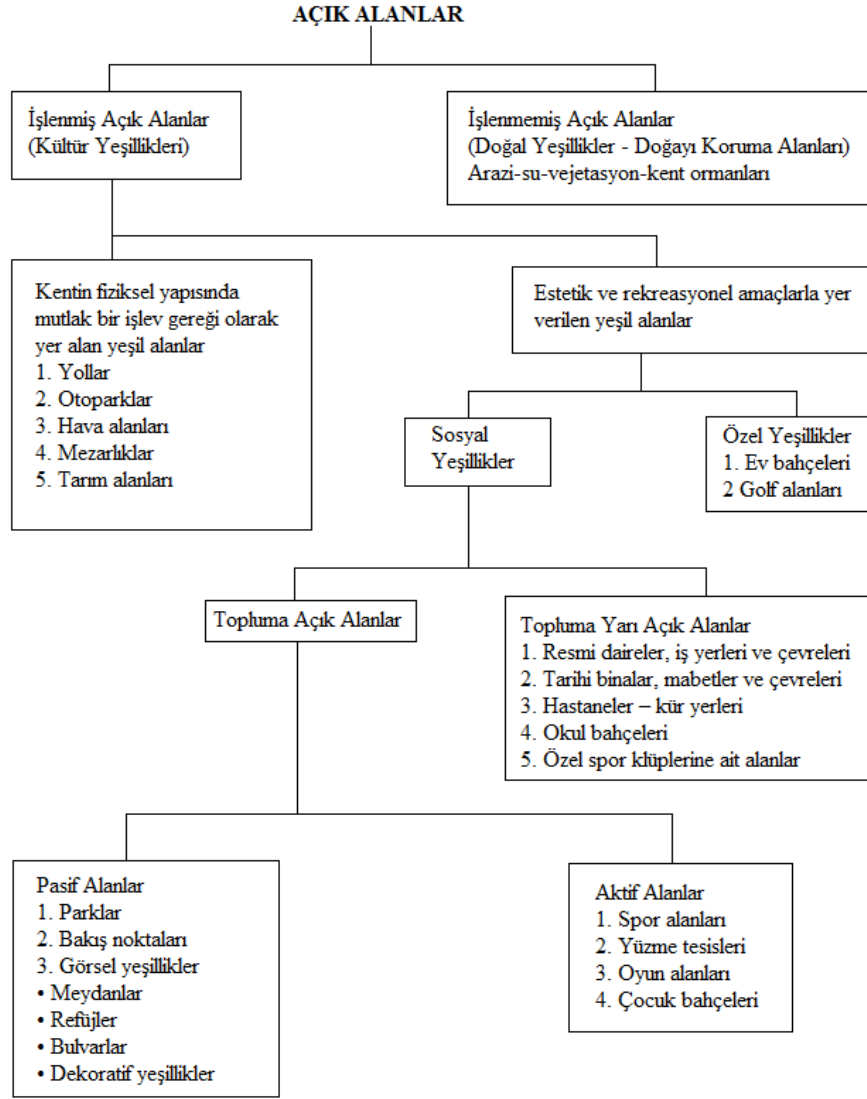
Ayrıca bu özelliklerinin dışında kentin fiziksel yapısı ve mekansal kalıpları ile kent bütünü içerisinde oluşturdukları sistemler ile kentlerin kullanım ve rekreasyonel işlevleri açısından da farklı şekillerde gruplandırılmaktadırlar. Bu nedenle açık alanlar, yeşil alanlar ve açık ve yeşil alanlar tek tek ele alınıp kronolojik sırada şu şekilde gruplandırılmıştır.

1.1.4.1. Kentsel Açık Alanların Sınıflandırılması

Kent plancısı Samuel Zisman açık alanları üç gruba ayırmaktadır (Türel, 1988);

- Yararlanılan alanlar (baraj gölleri, drenaj ve sel kontrol alanları, ulaşım alanları)
- Yeşil açık alanlar (park ve rekreasyon alanları, yeşil kuşaklar, yeşil yollar, meydanlar, bina çevreleri, doğayı ve peyzajı koruma alanları)
- Koridor açıklıklar (hareket, ulaşım ve geçit yerleri)

Açık alanlara ilişkin yapılmış olan başka bir sınıflandırma ise Şekil 1.1' de görülmektedir.



Şekil 1.1. Açık alanların sınıflandırılması (Bayraktar, 1973)

Durmuş'a (1997) göre kentsel yerleşimlerde fiziksel özelliklerine göre açık alanlar;

- Düzenlenmemiş açık alanlar; Doğal durumlarıyla oldukları gibi bırakılmış alanlar.
- Düzenlenmiş açık alanlar; Yollar ve otoparklar, meydanlar, hava alanları, mezarlıklar, toplumun kullanımına açık olan ve olmayan yeşil alanlar olarak gruplandırılmaktadır.

1.1.4.2. Kentsel Yeşil Alanların Sınıflandırılması

Kent içindeki yeşil alanları, hizmet ettikleri kent birimine bağlı olarak işlev ve etkinliklerine göre bina düzeyinde, komşuluk düzeyinde, mahalle düzeyinde ve kent düzeyinde olmak üzere 4 grup altında sınıflandırmak mümkündür (Gül ve Küçük, 2001);

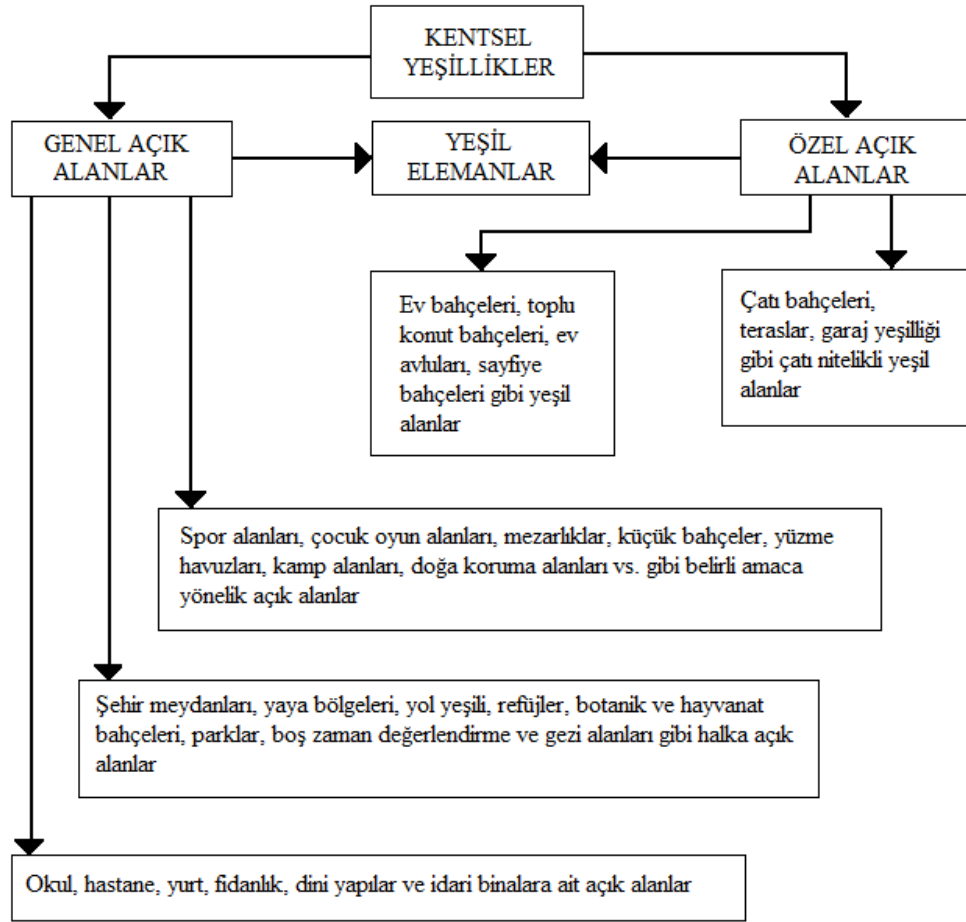
- Konut düzeyinde yeşil alanlar: Yeşil alanların en küçük birimini oluşturmaktadır. Tek veya çok katlı konutların bahçeleri, teras ve çatı bahçeleri, balkon düzenlemeleri bu birim içinde değerlendirilmektedir. Bu düzeyde bina ile bahçe bütünlük arz etmektedir. Genellikle ön, yan ve arka bahçe olarak tanımlanmaktadır. Büyüklükleri, işlevleri ve estetik etkinlikleri, konut sahiplerinin kültür ve ekonomik durumu ile orantılı olduğu kadar kentin fiziksel ve toplumsal özellikleri de önemli rol oynamaktadır.

- Komşuluk ünitesi düzeyinde yeşil alanlar: Yaklaşık olarak 6 ile 400 konutu içeren ve 30 ile 5000 nüfusu barındırabilen kent birimidir. Alan olarak en fazla 15 ha.'lık bir alanı kaplayabilmektedir. Bu düzeydeki yeşil alanlar, çocuk bahçeleri, spor ve oyun alanları ve toplu konut bahçelerinden oluşmaktadır.

- Mahalle-semt düzeyinde yeşil alanlar: Üç komşuluk ünitesi kapasitesi kadar nüfusu en az 15.000 olan ve 15 ha.'lık alanı kapsamaktadır. Mahalle parkları, spor alanları, çocuk bahçeleri, oyun alanları ve okul bahçelerinden oluşmaktadır.

- Kent düzeyinde yeşil alanlar: Kent düzeyindeki yeşil alanların etki alanı, bütün bir kent halkına hizmet edecek büyüklük ve işleve sahiptirler. Yerleşim yerlerinin, nüfus ve yapı yoğunluğu arttıkça yeşil alan gereksinimi de büyümeye başlar. Bu nedenle mahalle düzeyindeki yeşil alanların en az üç katı olacak şekilde 45.000 nüfusa, en az 135 ha.'lık bir alana ve hektar başına en az 350 kişilik bir kapasiteye sahip olmalıdır. Kent düzeyindeki yeşil alanlar, kent parkları, spor kompleksleri, rekreasyonel alanlar, hayvanat bahçeleri, botanik bahçeleri, fuar ve sergi alanları, kent içi yol-bulvar ve refüjler, yaya yolları, kent ormanları, koruluklar, yeşil kuşak ve mezarlıklar sayılmaktadır.

Richter (1981) kentsel yeşil alanları Şekil 1.2'de görüldüğü gibi sınıflandırmaktadır (Ter, 2002).



Şekil 1.2. Kentsel yeşil alanların sınıflandırılması (Ter, 2002)

1.1.4.3. Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Sınıflandırılması

Ergin (1989), kentlerde yerleşim birimi ölçeğinde açık ve yeşil alanları Çizelge 1.2' de görüldüğü şekilde sınıflandırmaktadır.

Çizelge 1.2. Kentlerde yerleşim birimi ölçeğinde açık ve yeşil alanlar (Ergin, 1989)

Yerleşim Birimi Ölçeği	Açık ve Yeşil Alan Donanımları	Değerlendirme Ölçütleri
1. Mahalle Ölçeği	• Oyun yerleri	Ulaşılabilirlik: Yürüme ve görüş uzaklığı
Konut yakın çevresi	• Oyun alanları	Büyüklik: m ² ve dekar olarak
Yapı adası	• Mahalle parkları	
	• Spor alanları	
2. Semt ölçeği	• Oyun parkları	Ulaşılabilirlik: genelde yürüme uzaklığı,
	• Semt parkları	bisiklet ve motorlu taşıt olanakları
	• Spor alanları	Büyüklik: Hektar olarak
3. Kent ölçeği	• Kent parkı, kent ormanı	Ulaşılabilirlik: Motorlu taşıt ve toplu
	• Botanik ve hayvanat bahçeleri	taşıma olanakları
	• Fuar ve sergi alanları	Büyüklik: Hektar olarak donanım
	• Su yüzeyleri	karmaşıklık
	• Oyun parkları, lunapark	
	• Kapalı, açık spor alanları, statlar	
4. Bölge ölçeği	• Bölge parkları, ulusal parklar	Ulaşılabilirlik: Motorlu taşıt ve toplu
	• Ormanlar	taşıma olanakları
	• Kamping, kamp alanları	Büyüklik: Hektar olarak donanım
	• Su kıyısı düzenlemeleri	karmaşıklık

Kentsel açık ve yeşil alanlar, kullanım durumlarına göre genel, yarı özel ve özel olarak 3 grup adı altında toplanmaktadır (Gül, 2001);

- Kamusal (genel) açık ve yeşil alanlar: Toplumun yararlandığı veya tüm rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılandığı kamusal alanlardır. Kent ve mahalle parkları, kent ormanları ve koruluklar, mezarlıklar, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, yol-bulvar ve refüjler, spor alanları gibi yerler sayılmaktadır.
- Yarı-özel açık ve yeşil alanlar: Çoğunlukla toplumun tümüyle yararlanamadığı sadece kurum ve kuruluşların çalışanları, ailesi veya belirli bir kesim tarafından belli şartlarda kullanıma açık alanlardır. Okullar, askeri alanlar, kamu kurum ve kuruluşları, fabrika bahçeleri gibi yerler sayılmaktadır.
- Özel açık ve yeşil alanlar: Sadece özel mülkiyetli alanlarda, sahipleri tarafından kullanılan alanlardır. Özel mülkiyetli konut veya toplu konutlar gibi yerler sayılmaktadır.

Tandy (1975), açık ve yeşil alanları kent makroformlarındaki yerleri ve kullanım amaçlarına göre şu şekilde sınıflandırmaktadır (Ter, 2002);

- Lineer (çizgisel) rekreasyon alanları: Tren yolları, akarsular, dereceler ve kanallar gibi kent içindeki parklar ve kentsel alanlar arasında bağlantı kuran ve rekreasyonel aktivitelere de olanak sağlayan açık ve yeşil alanlardır.
- Merkezi açık alanlar: Çok amaçlı kullanıma hizmet edecek alışveriş merkezleri, meydanlar vb. alanlar bu sınıf içerisine girmektedir.
- Rekreasyona yönelik gelişmeler: Göl vb. gibi rekreatif değeri olan alanların yakınında kurulmuş olan yerleşimlerdir.
- Spor alanları: İç ve dış mekanda yer alabilen sportif aktivitelere hizmet eden alanlardır.
- Dinlenme parkları: Sportif, kültürel ve sosyal aktivitelerin yer aldığı alanlardır. Açık ve yeşil alanlar, Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu tarafından konumları ve hizmet ettikleri sosyal ünitelerin özellikleri açısından iki gruba ayrılmıştır. Bunlar;
- Kentsel ölçekli açık ve yeşil alanlar: Belirli yerlerde yeterli ölçüde bulunması gereken ve tüm kent halkına hizmet eden alanlardır. (kent parkı, botanik, hayvanat bahçeleri, bölge parkı, piknik yerleri, stadyum, yüzme havuzu, golf alanları)

- Yerel ölçekteki açık ve yeşil alanlar: İnsanları yaşam alanlarının yakın çevresinde bulunan ve kentte belirli bir eşit dağılım göstermesi gereken yeterli ölçü ve miktardaki alanlardır. (çocuk bahçesi, çocuk oyun alanları, spor alanları, mahalle parkları, semt parkları)

3194 sayılı İmar Yasası'nın uygulanması amacıyla çıkarılan Tip İmar Yönetmeliği'nin II. bölümünde kent bölgeleri, sosyal ve kültürel alt yapı alanları alt başlığında açık ve yeşil alanların, çocuk bahçeleri, parklar, piknik ve eğlence alanları ile spor ve oyun alanları olarak gruplandırıldığı görülmektedir.

1.1.5. Açık ve Yeşil Alanların İşlevleri

Kentleşme olgusuyla birlikte kentlere olan göçler nedeniyle oluşan nüfus yoğunluğu arsa spekülasyonlarına ve düzensiz yapılaşmalara neden olmuştur. Böylece kentlerde yer alan açık ve yeşil alanlar kentlilerin nefes aldığı, rahatladığı mekanlar haline dönüşmüştür. Teknolojik ve ekonomik gelişmelerle insan yaşamı kolaylaşırken, bu gelişmelerin sonucunda boş zamanların artması, açık ve yeşil alanlara olan gereksinimi artırmıştır. Kent yerleşimlerinde bulunan açık ve yeşil alanlar, hangi sınıfa ait olursa olsun, tek başlarına veya toplu olarak çok yönlü işlevlere sahiptir.

Bu işlevler, bu alanların kentlerin fiziksel yapısına sağladıkları yararlar ve mekansal özellikleri ile kent insanı üzerindeki sosyo-psikolojik etkileri açısından iki başlık altında toplamak mümkündür (Durmuş, 1997).

1.1.5.1. Fiziksel İşlevler

Açık ve yeşil alanların kentlerdeki fiziksel işlevleri ana başlıklarıyla şu şekilde özetlenebilir;

- Açık ve yeşil alanlar kentlerin fiziksel yapılanmalarında denge elemanlarıdır ve mekansal olarak kitle-boşluk dengesini sağlamaktadırlar
- Kentsel işlevler ve kullanım bölgeleri arasında ayırıcı, bağlayıcı görev üstlenmektedirler
- Kentin geometrik yapı kitleleri arasında yer alan yeşil alanlar kentin fiziksel yapısının ortaya koyduğu tek düzeliği kırıp, kentin katı kalıplarını yumuşatarak kente organik bir yapı kazandırırken, kentte günlük, mevsimlik değişikliklerin algılanmasını da sağlamaktadırlar
- Yaya ve araç trafiğine olumlu katkı sağlamaktadırlar
- Açık ve yeşil alanların kent iklimi üzerinde çok yönlü etkileri vardır. Bunlar;

biyolojik ortamlar olmaları nedeniyle oksijen ve karbondioksit üreterek temiz hava sağlamakta, hava sirkülasyonunu, günlük- mevsimlik ısı değişmelerini ve kent havasının nispi nemini düzenlemektedirler. Gürültü ve toz gibi olumsuz çevre etmenlerini azaltarak kente temiz hava, ışık, güneşlenme olanakları sağlamaktadırlar

- Özellikle kent çevresine yakın mekanlarda kent gelişimini yönlendirdikleri gibi, taban suyu depolama, erozyon kontrolü gibi işlevlere de sahiptirler
- Yapı kitlelerinin soğukluğunu yumuşatma, çirkin görünümleri maskeleye ve kente estetik görünümler sunmak gibi işlevlere de sahiptirler
- Açık ve yeşil alanlar kent mekanı içindeki bir insanla çevresi arasında ölçü yönünden denge kurarak mekanların daha iyi algılanmasını sağlamaktadırlar.

1.1.5.2. Sosyo- Psikolojik İşlevler

Açık ve yeşil alanların kentin fiziksel yapısı üzerindeki etkileri yanında kentte yaşayan insanların sosyal, psikolojik, hijyenik durumları üzerinde de önemli etkileri ve işlevleri vardır. Bunlar;

- Kentlerde yaşayan insanların çalışma dışı eğlenme ve dinlenme zamanlarına mekan sağlarken, insan-doğa ilişkisini canlı tutmaya çalışırlar
- İnsanların çalışma dışı, serbest zamanlarını çeşitli aktivitelerle değerlendirmesine olanak sağlarlar
- Kentsel yaşamda açık ve yeşil alanlar, sosyo-kültürel etkinlikler için önemli mekansal düzenlemeler olup, toplumsal ilişkilerin güçlendirilmesinde bireyin toplumsallaşmasına katkı sağlarlar

Açık ve yeşil alanlar insanların bedensel, fizyolojik ve ruhsal gelişmeleri açısından önemli katkılar sağlarlar. Özellikle çocuk ve gençlerde yaratıcılık, kişilik gelişmesi, arkadaşlık, kendine güven gibi psikolojik bedensel gelişimlerine yardımcı olacak etkilere sahiptirler.

Bugüne kadar farklı işlevler üstlenen açık ve yeşil alanlar irdelenen bu işlevleri ölçüsünde önem kazanmışlardır. Ekolojik ve rekreasyonel amaçlarla planlanan açık ve yeşil alanlar, kentsel büyümenin denetlenmesinde ve kent formunun oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca kentleşme için gerekli olan sağlıklı ve kaliteli kentsel çevrelerin oluşmasında açık ve yeşil alanların önemi büyüktür. Özellikle kentte yaşayan insanların fiziksel ve ruhsal gereksinimlerinin karşılanması, doğal zenginliklerin korunması, turizmin gelişmesi, konut alanları ile ticaret ve sanayi alanları arasında

tampon bölge oluşturması, yaya ve taşıt ulaşımını kolaylaştırması gibi pek çok işlevler üstlenmiş olan açık ve yeşil alanların işlevlerini yerine getirebilmesi için sağlıklı bir şekilde hazırlanmış imar planı ve ekolojik uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak, Türkiye kentlerinde açık ve yeşil alanların büyük bir bölümünün, ani alınan kararlar doğrultusunda ve planlamadan uzak yapıldığı görülmektedir.

1.1.6. Açık ve Yeşil Alanların Standartları

Kentlerde açık ve yeşil alan planlamasının en önemli amaçlarından birisi, kent halkının dış mekanda aktif ve pasif rekreasyon ihtiyacını optimal düzeyde karşılayacak bir mekan organizasyonu sağlamaktır. Bu alanların kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için bazı standart ölçülere uygun şekilde planlanması gerekmektedir.

Literatürde, çeşitli kentsel işlevlerin gerektirdiği alanlar veya yapıların boyutları, türü, fiziksel yapısı konularında, en az, en çok ve en uygun ölçüleri saptayan nicel sınırlandırmalarla, bunları etkileyen kentsel değişkenlerde yapılan varsayımlar “Kentsel Standartlar” olarak adlandırılmaktadır. Kentsel standartları çeşitli açılardan gruplandırmak mümkündür. Bazı standartlar yetkili kurumlarca yasa, yönetmelik vb. yollarla saptanır. Yeşil alanlar, kamu donatımı alanları vb. için bu standartlara uyma zorunluluğu vardır. Diğer bazı standartlar ise genel bazı teknik yaklaşımlardan, otoritelerin veya teknik grupların önerilerinden çıkan sonuçlarla belirlenmektedir. Yasal zorunluluk olmamakla beraber rasyonel planlama kararları için bu standartların dikkate alınması gerekmektedir. Yol genişlikleri, yapı yükseklikleri, yoğunluklar vb. konusundaki kararlar bu tür yaklaşımla oluşmaktadır. Bu iki grup standardın yanı sıra, kentsel standartların diğer bir kökeni, kentteki mevcut durum, bu durumun gelişme eğilimleri, yani genellikle kent ve yapı ölçeğinde yapılan somut araştırmalar olmaktadır (Şahin ve Barış, 1998).

Her kentte açık ve yeşil alan gereksinimi doğuran nedenler farklı olduğundan çok sayıda kriter geliştirilmiştir. Bu kriterler arasında bazı farklılıklar görülür. Her yerde kullanılabilir, kesin kriterler bulmak ve bunları tüm kentlerde uygulamak mümkün değildir. Bu nedenle her ülke kendi koşullarına uygun kentsel standartlar geliştirmiş ve uygulamaya koymuştur.

Kentsel doku içerisinde açık ve yeşil alan standartlarının belirlenmesinde kentlere göre farklılıklar yaratan faktörleri Çalışkan (1990) şu şekilde sıralamaktadır:

- Kentte mevcut açık ve yeşil alanlar ile mekansal genişletme olanakları
- Kent içinde ve çevresindeki alan kullanım şekli
- Doğal güzelliklere ve tarihi değere sahip alanların varlığı
- Kentin sosyal ve kültürel yapısı
- Yerleşim tipi ve yoğunluğu
- Turistik ve ticari fonksiyonları
- Şimdiki ve gelecekteki nüfus miktarı ve yapısı
- Kullanım yoğunluğu
- Finansman olanakları (Yılmaz'dan, 1998).

Açık ve yeşil alanlar için düzenleme ilkelerine göre alınacak ölçüler her ülkeye, yerleşmeye ve bunların gereksinimlerine göre değişmektedir. Bununla birlikte, kent ve toplum yapısına bağlı ekstrem koşulların dikkate alınması şartıyla, çeşitli araştırmacı ve kuruluşlarca yapılan çalışmalar sonucunda ortaya konmuş olan standartlar, bu konudaki uygulamalarda temel veriyi oluşturmaktadır. Aşağıda değişik yerleşim birimleri ve kullanım amaçlarına göre kentsel mekan standartları konusunda bazı araştırmacıların önerdiği standartlar verilmiştir.

Allinger (1964), açık ve yeşil alanların, kentin genel alanının %10-20'si kadar olması gerektiği görüşündedir. Allinger'e göre kişi başına düşen açık ve yeşil alan standartları Çizelge 1.3'teki gibidir (Nasuh'tan, 1993).

Çizelge 1.3. Kişi başına düşen açık ve yeşil alan standartları (Allinger, 1964; Nasuh'tan, 1993).

Alan Tipi	Kişi Başına Düşen Alan (m²)
Ev bahçeleri ve küçük bahçeler	20 - 40
Spor ve oyun alanları	4 - 8
Topluma ait park ve bahçe alanları	4 - 8
Mezarlıklar	2 - 4
Kent dışı orman ve koruluk alanları	10
Toplam	40 - 70

Pamay (1978) Türkiye koşullarına uygun kentsel açık ve yeşil alan standartları için şu değerleri Çizelge 1.4'teki önermektedir (Yeşil'den, 2000):

Çizelge 1.4. Türkiye koşullarına uygun açık ve yeşil alan standartları (Pamay, 1978; Yeşil'den, 2000).

Açık Yeşil Alanlar	Kişi/m²	Alan Büyüklüğü (da)
	min – ort - max	
Çocuk oyun bahçesi (5-15 yaş)	0.5 – 1.0 – 4.5	12
Spor ve oyun alanları	2.5 – 4.0 – 8.5	40
Kent bahçeleri	0.25	5
Mahalle parkları	2.5	8
Semt parkları	5.0	50
Kent parkları	10 – 40 – 100	400
Botanik hayvanat bahçesi	0.5	100
Hastane bahçeleri	0.5	50
Fabrika bahçeleri	--	10
Resmi daire bahçeleri	--	5
Ev bahçeleri	2.0 – 4.0 – 7.0	0.5
Sergi parkları (lunapark)	0.1 – 0.2 – 0.5	100
Meydan (iskele, otopark, pazar, şehir meydanları)	1.0	10
Mezarlıklar	1.2 – 4.0 – 5.0	100
Koru, orman (büyük rekreasyon alanları)	3.0 – 5.0 – 9.0	2000
Çayır alanları	5.0	50
Golf alanları	500	200

Açık ve yeşil alanların konut bölgelerine olan uzaklıkları ile alan ölçüleri konusunda Denver-Colorado Planning Office (1956) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçları Çizelge 1.5'teki gibidir (Ayaşlıgil'den, 1997).

Çizelge 1.5. Açık ve yeşil alanların konut bölgelerine olan uzaklıkları ile alan ölçüleri (DCPO, 1956; Ayaşlıgil, 1997).

Kullanım	Mesafe	Ölçü
Çocuk bahçesi	800 m	Her 800 kişi için 4 da, asgari 12 da
Oyun alanı	1600 m	Her 800 kişi için 4 da, asgari 40 da
Mahalle parkı	800 m	Her 800 kişi için 2 da, asgari 8 da
Büyük park	3200 m	Her 400 kişi için 4 da, asgari 400 da
Golf alanı	3200 m	400 – 480 da
Yüzme havuzu	1600 m	50 000 kişi için 1 kapalı, 1 açık yüzme havuzu
Mahalle rekreasyon merkezi (jimnazyum, oditoryum, oyun yerleri, alışveriş yeri ve wc gibi olanaklar)	1600 m	20 000 kişi için 1 merkez

1.1.6.1. Dünya’da Açık ve Yeşil Alan Standartları

1.1.6.1.1. Bazı Avrupa Büyük Kentlerinin Açık ve Yeşil Alan Varlıkları

1982 yılında yapılan bir çalışmada bazı Avrupa büyük kent belediyelerinden açık ve yeşil alan varlıkları hakkında bilgi alınmıştır (Sabaz, 2003). Çalışma sonuçları Çizelge 1.6’daki gibidir.

Çizelge 1.6. Bazı Avrupa büyük kentlerinin açık yeşil alan varlıkları (Sabaz, 2003)

Ülke	Kent	m ² /kişi
İngiltere	Bristol	49.63
	Nottingham	34.06
	Southampton	30.6
Fransa	Bordeaux	11.02
	Nantes	18.49
Makedonya	Üsküp	16.87
Polonya	Poznan	78.6
İsveç	Göteborg	32.4
	Stockholm	107.56
	Uppsala	97.75
Macaristan	Budapeşte	37.14
Çekoslovakya	Kosice	44.1
	Ostrava	37.75

Bu çizelgede özellikle, Kuzey ve Orta Avrupa büyük kentlerinin (İngiltere, İsveç, Polonya) kişi başına düşen yeşil alan miktarları bakımından oldukça yüksek değerlerde olduğu görülmektedir. Güney ve Güneydoğu Avrupa'da (Fransa, Yugoslavya) bu oran 17m²/ kişi'ye kadar düşmektedir.

Açık ve yeşil alan ilkelerine göre alınacak standartlar her ülkeye, her yerleşime ve bunların gereksinimlerine göre değişiklikler göstermektedir. Dünyada çeşitli kuruluşlar tarafından belirlenmiş rekreasyon alan ve tesislerine ait ölçütler Çizelge 1.7'de verilmiştir (Tümer, 1976; Önder 1997).

Çizelge 1.7. Dünya’da genel rekreasyon alan ölçütleri (Tümer, 1976; Önder 1997)

Ölçütü Belirleyen	Dekar/Kişi	Türü
Kuruluş		
American Public Health Association	40da/1000kişi	Toplam kentsel aktif ve pasif rekreasyon alanı
Committiee on the Hygiene of Housing		
National Recreation and Park Association	40da/1000kişi	Toplam kentsel rekreasyon alanı
	60da/1000kişi	Toplam kent yakın çevresi (60-70km yarıçaplı bir alan)
National Playing Field Association	24da/1000kişi	Toplam kentsel rekreasyon alanı
The Greater London Plan, 1944	40da/1000kişi	Toplam kentsel rekreasyon alanı
Harlow Master Plan, 1952	34da/1000kişi	Toplam kentsel rekreasyon alanı
Lancashire Country Council	7da/1000kişi	10.000 nüfuslu kent rekreasyon alanı
	8.5da/1000kişi	50.000 nüfuslu kent rekreasyon alanı
	9da/1000kişi	100.000 nüfuslu kent rekreasyon alanı
	10da/1000kişi	250.000 nüfuslu kent rekreasyon alanı
	11da/1000kişi	500.000 nüfuslu kent rekreasyon alanı
	11.5da/1000kişi	1.000.000 nüfuslu kent rekreasyon alanı

Çizelge 1.7. (Devam) Dünya’da genel rekreasyon alan ölçütleri (Tümer, 1976; Önder 1997)

The Committee on Park And Recreation Standarts of American Society	20da/1000kişi 14da/1000kişi	500.000-1.000.000 nüfuslu kent rekreasyon alanı 1.000.000’ dan fazla nüfuslu kent
of Planning Officials		rekreasyon alanı
Twin Cities Metropolitan Plannig Comission, St.Paul Minneapolis	80da/1000kişi	Toplam kent ve bölgesel rekreasyon alanı
Erie Country, Pennsylvania Planning Comission	8da/1000kişi	Toplam kentsel park alanı
New Mexico Comprehensive Plan For Outdorr Recreation	64da/1000kişi 64da/1000kişi	Toplam kentsel rekreasyon alanı Toplam bölgesel rekreasyon alanı
Connecticut Development Commission	40da/1000kişi	Toplam kentsel rekreasyon alanı
Cumbernauld New Town	47da/1000kişi	Toplam kentsel rekreasyon alanı

Çizelge 1.7. (Devam) Dünya’da genel rekreasyon alan ölçütleri (Tümer, 1976; Önder 1997)

Illinois Recreation	12da/1000kişi	En az kentsel rekreasyon alanı
Standarts	20da/1000kişi	Kısa dönem kentsel rekreasyon alanı
	28da/1000kişi	Uzun dönem kentsel rekreasyon alanı
	108da/1000kişi	Kent yakın çevresi ve bölgesel rekreasyon alanı
	180da/1000kişi	Kısa dönem kent yakın çevresi ve bölgesel rekreasyon alanı
	442da/1000kişi	Uzun dönem kent yakın çevresi ve bölgesel rekreasyon alanı

1.1.6.1.2. Bazı Gelişmiş Ülkelerde Açık ve Yeşil Alan Standartları

Yıldızcı (1982) yaptığı bazı yabancı ülkelerde (ABD, İngiltere, Hollanda, İtalya, İsveç) halen kullanılmakta olan açık ve yeşil alan standartlarını aşağıdaki gibi vermiştir;

Amerika Birleşik Devletleri: Komşuluk düzeyinden bölge düzeyine kadar ulaşan kompleks bir sistem niteliğinde yeşil alan sistemi vardır. Kent merkezinden uzak, düşük yoğunluklu yerleşimlerde kişi başına bahçeli evlerde 2.8-6.0m², toplu konutlarda 4.8-8.0m² alan önerilmiştir. Kentin yoğun bölgelerinde, insan ölçeğinde düzenlemelerle yeşil alan gereksinimi karşılanmıştır.

Orta büyüklükte bir kent için.....4 ha/1000 kişi (40m²/kişi)
 Nüfusu 500 binden fazla kentlerde.....4 ha/2000 kişi (20m²/kişi)
 Nüfusu 1 milyondan fazla kentlerde.....4 ha/3000 kişi (13m²/kişi)
 Bölge ölçeğinde ise.....8 ha/2000 kişi (8m²/kişi)
 yeşil alan standardı önerilmiştir (Önder, 1997).

İngiltere: Doğa zevki İngiliz yaşamının büyük bir bölümünü kapsadığından İngiliz plancılar, bölge ölçeğinde yayılıp giden yoğun büyük kentler yerine, nüfusu 10.000’i geçmeyen kırsal kent niteliğinde kentler geliştirmişlerdir. İngiltere’de kişi başına 40m² yeşil alan standardı belirlenmiştir. Bu standart, spor alanları, rekreasyon alanları, parklar ve oyun alanlarından oluşmaktadır (Önder, 1997).

Hollanda: Hollandalı plancılar, yeşil alan düzenlemelerinde bu alanlara kullanıcıların ulaşma biçimini ön planda tutarak, buna göre standartlar ve donatılar belirlemişlerdir. Genel ülke standartlarında, mahalle düzeyinde kişi başına 9.5m², kent düzeyinde ise 30m² açık ve yeşil alan standardı kabul edilmiştir. Gelişme bölgelerinde şehir parkları 8-9m²/kişi, spor alanları 6.5m²/kişi, büyük yeşil alan 25-30m²/kişi, genel toplam 45-50m²/kişi açık ve yeşil alan standardı önerilmiştir (Önder,1997).

İtalya: İtalya'da Roma kenti için yapılan yeşil alan planlamasında, mahalle ölçeğinden bölge ölçeğine kadar entegre bir sistem yaratılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada okul, kültür ve gösteri donatımlı parklar ve yeşil alanlar için kişi başına 22m² standardı bulunmuştur. Buna göre Roma kentinde 12ha. park alanına ihtiyaç vardır. (Önder, 1997)

İsveç: Stockholm kenti için yapılan planlarda, yerleşimler bir orman kenarında veya bir göl kenarında kurulmuştur. Yeni bir çevre yaratma düşüncesiyle binalar arasında doğanın korunması, kadınların ve çocukların günlük yaşamına giren bir yeşil alan sistemi yaratılmıştır. Buna göre parkla 24m²/kişi, doğal alanlar (göller dahil) 43m²/kişi, spor alanları 5m²/kişi ve toplam kişi başına 77m²/kişi açık ve yeşil alan önerilmiştir (Önder,1997).

1.1.6.2. Türkiye’de Açık ve Yeşil Alan Standartları

Ülkemizde planlama eylemlerinde donatım yönünden ilk kabuller 1957 yılına kadar yürürlükte olan 2290 sayılı “Yapı Yollar Kanunu” ile başlanmıştır. Kanunda her kentsel işlev için nüfus başına ne kadar büyüklükte alan gerekeceği belirtilmekteydi. 1933-1956 yılları arasında yapılan imar planlarında bu kanunun 4.maddesine uyularak kişi başına 65m² kent alanı ayrılmıştır (Şahin ve Barış, 1998). 65m²'nin kendi içindeki ayrımı Çizelge 1.8 'deki gibidir.

Çizelge 1.8. Yapı Yollar Kanunu'na göre kentsel alan kullanım oranları (Nasuh,1993)

Yeşil Alan Tipi	m²/kişi	Kent Alanı % olarak
Ev, bahçe, yol ve meydanlar	50	77
Ticaret ve sanayi alanları	4	6.1
Koru, çayır, göl ve oyun yerleri	4	6.1
Hastane, mezarlık, otel gibi genel yerler	3	4.6
Resmi ve askeri kurumlar	2	3.1
Okul ve kütüphane yerleri	2	3.1
TOPLAM	65	100

Çizelge 1.8' de görüldüğü gibi bu kanun çerçevesinde yeşil alanlar koru, çayır, göl ve oyun yerleri sınıflamasıyla ele alınmış ve kişi başına 4m²'lik bir standart önerilmiştir. 1956 yılında yürürlüğe giren 6789/1605 sayılı İmar Kanunu ile bu hükmün kaldırılması üzerinde, plancı kendi çalışma ve kabulleri ile standartlarını belirlemeye çalışmıştır. Ancak yeşil alanlar için minimum bir standart olarak “İmar planlarında kişi başına düşen yeşil alan miktarı 7m²'den aşağı düşürülemez” açıklaması getirilmiştir (Çetiner, 1972; Önder, 1997).

1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuş, 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin kurulması ile hazırlanan “İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı”nda kentlerin imar planlarının yapılması ana hedefler arasına alınmıştır. 1965'li yıllardan itibaren metropoliten planlama çalışmalarına geçilmiş ve metropoliten nazım plan bürolarının kurulmasına başlanmıştır. (Şahin ve Barış, 1998)

Ülkemizde bugün kentsel ölçekte planlama faaliyetleri, 3194 sayılı İmar Kanunu ve onu açıklayan 09.11.1985 tarihli İmar Planlarının Yapımına Dair Yönetmelik hükümleriyle düzenlenmektedir. Bu yasa ve yönetmeliklerle imar planı yapma, yaptırma, onama ve uygulama yetkisi mahalli idarelere (belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelere, belediye ve mücavir alan sınırları dışında valiliklere) devredilmiştir.

Türkiye'de bölgesel ve yöresel özellikler ile gereksinimler dikkate alınmadığından, çoğunlukla yurt dışı kaynaklarından yararlanılarak bütün ülke için standart olarak

saptanan değerler İmar Planlarının Yapımına Dair Yönetmelik'te Kentsel, Sosyal ve Teknik Altyapı Standartları adı altında ek liste olarak Çizelge 1.9' daki gibi yayımlanmıştır.

Çizelge 1.9. Kentsel, sosyal ve teknik altyapı standartları (Kapan, 1998)

Nüfus	0-15.000	15.000-45.000	45.000-100.000	100.000+
Anaokulu	0.7	0.7	0.7	0.7
İlkokul	2.0	2.0	2.0	2.0
Ortaokul	1.8	1.8	1.8	1.8
Lise	2.0	2.0	2.0	2.0
Aktif yeşil alan	7.0	7.0	7.0	7.0
Sağlık servisleri	1.0	1.0	1.2	1.5
Sosyal ve kültürel yapılar	0.3	0.5	0.8	3.0
İdari ve kültürel yapılar	2.2	3.0	3.5	4.6
Ticaret	1.1	1.2	1.3	1.5
Teknik altyapı (yol ve otopark hariç)	0.1	0.2	1.0	2.0

Açık ve yeşil alanlar, aktif yeşil alanlar ve diğer yeşil alanlar olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Aktif yeşil alanlar; park, dinlenme alanları, çocuk bahçeleri, lunapark, spor ve oyun alanlarından, diğer yeşil alanlar; orman alanları, ağaçlandırılacak alanlar, makilik, fundalık ve çayır alanları, fuar, panayır, festival alanları ve mezarlıklardan oluşmaktadır. (Önder, 1997)

Bu ek listede, kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı, belediye ve mücavir alan sınırları içinde en az 7m², belediye ve mücavir alan sınırları dışında 14m² olarak belirlenmiştir. Fakat 3194 sayılı ve 1985 tarihli bu son İmar Kanunu'nda yeşil alanların planlanması, kentsel dağılımı ya da uygulanması konularında herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

Ancak 17 Ağustos 1999 Körfez Depremi sonrasında, imar yasalarındaki kentsel, sosyal, teknik altyapı standartlarında kişi başına düşen yeşil alan miktarının eksik olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine 2 Eylül 1999 tarihli resmi gazetede çıkan yasa ile

bu eksik giderilmeye çalışılmıştır. Resmi Gazete’de yayımlanan bölüm aşağıdaki Çizelge 1.10’daki gibidir;

Çizelge 1.10. 2 Eylül 1999 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan kentsel, sosyal, teknik altyapı standartları (Özkan, 2000)

Nüfus	0-15.000	15.000-45.000	45.000-100.000	100.000-+
Kreş+Anaokulu	1.0m ² /kişi	1.0m ² /kişi	1.0m ² /kişi	1.0m ² /kişi
İlköğretim	4.0m ² /kişi	4.0m ² /kişi	4.5m ² /kişi	4.5m ² /kişi
Ortaöğretim	3.0m ² /kişi	3.0m ² /kişi	3.0m ² /kişi	3.0m ² /kişi
Aktif yeşil alan	10.0m²/kişi	10.0m²/kişi	10.0m²/kişi	10.0m²/kişi
Sağlık tesisi alanları	2.0m ² /kişi	2.0m ² /kişi	3.0m ² /kişi	4.0m ² /kişi
Kültürel tesis alanları	0.5m ² /kişi	1.0m ² /kişi	2.0m ² /kişi	2.0m ² /kişi
Sosyal tesis alanları	0.5m ² /kişi	0.5m ² /kişi	1.0m ² /kişi	1.0m ² /kişi
Halk eğitim merkezi	0.4m ² /kişi	0.4m ² /kişi	0.4m ² /kişi	0.4m ² /kişi
Dini tesis alanları	0.5m ² /kişi	0.5m ² /kişi	0.5m ² /kişi	0.5m ² /kişi
İdari tesis alanları	3.0m ² /kişi	3.5m ² /kişi	4.0m ² /kişi	5.0m ² /kişi
Teknik altyapı (yol ve otopark hariç)	1.0m ² /kişi	2.0m ² /kişi	3.0m ² /kişi	4.0m ² /kişi

Orta Avrupa’da 1850’lerde başlayan Endüstri Devrimi’nin, Türkiye’de ise 1950’li yıllarda İkinci Dünya Savaşı’nın ardından başlayan kentleşme hareketi ile büyük kentler nüfus ve alan itibariyle hızlı bir büyüme eğilimi içine girmiştir. 3 Ekim 2005’te Avrupa Birliği’ne tam üyelik müzakere süreci başlayan ve belli ölçülerde artık bir Avrupa ülkesi olduğu tescil edilen ülkemizde büyük kentlerin hiçbiri bugün, olumsuz kentleşme sürecinin bir sonucu olarak, kişi başına düşen yeşil alan varlıkları açısından Avrupa kentleri ile yarışmamaktadır.

Kentlerde yeşil alan miktarı hakkında bilgi edinmek amacıyla 1982 yılında bazı büyük kentlerimizde yapılan çalışma, 1997 yılında tekrar edilmiştir. 15 yıllık mutlak ve nispi gelişmelere Çizelge 1.11’de görülmektedir. (Sabaz, 2003)

Çizelge 1.11. Bazı büyük kentlerimizin yeşil alan varlığının 15 yıllık dönemdeki gelişimi (Sabaz, 2003)

İl No.	Şehir	Nüfus		Yeşil Alanların Yüzölçümü (m ²)		m ² /kişi	
		1982	1997	1982	1997	1982	1997
16	Bursa	445.113	1.066.559	650.714	-----	1.91	-
20	Denizli	135.000	233.651	880.000	1.380.300	6.51	5.91
25	Erzurum	190.241	298.735	860.500	-----	4.52	-
26	Eskişehir	308.000	454.536	1.007.719	-----	3.27	-
35	İzmir	757.584	2.081.556	1.490.038	-----	1.97	-
38	Kayseri	281.320	498.233	1.527.337	5.546.707	5.43	11.13
42	Konya	353.300	623.333	1.470.983	-----	4.16	-
45	Manisa	94.167	201.340	188.046	993.221	2.00	4.93
46	K.Maraş	178.000	303.594	1.266.000	-----	7.11	-
54	Adapazarı	130.977	183.265	320.000	198.000	2.44	1.08
55	Samsun	198.000	338387	552.420	1.725.116	4.43	5.10
63	Urfa	147.448	410.762	494.856	845.000	3.26	2.06
71	Kırıkkale	178.000	203.496	674.950	182.120	3.79	0.89

Bu verilere göre 17 yıllık bir dönem içerisinde Adapazarı ve Kırıkkale dışındaki kentlerde yeşil alan varlığı mutlak olarak; Kayseri, Manisa ve Samsun'da m²/kişi göreceli olarak artma, diğerlerinde ise Denizli, Adapazarı, Urfa ve Kırıkkale azalma göstermiştir. (Sabaz, 2003)

Çağdaş bir uygarlık standardı olarak kentte yaşayan tüm insanlar için yaşam kalitesini oluşturan temel faktörlerden biri olan kentsel açık ve yeşil alanlar için ülkemizde belirlenen yasal ölçüler son derece yetersiz düzeydedir. Kentlerimizde açık ve yeşil alan varlığının, kent halkının gereksinimlerini karşılayabilecek duruma getirilmesi öncelikle, kent dolusu içindeki mevcut yeşil alanları korumak ve yeni düzenlemelerde çağdaş standartları uygulamakla mümkün olabilecektir. Bu nedenle halen yürürlükte olan İmar Kanunu'ndaki açık ve yeşil alan standartları, gerekli yasal düzenlemelerle çağdaş seviyeye getirilmelidir. Ayrıca saptanan bu standardın içerdiği

kategoriler, kategorilerin tanımları, büyüklükleri, ulaşım mesafeleri ve donanımları da belirlenmelidir.

1.1.7. Açık ve Yeşil Alan Sistemleri

Sözlük anlamıyla sistem, birbirleriyle ilgili ya da ilişkili birimlerle oluşturulan organik bir bütün olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer kaynakta ise sistem, bilimsel bir bütün ya da bir öğretiyi meydana getirebilecek biçimde birbirine bağlı ilkeler topluluğu olarak tanımlanmaktadır. (Meydan Larousse,1976)

Laage (1975), açık ve yeşil alan sistemini şöyle açıklamaktadır; “Sistem, doğal kaynakların ve yerleşime uygun alanların araştırılması ve saptanmasını ortaya koyar. Görevini, doğal ve teknik verilere dayanarak, sosyal ve biyolojik uygunluk içerisinde, kentsel planlama yönetimi kapsamında yerine getirir. Yeşil analizi ve bakımını içerir. Ayrıca kentsel alan çerçevesindeki kırsal planlama ile de ilişkilidir. (Önder, 1997) Chiara ve Koppelman (1982)’a göre, bir açık ve yeşil alan sistemi oluşturan elemanların sürekli bir dizi halinde birbirlerine bağlanmaları ya da fonksiyonel bir sistem oluşturacak şekilde düzenlenmeleriyle oluşur. (Önder, 1997)

Açık alan sistemi planlamasında ilk olarak, genel bir analiz ve değerlendirme yapılmalı, kullanım araçları belirlendikten sonra kenti düzenleyici bir açık alan sisteminin biçim ve boyutları planlanmalıdır. Planlamada, kent ekolojisinde, yapılanmasında ve düzenlenmesinde rol oynayan etmenler göz ardı edilmemelidir. Kent düzenleyici olan açık alan sistemleri, kentin gelişiminde ve yapılanmasında etkilidir.

Laage (1975), açık ve yeşil alan sisteminin belirlenmesinde toplu yapısının ve gereksinimlerinin sınırlayıcı faktörler olarak etkili olduğunu ve bu yapı gereksinimlerin toplumdan topluma, zamandan zamana değişkenlik gösterdiğini belirtir ve Hannover kenti için yaptığı açık ve yeşil alan sistemi planının çalışma yöntemini özetle şöyle açıklar: “Çalışma sırasında ilk aşama, doğal ve tarihi açık alanların potansiyelini kent planlamasına teşkil edecek biçimde saptamak, değerlendirmek ve sonuçlarına göre alanın çevresini belirlemektir. Sonraki aşamada bir dizi açık ve yeşil alan modeli tüm kent gelişimine bağlı olarak değerlendirilerek yeşil sistemin iç bölümlenmesi de yapılmalıdır. Ayrıca, açık alanların ve açık alana dönüştürülecek alanların hedefleri saptanmalı, dağılımı ve düzenlemeleri yapılmalıdır. Son aşamada, mevcut kentsel alanda mevcut olan yeşilin ya da yeşil alanların miktarları, çeşitli ve kalite yönünden saptanma çalışması yapılmalıdır. Bu çalışmada yeşil alanların yeri ve kapasitesi dikkate

alınarak, yerleşim bölgeleriyle ilişkileri gözden geçirilmeli ve bu durumlara göre dağılım yapılmalıdır. Çalışma sonunda yeşil alan sistemlerinin kullanım çeşitlerine göre farklılıkları ile diğer kullanımlara ayrılmış olan alanların sınıflandırılması ortaya konmuş olacaktır. (Önder, 1997)

Araştırmacılar, kentlerdeki sorunlu büyümeyi durdurabilmek, kente bir forma kazandırabilmek, mevcut yeşil alanların en iyi işlevi verebilmesi, kentlinin en kolay şekilde yeşil alana ulaşabilmesi vb. için günümüzde halen geçerliliğini koruyan farklı açık ve yeşil alan sistemleri geliştirmişlerdir.

1.1.7.1. Mekansal Açıdan Açık ve Yeşil Alan Sistemi

Açık ve yeşil alanların mekansal açıdan bir sistem oluşturması, onların mekansal süreklilikleriyle ilgilidir. Mekansal süreklilik “kesintisiz bağlantı, birbirini izleme, ardışıklık veya birleşme” anlamlarına gelir. Mekansal süreksizlik ise, “herhangi bir düzeni ya da ritmi içerisinde barındırmayan mekanların birlikteliği” olarak tanımlanabilir.

Kevin Lynch (1984), açık ve yeşil alan sistemlerini iki ana başlık altında toplamıştır: Açık ve yeşil alanların dağılımı ile ilgili olanlar:

- Bağlantılı yeşiller
- Dağınık yeşiller

Açık ve yeşil alanların haritadaki konum dağılımları ile ilgili olanlar:

- Yeşil kuşak
- Yeşil kama
- Yeşil örgün
- Yeşil kalp

Bağlantılı Yeşiller

Kente bir form kazandırmak amacıyla açık ve yeşil alanların birbiriyle bağlantılı ve bir dizi oluşturacak şekilde planlanmasını öngörmektedir. Bu görüşü savunanlar, devamlılığı olan açık ve yeşil alan sistemi ile kente kontrastlı bir görünüm kazandırılabilceği, aynı zamanda ölçü açısından gerçek bir rahatlama sağlanabileceği görüşündedir (Önder,1997).

Wright (1976)'e göre, açık ve yeşil alanlar dizinde devamlılık görsel ve fiziki yönden kolay ve güvenilir bir şekilde kullanımını ve rahat algılanabilmesini sağlar. Kullanıcıda bu alanın gerçekte olduğundan daha büyük olduğu izlenimini yaratır.

Mekanlar arasındaki geçişlerin oluşturacağı koridorlar yürüyüş, koşu gibi aktiviteler için mükemmel birer alan oluşturur (Önder, 1997).

Dağınık Yeşiller

Kolay ulaşılabilirliği, açık alanların küçük parçalar halinde olmasını ve kent dokusuna tümüyle dağılımı amaçlayan sistemdir. Dağınık sistemi savunanlar, insanların kenti sınırlarla, kenarlarla tarif edilmiş bir harita olarak görmediğini ve kentin her parçasında yaşaması gerektiğini, istenildiği anda yeşile ulaşmanın daha kolay olduğunu söylemektedir. Ayrıca devamlı şekilde, yatırım maliyetlerinin fazla olduğu ve alan performansının (bakım, işletme) ancak uzun zaman içinde sağlanabildiği görüsündedir (Lynch, 1984; Önder'den, 1997).

Whyte (1968), eksiksiz anlamda bir açık ve yeşil alan sistemi var olsa dahi, insanların bunun tamamını kullanma zorunluluğu olmadığını, o halde devamlı bir yeşil sisteme de gerek olmadığını savunmaktadır (Öztürk'ten, 2004).

Bağlantılı açık ve yeşil alan sisteminde kentlinin yeşil alanlara istediği an ulaşabilme olasılığı daha fazladır. Fakat bu sistemde, yeşil alanın bakımı, işletmesi vb. maliyetlerin fazla olması geçerliliğini azaltmaktadır. Bununla beraber kentlinin kenti algılamasında en etkili tasarım aracı kontrasttır. Bu da dağınık yeşil alan sistemini ön plana çıkarmaktadır (Önder,1997).

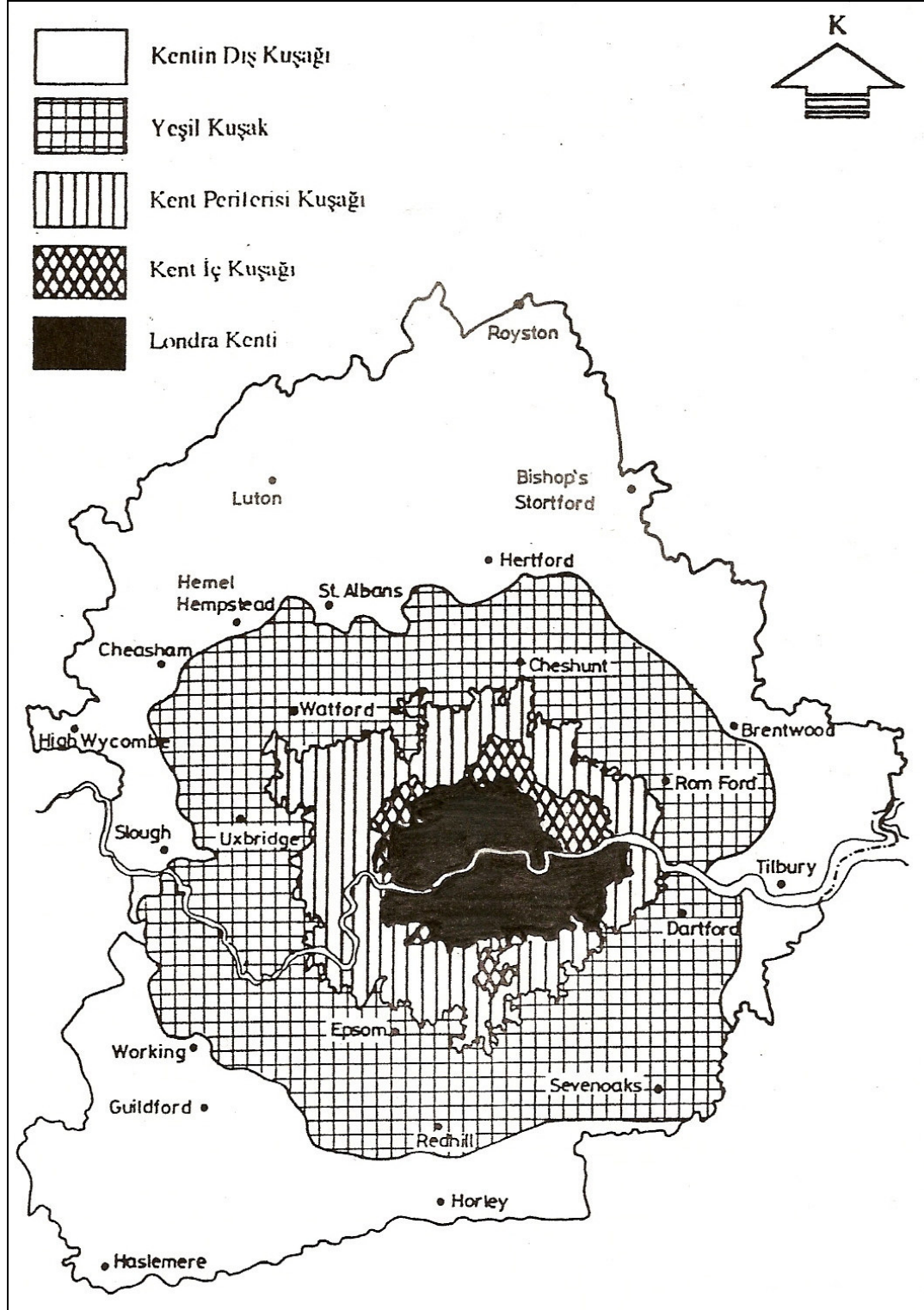
Her iki sisteminde kendine özgü avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Açık ve yeşil alan sistemini oluşturan alanların her birinin çeşitli fonksiyonları vardır ve planlamanın tüm bu özellikleri kapsar nitelikte yapılması en uygunu olacaktır. Sonuç olarak, her iki görüşte birbirinin alternatifi olmaktan çok birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Yeşil Kuşak

Yeşil kuşak, yerleşim alanını çevreleyerek onu bir kuşak gibi saran sürekli açık olan alanlardır. Yeşil kuşak, açık alanların kenti sararak sorunlu kentsel büyümeyi durdurma düşüncesinden doğmuştur. Yeşil kuşak planlamanın amacı, var olan açık alanları sonuna kadar korumak, yapısında süreklilik sağlamak, bu alanlar üzerinde var olan baskıları azaltarak açık alanların habitat ve doğal mekanlar olarak niteliğini iyileştirmektir (Oğuz,1998).

Tarihi süreç içerisinde XVI. yüzyıldan itibaren ilk izlerine rastlanan yeşil kuşak; tarım, hayvancılık, sosyal aktiviteler, spor, düşman saldırıları ile salgın hastalıklardan korunma gibi amaçlarla uygulama alanı bulmuştur (Öztürk, 2004).

İlk kez Ebenezer Howard'ın bahçe kentinde ortaya atılan yeşil kuşak, kenti sıkıca çepeçevre saran bir yeşil halka olarak ele alınmıştır (Şekil 1.3). Buradaki amaç, kentin plansız gelişimini kontrol etmek, kent karakterini korumak, iki komşu yerleşim biriminin birleşmesini engellemek, kent dışındaki açık alanların rekreatif gereksinimler doğrultusunda değerlendirilmek ve tarımsal arazileri korunmak gibi amaçlar doğrultusunda birçok kullanım için uygun ortam sağlamaktır (Önder, 1997).



Şekil 1.3. Londra yeşil kuşağı (Lynch, 1984; Önder'den, 1997)

Bir diğerk önemli yeşil kuşak uygulaması da Frankfurt'ta yapılmıştır (Şekil 1.4). 1990-1991 yıllarında yapılan planlama çalışmalarında yeşil kuşağın dairesel açık alan sistemi yaklaşık 80 km²'dir ve bu alan kent alanının üçte birini ve Frankfurt kent dokusunun %55'ini kaplayan açık alanların yarıda fazlasını oluşturmaktadır (Scholz, 1996; Oğuz'dan, 1998).



Şekil 1.4. Frankfurt yeşil kuşak planı (Scholz, 1996; Oğuz'dan, 1998)

Günümüz yaklaşımına göre ise yeşil kuşak, sınırları politik kaygılardan daha çok ekolojik ve sosyal niteliklere göre belirlenen, kentsel alandan kırsal alana geçişi çözümlleyen daha esnek bir yapıdadır (Öztürk, 2004).

Yeşil kuşak günümüze kadar pek çok değişim ve gelişim evresi geçirmiştir. Bu gelişimler doğrultusunda yeşil kuşak, “ekolojik ve rekreasyonel amaçlarla planlanan, uygulanan ve yönetilen şebekeleşmiş açık alanlar bütünü” olarak tanımlanabilir. Yeşil kuşak planlama çalışmalarının ana ilkeleri ise;

- Yeşil kuşağın formunu ve sınırlarını doğal sistemlerin biçimlendirmesi,
- Ekolojik/bütüncül planlama yaklaşımı,
- Kentten kıra açık alanlar arasındaki sürekliliğin sağlanması,
- Kaynaklar ile alan kullanımları arasındaki ilişkinin koruma kullanma dengesi içerisinde ele alınması olarak sınıflandırılabilir (Çulcuoğlu, 1997; Öztürk'ten, 2004).

Planlama aracı olarak yeşil kuşağın, yerel ve bölgesel perspektiflere bağlı olarak ölçüsü ve şekli kentlere göre değişkenlik göstermektedir. Uygulandığında, kontrolü oldukça güçtür. Çünkü kent çevresi yeni aktiviteler için her zaman en cazip alandır. Bu yüzden kontrol için giderek artan oranlarda çaba harcamak zorunludur. Ölçek ve kapsam dikkate alındığında, yeşil kuşak planlama çalışmalarının başarıya ulaşabilmesi için, çalışmaların diğer kentsel karar ve stratejilerle bütünleşmesi gereği ortadadır (Çulcuoğlu, 2000; Öztürk'ten, 2004).

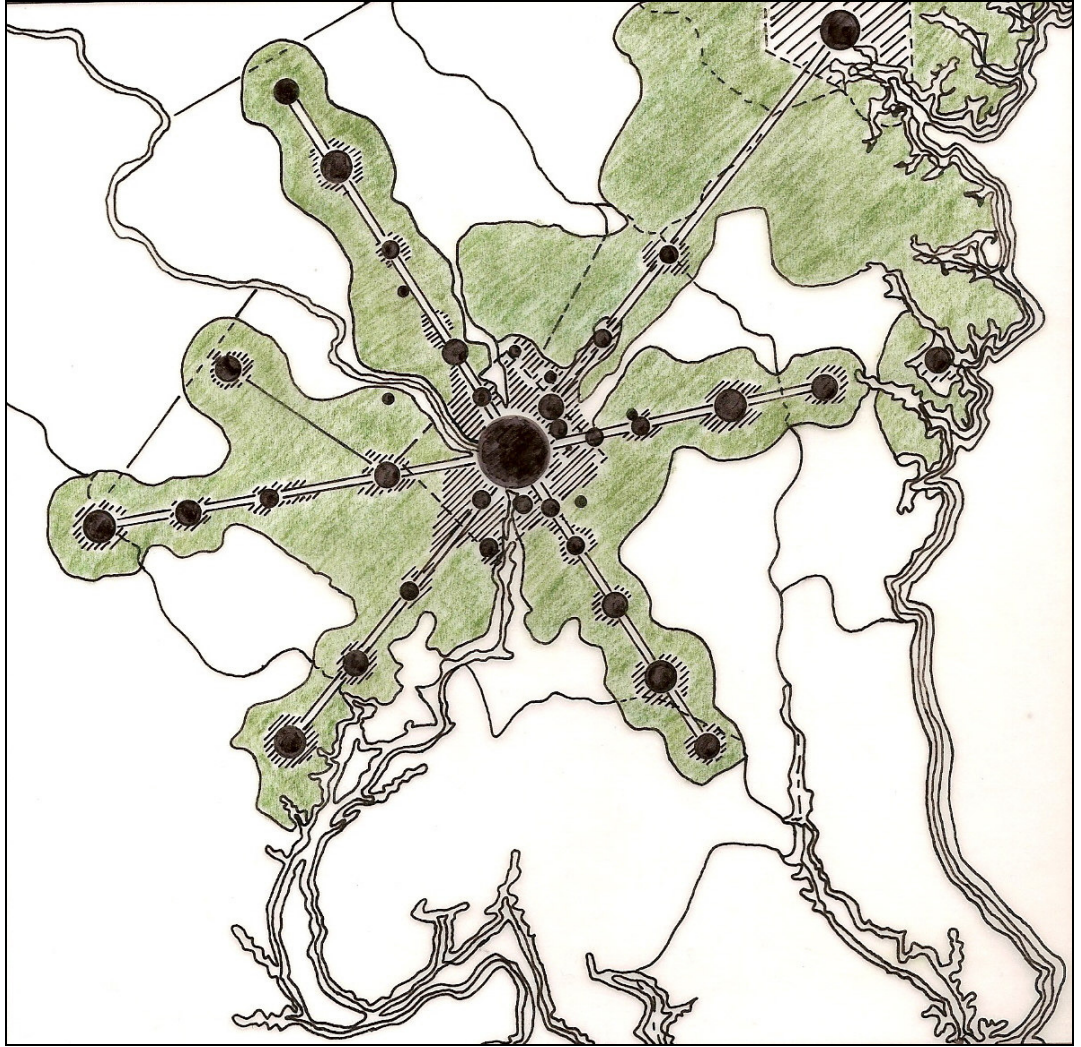
Yeşil Kama

Yeşil kama fikri asıl olarak, merkezi kent karakterlerinden olan yıldız kent formu ile birlikte ortaya çıkmıştır. Daha çok kent içine kadar uzanan akarsu ve vadi gibi çizgisel doğal ortamların varlığına bağlı olarak yeşil dokunun oluşturulmasıdır (Öztaş, 1991; Öztürk'ten, 2004).

Yeşil kama kavramı yeşil kuşak kavramının hemen hemen zıttıdır. Bu görüşte, yeşil kanallar ve koridorlar çevreden kente doğru gittikçe daralarak kent merkezine kadar sokulur. İnsal bir biçimde genişleyerek kent periferesine doğru yayılan açık alanlar birbirine bağlı bir dizi halinde kırsal alana kadar uzanır. Çevredeki kent büyümesi, gelişmesi ise ana yollar ve koridorlar boyunca hiçbir zaman engellenmez. Yeşil kama yeşil kuşağa kıyasla erişilebilirlik oranı daha yüksek olan bir planlama seklidir. (Lynch, 1984; Önder'den, 1997).

Bu planlama şekli, özellikle büyük kentlerde açık alanları tüm kent halkının yakınına kadar getirme olanağına sahiptir. Ancak kentteki doğal ısınsal büyük peyzaj elemanları (vadi, nehir gibi) planlama için olanak yaratmadıkları sürece korunması güçtür. Yeşil kamalar da yeşil kuşaklarda olduğu gibi, kentin gelişiminin sınırlandırılmasında etkilidirler. Bu sınırlandırma kentin gelişim yönleri boyunca olmaktadır. Daha yeni bir planlama şekli olduğundan pratikte uygulanması zor ve yaygın olmayan bir açık ve yeşil alan sistemidir.

Yeşil kama sistemine verilebilecek en iyi örnekler 1971 Moskova Master Planı ve 2000 yılı Washington Kent Planı (Şekil 1.5)'dir.



Şekil 1.5. Washington kent planı (Gold, 1980; Oguz'dan, 1998)

Yeşil Örgün

Yeşil örgün modeli doğrudan doğruya grid formlu (ızgara dokulu) kentler için geliştirilmiş bir sistemdir. Kente, yeşil şeritlerle her türlü desende form verme düşüncesine dayanır (Lynch, 1984; Oguz'dan, 1998). XX. yüzyılın ilk yarısında açık alanların entegrasyonuna yönelik olarak en cazip yaklaşım yeşil örgün sistemi olmuştur. Bu sistemde, kent bütününe herhangi bir yeşil sınır ile form kazandırmak yerine, açık alanların kent bünyesi içinde eşit dağılımı söz konusudur. Açık alanlar, kenti oluşturan ızgara sisteminin bir bütünleyicisidir ve kentin her yerinden açık alan sistemine ulaşmak mümkündür (Önder, 1997).

Açık alanların birbirleriyle bağlantılarını ise yeşil yollar sağlamaktadır. Yeşil yollar Flink ve Searns (1993) tarafından, nehir boyu, vadi veya sırt gibi doğal koridorlar, rekreasyonel kullanıma dönüştürülmüş ve görsel nitelikleriyle ön plana çıkmış olan kara yolu ya da demir yolu, bir kanal boyunca uzanan lineer açık alanlar, doğal ya da kültürel elemanlarla tanımlı yaya ve bisiklet yolları olarak tanımlanmaktadır.

Yeşil yol kapsamında kent ormanları, yaban yasamı alanları, metropoliten kayak merkezleri, göller, meyve bahçeleri, makiler, çalılıklar, tarım alanları, parklar, meralar, arboretumlar, botanik bahçeleri, açık hava müzeleri, çiçek bahçeleri, fuar alanları vb. yer alabilir (Turner, 1998; Öztürk'ten, 2004).

Yeşil örgün sistemi aynı zamanda rekreatif amaçlı gezilere (yürüyüş, atla gezinti, paten, bisiklet yolu vb.) imkan verdiği gibi yeşil alan sisteminin iç kesimlerde kırsal peyzaj ile karşılaşmaya ve rekreasyonel kullanımlara olanak sağlar (Lynch, 1984; Oguz'dan, 1998).

Yeşil örgün sistemi, Londra ve Birmingham kentleri arasında yer alan Milton Keynes kenti için 1967 yılında planlanmıştır (Şekil 1.6).

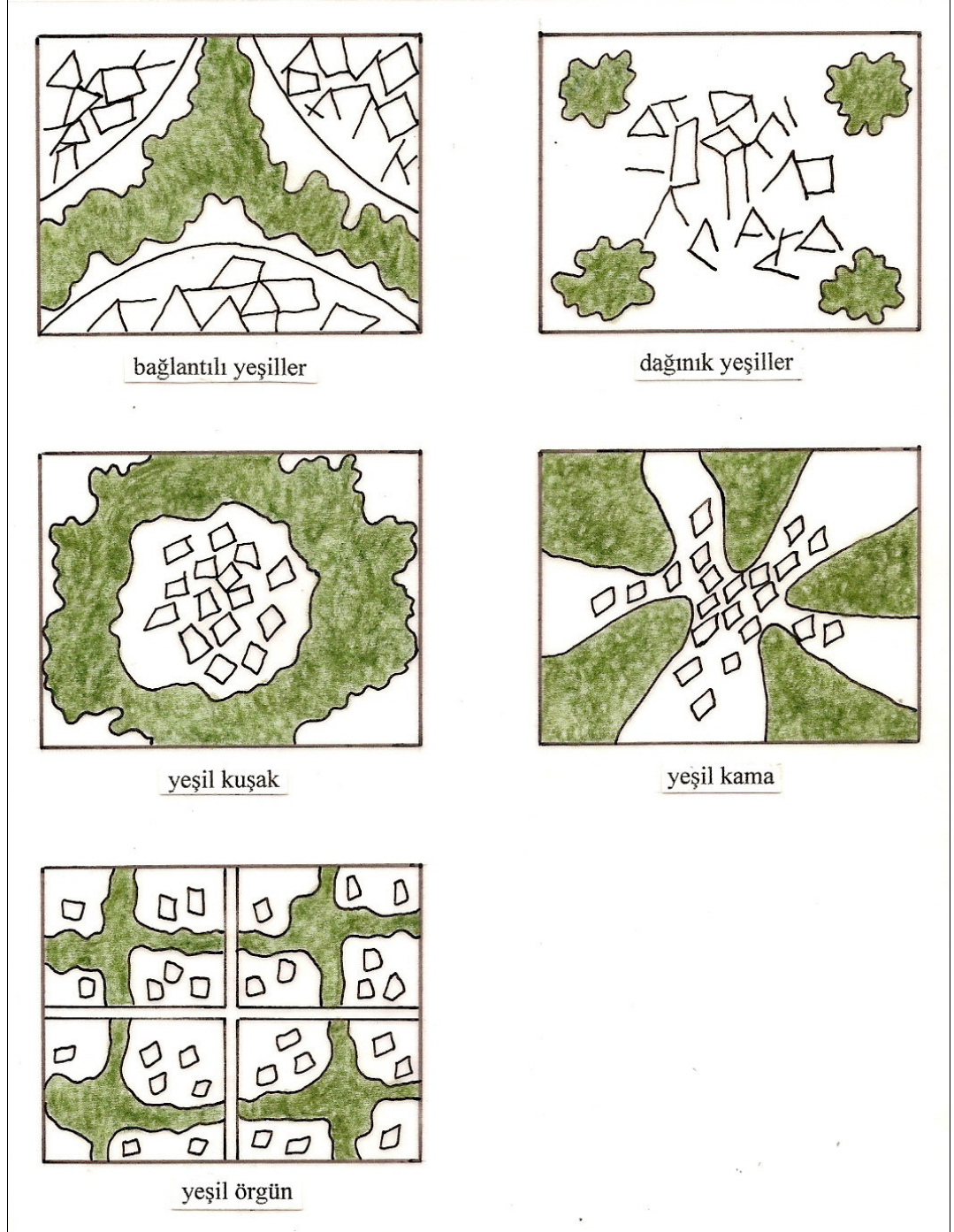


Şekil 1.6. Milton Keynes kenti ve açık alan gelişimi master planı (Higson, 1982)

Yeşil Kalp

Bölgesel ölçekte kentleri birbirine bağlayan yeşil kalp sisteminde, kent merkezleri bir açık alan etrafında halka oluşturacak şekilde yer almaktadır. Bu sistem Hollanda'nın Rotterdam, Hague ve Utrecht gibi büyük kentlerini birbirine bağlayan çok merkezli bir planlama konseptidir. Yeşil kalp kent ölçeğinde düşünülecek olursa, kent merkezine büyük bir açık alan oluşturulması fikri ortaya çıkacaktır. Örnek olarak F. Law Olmsted'in New York metropolündeki Central Park gösterilebilir (Kühn, 2003).

Lynch (1984)'nin önerdiği açık ve yeşil alan sistemlerinin grafik anlatımı Şekil 1.7' de verilmiştir.



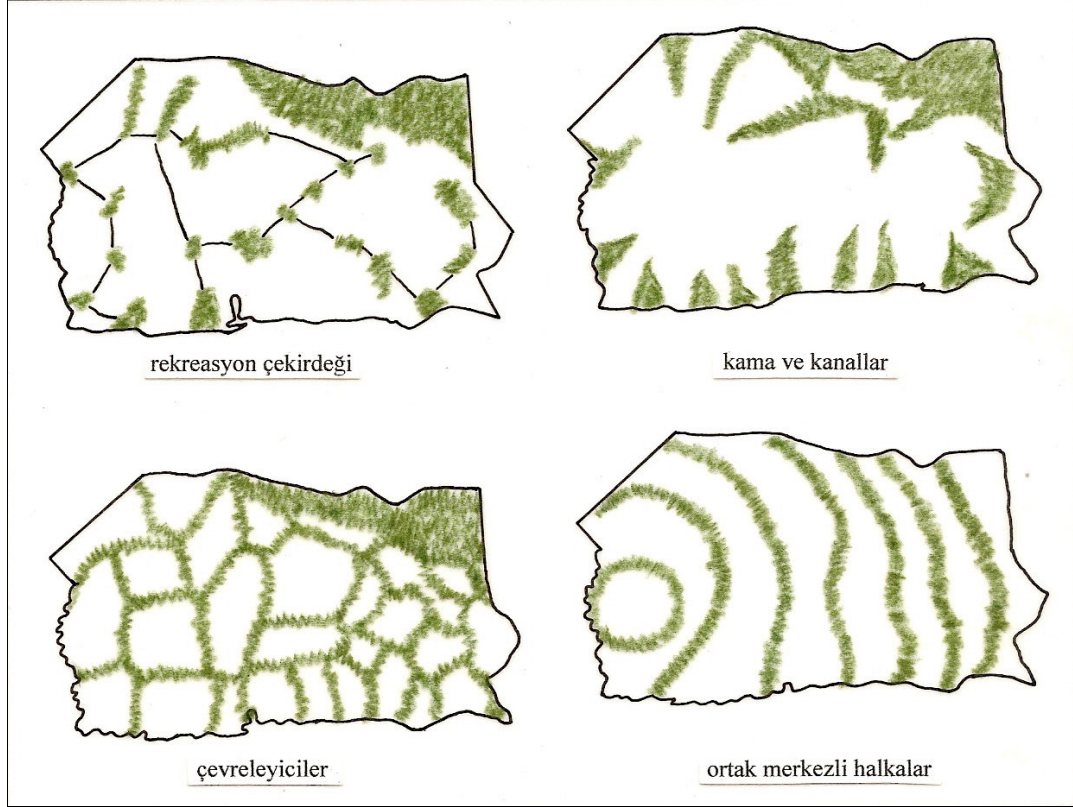
Şekil 1.7. Öneri açık ve yeşil alan sistem grafikleri (Lynch, 1984; Önder'den, 1997)

Gold (1980)'a göre ise açık ve yeşil alanlar kentsel gelişmeyi dört ayrı formda şekillendirmektedir: Ortak merkezli halkalar, kama ve kanallar, rekreasyon çekirdeği ve çevreleyiciler. Bunlardan ortak merkezli halkalar, yeşil kuşak anlayışı içinde değerlendirilebilir. Bu sistemde de yeşil alanlar halkalar halinde kent merkezini çevreleyerek kuşatır. Kama ve kanallar ise, yeşil kama düşüncesi ile benzerlik göstermektedir. Kama ve kanal formundaki açık alanlar drenaj veya yol desenine paralel koridorlar içindedir. Sistem kentsel gelişme ile aynı yöndedir ve koridor boyunca kullanıcılara maksimum düzeyde ulaşılabilirlik sağlar.

Rekreasyon çekirdeğinde açık alanlar, kentsel gelişmenin odak noktası olarak görev yaparlar. Özel alanları korumak ya da özelleşmiş olanaklar sunmak üzere büyük ve küçük alanlardan oluşabilirler. Yerel gereksinimlerin karşılanmasında ulaşılabilirlik ve bağlantı ikinci plandadır.

Çevreleyicilerde açık alanlar, kentsel gelişmeyi tanımlamak ve sınırlamak yoluyla kontrol altına almak için kullanılır. Açık alanlar farklı tipteki alan kullanımlarını ayırma ya da birleştirme görevi görürler. Rekreasyonel ulaşılabilirlik ya da kaynaklara erişebilirlik bütün alan kullanım planlamasında bağlı olabilir (Oguz'dan, 1998).

Gold (1980)'un önerdiği açık ve yeşil alan sistemlerinin grafik anlatımı Şekil 1.8'de verilmiştir.



Şekil 1.8. Öneri açık ve yeşil alan sistem grafikleri (Gold, 1980; Oğuz'dan, 1998)

1.1.7.2. Toplumsal Açıdan Açık ve Yeşil Alan Sistemi

Toplumsal açıdan açık ve yeşil alan sistemi, açık ve yeşil alanların yerleşim yeri hiyerarşisi açısından sınıflandırılmaları, erişilebilirlik özellikleri ve m²/kişi olarak miktarların ifade etmektedir (Öztürk, 2004).

Açık ve yeşil alanlar, geniş bir bakış açısı ile farklı yerleşim ölçeklerinde sınıflandırılabilirler (Çizelge 1.12).

Çizelge 1.12. Açık ve yeşil alanların yerleşim yeri hiyerarşisi açısından sınıflandırılması (Ahern, 1995)

Yeşil Alan Tipi	Kıtasal	Ülkesel	Bölgesel	Kentsel	Yerel (ilçe)
Orman	x	x	x	x	x
Su yüzeyi	x	x	x	x	x
Tarım alanı	x	x	x	x	x
Çayır-Mera	x	x	x	x	x
Milli park		x			
Doğal sit alanı		x			
Bölge parkı			x		
Botanik bahçesi			x	x	
Hayvanat bahçesi			x	x	
Piknik alanı			x	x	x
Fuar alanı			x	x	
Spor alanı			x	x	x
Kent parkı				x	
Park yolu				x	x
Koruluk				x	x
Trafik yeşili				x	x
Meydan				x	x
Bahçe				x	x
Mezarlık				x	x

Yerleşim yeri hiyerarşisi açısından yapılan bu sınıflandırmada açık ve yeşil alanların etki alanları belirleyici olmuştur. Bu belirleyicilikte ise işlevleri ve taşıdıkları önem etkili olmuştur (Öztürk, 2004).

1.1.7.3. Zamansal Açıdan Açık ve Yeşil Alan Sistemi

Açık ve yeşil alan sistemleri zamansal açıdan ele alındığında, sistemin zamansal sürekliliğinden söz edilmektedir. Kentsel mekanların zamansal sürekliliği, mekanın hem kendisinin hem de onu çevreleyen elemanların zaman içinde gösterdiği sürekliliktir. Süreksizlik ise, zamanla gözlenen değişimin bir öncekini hiçbir şekilde hatırlatmayacak,

eskisiyle hiçbir bağlantı bulundurmuyacak şekilde yeni biçimler ve kullanımlar sergilemesidir. Kentsel mekanda yaşanan bu süreksizlik, kentsel kimliğin kaybolmasına ve bir tür belleksizliğe neden olmaktadır. Kent toplumunun değişen gereksinimleri karşısında kentsel mekanların değişimi de kaçınılmazdır. Bu değişim süreci kentlinin gereksinimleri yanında yaşam kalitesi bağlamında oluştuğunda önem kazanır.

Konuya açık ve yeşil alanların zamansal sürekliliği açısından yaklaşıldığında, mevcut açık ve yeşil alanların korunması ve aktif açık ve yeşil alanların gereksinimler oranında sürdürülmesi ve geliştirilip çoğaltılması düşüncesi oluşmaktadır. Özellikle kente kimlik kazandıran açık ve yeşil alan sisteminin, ortak bir bellek oluşumu bağlamında zamansal sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir (Öztürk, 2004).

Antakya kent merkezinde, açık ve yeşil alanlar birbirinden kopuk ve yetersizdir. Uygulanan belli bir yeşil alan sistemi yoktur. Çünkü, kent merkezi eski bir yerleşimdir ve açık ve yeşil alanlar konutlar ve yollar arasında sıkışmış durumdadır.

Yeni yerleşim bölgesinde ise, kent merkezine göre daha planlı bir açık ve yeşil alan sistemi uygulanmaya çalışılmıştır. Planlama yapılırken, her ne kadar modern kent planlama kriterleri göz önüne alınmış ve konutlar ile yeşil alanlar beraber planlanmış olsa da mevcut yeşil alanların dağılımı ve nitelikleri modern kent kriterlerine uygun olmadığı söylenebilir.

1.1.8. 3194 sayılı İmar Kanunu ile Açık ve Yeşil Alanlar

Kentin fiziki görünümünü sağlayacak planlar 1/5000 ölçekli nazım imar planı, 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarıdır. Sağlıklı bir çevre yaratabilmek için bu planların kentin doğal, sosyal, ekonomik, tarihi, arkeolojik, turistik, toprak ve altyapı özelliklerini, çevre koşullarını göz önüne alarak yapılması gerekmektedir.

Kentsel yeşil alan İmar planlarında toplumun yararlanmasına açık tutulmak amacıyla ayrılan park alanları, çocuk oyun alanları, spor alanları, kent içi ve çevresindeki korular, dinlenme ve gezinti alanlarını içermektedir. Yapı parselleri içinde kalan özel bahçeler, tarım alanları, meyve bahçeleri ve kamuya açılmamış ticari amaçlı koru ve fidanlıklar, devlet ormanları, mezarlıklar, askeri alanlar, okul ve hastane bahçeleri, spor tesisi alanları, yol ve meydanlardaki güvenlik şeridi ve refüjler pasif yeşil alan kapsamında ele alınmıştır.

Kentsel yeşil alanlar, kentsel alanda plan yapıldığı sırada mevcut arazi kullanımı ve

kentsel altyapı içerisinde değerlendirilebilmektedir. Park, çocuk oyun alanı, spor alanları, dinlenme ve gezinti alanları, kent korusu nitelikleri ile “etkin” kentsel yeşil alan tanımına giren açık alanlar, planlama analiz ünitelerinde ve tüm kentte mekansal dağılım, mevcut ölçü ve standartları, potansiyelleri tespit edilebilmektedir. Kentsel sosyal donatım, eğitim, sağlık, sosyal, dini ve kültürel donanımlar, kentsel spor alanları ile yönetsel yapı alanlarının mekansal dağılımları, etki alanları, kapasite ve yeterlilikleri ve gelişme potansiyelleri incelenmektedir (Demir, 2004).

Rekreasyon için yeşil alanların miktarı ve bunların kent içindeki dağılımı, insan sayısı ve yerleşme noktalarıyla bağlantılıdır. İnsan sayısı, alan ölçüsünün hesabında; yerleşme noktaları ise yeşil alanlara ulaşmada doğrudan doğruya etkili etmenlerdir (Demir, 2004).

Nazım imar planında, yeşil alanlar kent bütünü içerisinde yeşil sistemi yaratmaya çalışmalı; uygulama imar planlarında ise; kentsel yeşil alanların işlevsel dağılımları (etki alanları açısından ve işlevsel açıdan) ve homojen dağılımı esas alınmalıdır (Demir, 2004).

9 Mayıs 1985 tarihinde yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanununda imar planı yapma, yaptırma ve onama yetkisi merkezi idarenin elinden alınarak, mücavir alanlarda belediyelere, mücavir alan dışında da valiliklere verilmiştir. Sözü edilen imar kanununun 18. maddesinde. “Belediyeler ve valiliklerce düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların dağıtım sırasında bunların yüzölçümlerinden yeteri kadar saha, düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışları karşılığında” düzenleme ortaklık payı olarak düşünülebilir. Ancak bu maddeye göre alınacak düzenleme ortaklık payları, düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların düzenlemeden önceki yüzölçümlerinin %40’ını geçemez denmekte ve bu ortaklık paylarının yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, cami ve karakol gibi umumi hizmetlerden ve bu hizmetlerle ilgili tesislerden başka amaçlarla kullanılmayacağından söz edilmektedir.

3194 sayılı imar yasası ile birlikte yürürlüğe giren “imar planı yapılması ve değişikliklerine ait esaslara dair yönetmelik” 2 Eylül 1999 yılı Resmi Gazetede yayınlanan imar yasasında değişiklik öngören yönetmelikle yeniden düzenlenmiş ve aktif yeşil alan 10 m²/kişi olarak belirtilmiştir. 3194 sayılı imar kanununda, belediye ve mücavir alan sınırları dışında yapılacak olan planlamalarda aktif yeşil alan miktarının kişi başına 14 m² olacağı belirtilmiştir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

KAYMAKLI (1990), Ülkemizde kentsel açık ve yeşil alan standartlarının uygulamasında peyzaj mimarlığı açısından karşılaşılan sorunları araştırmak üzere ülkemiz sınırları içerisindeki üç beldede yaptığı çalışmada, imar planlarında açık ve yeşil alan olarak gösterilen alanların uygulamalarındaki aksaklıkları ve diğer kentlerin açık ve yeşil alan standartları konusundaki genel durumunu ortaya koymayı amaçlamıştır.

YILDIZCI (1991), Ülkemizdeki imar planları uygulamasındaki yeşil alan sorunlarını araştırmak üzere yaptığı çalışmadan, 3194 sayılı imar yasasında verilmiş olan kişi başına 7 m²'lik yeşil alan normu, nüfusu büyük olan kentlerde artan nüfusun yeşil alan gereksinimi karşılanamadığı için kent üzerinde olumsuz etkiler yarattığını savunmuş ve ülkemizin nüfus oranına göre artan bir yeşil alan normu önermiştir.

BOZKURT (1994), “Antakya Kenti Açık ve Yeşil Alanlarının Belirlenmesinde Analitik Yaklaşımlar” adlı çalışmada, kentteki açık ve yeşil alanların mevcut ve başlıca problemlerini ortaya koymuştur. Ayrıca Antakya kentini 6 bölgeye ayırarak toplam 300 kişi üzerinde yaptığı anketle kent halkının belirlediği sorunlar ve yerinde gözlemlerle önerilerde bulunmuştur.

EYMİRLİ (1994), Erzurum kentinin fiziksel yapısı içerisindeki mevcut açık ve yeşil alanlarını durumunu incelemiştir. Araştırma sonucunda kent merkezindeki ve yakın çevresindeki açık ve yeşil alanların ihtiyaca cevap vermekten uzak ve pasif rekreasyona yönelik alanlar olduğunu saptamış ve kent için belirlenen en uygun yeşil alan sisteminin yeşil kuşak ve yeşil örgün olduğunu savunmuştur.

ÖZCAN (2000), “Kırıkkale Kenti Mevcut Alan Kullanım Kararları ve Açık-Yeşil Alan Verilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinde Kırıkkale kent nüfusunun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı ile kentin fiziki mekan özellikleri dikkate alınarak, sağlıklı ve yaşanabilir bir kentsel çevre oluşturulabilmesi için yeni bir kentsel açık-yeşil alan sistemi kurulması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır.

BOZDOĞAN (2002), “Karaisalı İlçesinin Kentsel Gelişim Potansiyeli İçinde Yeşil Alan Gereksinimleri” adlı yüksek lisans tezinde çalışmanın yapıldığı dönemde kentleşme sürecinin henüz istenilen düzeye ulaşmadığı, kontrol edilebilir bir kentte açık yeşil alanların düzenlenmesi konusunda önerilerde bulunmuştur.

TER (2002), “ Konya Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Tasarımı Üzerine Bir Araştırma” adlı doktora tezinde tarihi kent merkezlerini korunarak kültürel sürekliliğinin devam ettirilmesinde ve yaşanabilir mekanlar olarak çağdaş yaşam koşulları ile entegrasyonunun sağlanmasında kentsel tasarımın öneminin Konya Tarihi Kent Merkezi örneğinde ortaya konmasını oluşturmaktadır.

DEMİR (2004), “Düzce'nin Yeni Kentleşme Sürecinde Açık ve Yeşil Alanlara Yeni Fonksiyonlar Kazandırılması” adlı doktora tezinde kent genelindeki yeşil alan gereksinimi ve açığı belirlenerek Düzce için bir yeşil alan sistem önerisinde bulunmuştur.

ÖZTÜRK (2004), “ Kentsel Açık ve Yeşil Alan Sistemi Oluşturulması: Kayseri Kent Bütünü Örneği” adlı doktora tezinde Kayseri kent bütünü öncelikle doğal ve sosyo-kültürel açıdan ele alınarak kent halkına etkili bir kullanım sunmak üzere açık yeşil alan sistem önerileri geliştirilmiştir.

ALBAYRAK (2006), “Çorum Kenti Mevcut Alan Kullanım Kararları ve Açık Yeşil Alan Verilerinin Değerlendirilmesi Üzerinde Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinde Çorum kent bütününde açık ve yeşil alanları standartlar ve planlama kapsamında açık ve yeşil alan sistem yaklaşımını değerlendirmiştir.

GÖKALP (2006), “Körfez Depremi Sonrası Adapazarı Kentsel Yerleşim Düzeninde Açık ve Yeşil Alan Sisteminin Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde depremden en çok etkilenen Adapazarı kent merkezinin, deprem sonrasında yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde yapılan açık ve yeşil alan düzenlemeleri ile Karaman-Camili yeni yerleşim bölgesinde uygulanan açık ve yeşil alan sistemiyle ilgili analiz ve önerileri içermektedir.

YAĞCI (2006), “Adana Kuzey-Doğu Kentsel Gelişme Alanında Açık ve Yeşil Alanların İrdelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde Adana Kuzey-doğu Kentsel Gelişme Alanındaki açık ve yeşil alanlarının Yüreğir ilçesi kuzey kesimi, İncirlik, Kürkçüler, Suluca, Yakapınar, Buruk, Sofulu, Balcalı, Menekşe, Akkuyu, Beyceli, Çarkıpare, Boynuyuşun, Bayramhacılı ve Çınarlı yerleşkelerini kapsayan alan içinde mevcut açık ve yeşil alanların incelenmesi, imar planlarının konuya yaklaşımının araştırılması ve gelecekte kentsel gelişme planı içerisinde yapılması gereken çalışmalar ve gelecek

yıllardaki nüfus projeksiyonuna uygun bir yeşil alan sistemi ile alınması gereken önlemlerin saptanmasına ilişkin çalışma hazırlanmıştır.

GÜZER (2007), “Antakya ve Boston Kentleri Örneğinde Kentsel Açık Alan Tipolojilerinin Dönüşümünün İrdelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde açık alan tipolojilerinin kentsel ölçekte gösterdiği benzerlik ve farklılıklar Antakya ve Boston kentleri üzerinden ele alınmıştır.

KUNTER (2007), “Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde tarihi kent merkezlerinin, çevrelerindeki açık ve yeşil alanlarla birlikte korunarak kültürel sürekliliğinin sağlanması ve çağdaş yaşam koşullarıyla entegrasyonunun sağlanarak yaşanabilir mekanlar olarak gelecek kuşaklara aktarılması ve kentsel peyzaj tasarımının öneminin Çankırı Tarihi Kent Merkezi örneğinde ortaya konmasına yönelik hazırlanmıştır.

ÜNLÜER (2007), “Antakya Kenti Örneğinde Tarihi ve Mimari Dokuya Uygun Kentsel Peyzaj Tasarımı Geliştirme Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinde araştırmanın amacının Antakya kentinin rekreasyonel taleplerine ve kültürel yapısına uygun, rekreasyon öncelikli alan kullanım planlarını ortaya çıkarabilmek ve alternatif tasarım önerileri geliştirmek olduğunu belirtmiştir.

ÖZBUĞDAY (2009), “Antakya Kenti İmar Planlarında Otopark Gereksiniminin Saptanması ve Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde Hatay İli Antakya Kent Merkezi içerisinde yer alan otopark alanlarının belirlenmesi ve bu otopark alanlarının eksiklerinin giderilmesi, ihtiyacı karşılaması doğrultusunda peyzaj mimarlığı yönünden irdelenmesi amaçlamıştır. Kent içerisindeki ana caddelere ve bu caddelere bağlanan önemli yollara ilişkin kararlar getirilerek ve mahalli idarelere yönelik öneriler geliştirilerek otopark sorunu peyzaj mimarlığı açısından irdelenip, çözümlenmeye çalışılmıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırma alanı olarak Antakya kent merkezi seçilmiştir. Antakya kenti, Doğu Akdeniz Bölgesinin en güney sınırını oluşturmaktadır. Çalışma alanı Antakya belediye sınırları içerisinde yürütülmüştür. Antakya kenti açık yeşil alanları, bu alanların gelişimi ve bu alanların gelişimini etkileyen değerler araştırma materyalinin oluşturmaktadır.

Araştırma alanı olan Antakya kenti belediye sınırı, Küçükdalyan, Güzelburç, Odabaşı, Aşağı Ekinci, Çekmece, Turunçlu, Dursunlu ve Kuzeytepe Belediyeleri ile Habib-i Neccar Dağı arasında kalan 1.624ha'lık alanı kapsamaktadır. Bu alanın 1.024ha'nını Asi Nehrinin batı yakası (Yeni Antakya), 575ha'nını Asi Nehrinin doğu yakası (Eski Antakya) ve geriye kalan 25ha'nını ise Asi Nehri oluşturmaktadır.

Cumhuriyet döneminin başından itibaren günümüze dek Antakya kenti için yapılmış 1/1000 ölçekli tüm imar planları araştırma materyalini oluşturacaktır. Bunun yanında 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, 1/25.000 ölçekli Antakya kent çevresi Nazım İmar Planı, 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçekli Mevzii ya da Revizyon İmar planları, 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı ve raporu araştırma materyalini oluşturacaktır.

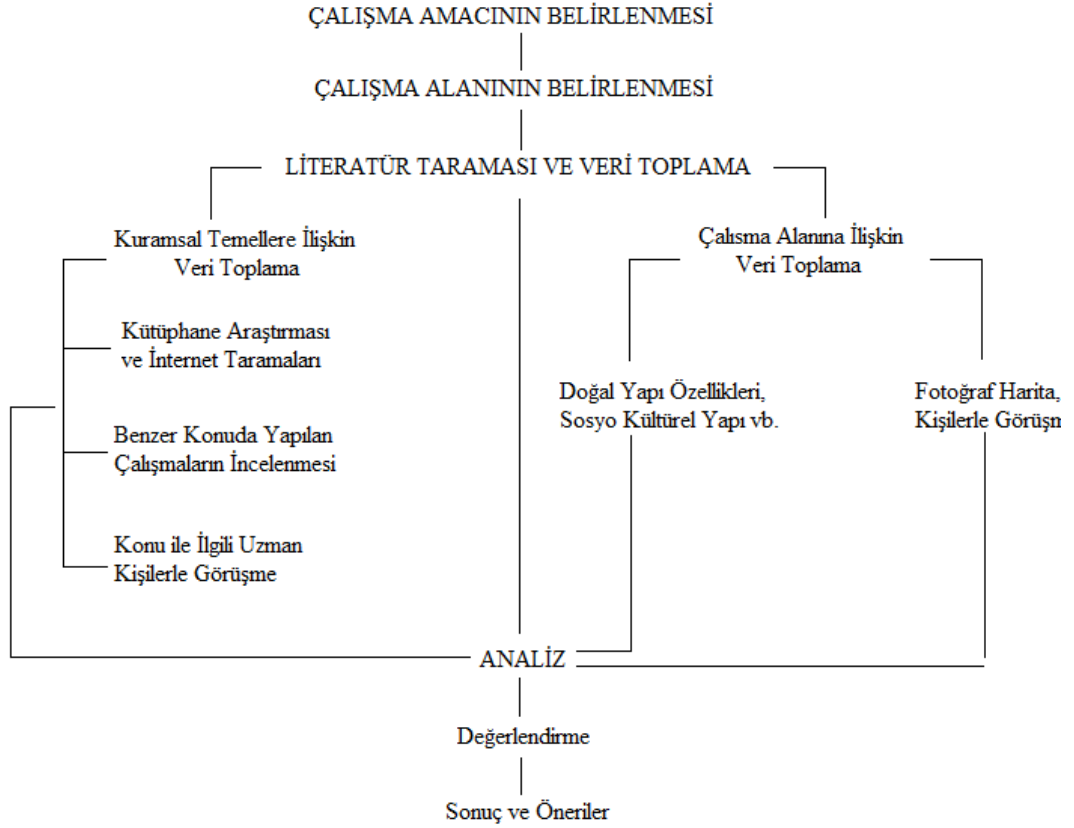
3.2. Yöntem

Cumhuriyet Döneminde Antakya Kenti Açık ve Yeşil Alan Sistemlerinin İrdelenmesi başlıklı çalışma; araştırma konusunun belirlenme amacı, çalışmada izlenen yöntem, literatür taraması, veri toplama, araştırma alanı mevcut durum tespiti, sonuç ve öneriler aşamalarından oluşmuştur. Yöntemin genel akış şeması Çizelge 1.13' de verilmiştir.

Bu araştırma iki aşamalı olarak yürütülmüştür. Araştırmanın birinci aşamasında, araştırma materyalini oluşturan (imar planları) veriler toplanmıştır. Bunun yanında benzer bölge, ülke ve dünyada yapılmış benzer araştırmalar ve değerlendirmeler incelenmiştir. Yıllara ve imar planlarına göre kent için belirlenen açık ve yeşil alan miktarları imar planları tek tek incelenerek yine bu aşamada belirlenmiştir. Avrupa birliği standartları baz alınarak kentler için belirlenmiş açık ve yeşil alan standartları ile kişi başına düşen yeşil alan miktarları, spor alanları çocuk oyun alanları ve rekreasyon alanları belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, Açık ve yeşil alanlar için belirlenmiş Avrupa standartları ile Antakya kenti Açık ve yeşil alanları karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda kentin açık ve yeşil alanlar konusundaki açığın kapatılması için çözüm ve öneriler geliştirilmiştir.

Çizelge 1.13 Çalışmada kullanılan yöntemin akış şeması



4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

4.1.1. Araştırma Alanının Doğal Yapısı

Araştırma alanında coğrafi konum, jeolojik yapı, toprak ve arazi varlığı, iklim ve bitki örtüsü doğal yapıyı oluşturan öğeler olarak incelenmiştir.

4.1.1.1. Coğrafi Konum

Hatay ili, Akdeniz Bölgesi'nin doğu ucunda yer alır. Türkiye toplam alanının %7'sini kaplayan 5.403 km² genişlikteki Hatay il sınırının 689 km²'sini Antakya toprakları kaplamaktadır. Hatay ili, 35 ° 52' ve 37° 04' kuzey enlemleri ile 35° 40' ve 36° 35' doğu boylamları arasında yer alır.

Antakya, Türkiye' nin, Akdeniz kıyılarının doğu ucunda yer alan Hatay ilinin merkez ilçesidir ve kıyıdan yaklaşık 22 km kadar içeride kalmakta ve deniz seviyesinden 80 m. yüksekte bulunmaktadır. Şehir, Amanos (Nur) Dağları'nın güneyinde, Amik Ovası'nın güneybatıda denize açıldığı Aşağı Asi Nehri Vadisi'nin kuzeydoğu ağzında, bereketli Amik Ovası' nın güneybatı köşesinde uzanmaktadır.

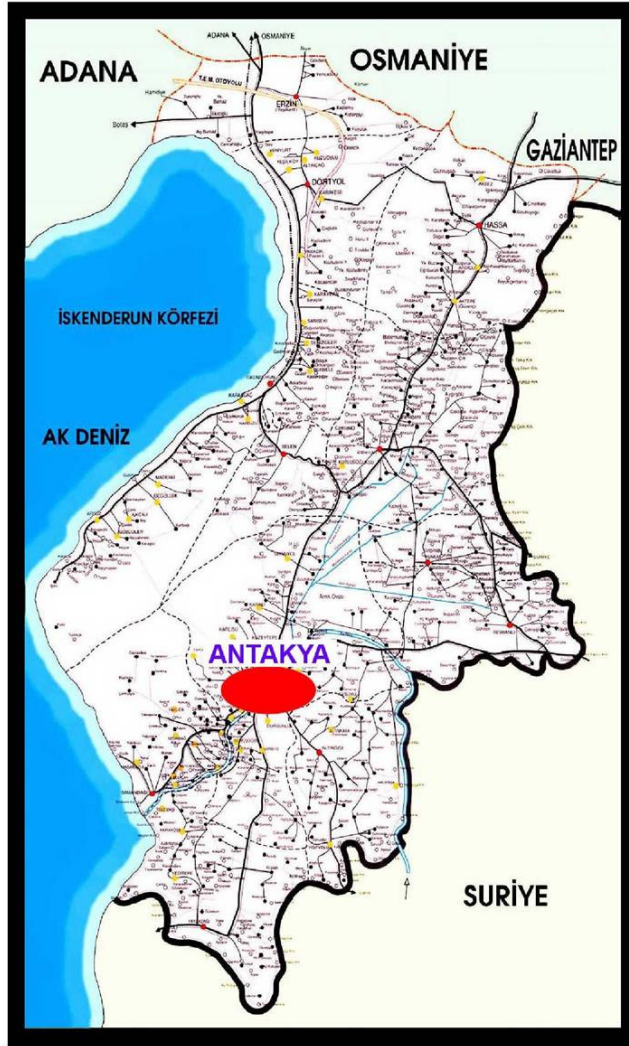
Antakya, güneyden kuzeye doğru uzanan Ensariye Dağlarının uzantısı olan Keldağ' ın (Arapça Cebel-i Akra, Mt. Cassius) kuzey ucundaki Nacar Dağı' nın (Osmanlı kaynaklarındaki Habib ün Neccar, Antik kaynaklarda Silpius ve Stavrin Dağı) kuzeybatı-batı yamaçları ile Asi Nehri arasında uzanan kayalık yamaç ve ova düzlüğü üzerinde ve nehrin iki yakası üzerinde yerleşilmiştir.

Kaynağı Lübnan Dağları olan Asi Nehri, Hatay İli'ne bağlı Samandağ'ın güneyinde bir delta oluşturarak Akdeniz'e dökülür. Toplam uzunluğu 380 km. olan nehrin büyük bölümü Suriye toprakları içinde kalmaktadır. Antik çağda küçük tonajlı nehir gemilerinin seyredildiği Asi (Orontes) Nehri, yüzyıllar boyunca Antakya'yı Akdeniz'e bağlayan bir su yolu olmuştur. Nehrin yatağı, günümüzde, Antakya içinden geçen, 2 km uzunluğunda ve en geniş olduğu noktalarda 30-35m genişliğinde bir kanal haline getirilmiştir. Kentin kuzeydoğusunda, bir sel yatağı niteliğinde olan Hacı Kürüş Deresi (Antik kaynaklarda Parmenius) ile güneybatıdaki Hamşen Deresi (Phyrminus), Habib Neccar Dağı'ndan doğarak Asi'ye doğru akan iki önemli su yatağıdır.

Antakya, Amik Ovası'nın güneybatı köşesinde yer almakta olup, ova, doğuya Afrin Çayı ve Karasu Çayı vadisi, güneye Asi Nehri vadisinin sağladığı doğal geçitler ile Doğu Akdeniz kıyılarına, Kuzey Suriye ve Mezopotamya'nın iç kesimlerine,

kuzebatıdan Belen geçidi yoluyla Anadolu ilerine kadar uzanan ticaret yollarının keşiştiği bir kavşak olması nedeniyle, Antakya aynı zamanda bōlgeleri ve halkları birbirine bağlayana konumu ile kōltōrel etkilerin keşişme noktası olmuştur.

Hatay ili, Akdeniz Bōlgesinde yer alıp, Tōrkiye' nin gōneyinde Suriye ile sınırı teşkil etmektedir. İlin kuzeyinde Osmaniye, batısında ise Akdeniz yer almaktadır. (şekil 1.9)



şekil 1.9 Hatay ilinin konumu

4.1.1.2. Jeolojik Yapı

Araştırma alanının jeolojik yapısına ilişkin Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı Asi Havzası Hidrojeolojik Etüd raporuna göre Antakya Belediyesi'nin sınırları içinde kalan alanlar kalker, alüvyon ve marndan oluşmaktadır.

Asi Nehri'nin batı yakasının (Yeni Antakya) büyük bir bölümü marn, doğu yakasının eğimli yamaçları kalker, Asi Nehri ile eğimli yamaçları arasındaki alanlar (Eski Antakya) ise alüvyonlarla kaplıdır. Alüvyal yapıdaki alanlar, zemini zayıf ve özellikle yeraltı su seviyesi yüksek olduğundan imar kanununa göre bu alanlarda zemin etüdü yapılmadan yapılaşmaya izin verilmemesi öngörülmüştür.

Ayrıca Antakya kenti I.derecede deprem kuşağında yer aldığından alüvyon kaplı alanlardaki imar faaliyetlerinin "Afet Bölgesinde Yapılacak Yapılar Hakkındaki Yönetmelik" esaslarına uygun olması gerekmektedir. Ancak yapılan araştırmalar sonucu kentin alüvyonla kaplı kısımlarında bu yönetmelik ve esaslara dikkat edilmeden her geçen gün yapı kitlelerinin hızlı bir şekilde arttığı gözlenmiştir. Marnla kaplı alanlarda ise yine bu yönetmelik ve esaslara göre gerekli önlemler alınması halinde 4 kata kadar yapılaşmaya izin verilmiştir. Ancak özellikle zemini marnla kaplı Cumhuriyet Mahallesi'nde bu yönetmeliklere uyulmadığı ve hatta yapılarda 10-12 kata kadar izin verildiği, yapılan gözlemler sonucu tespit edilmiştir.

4.1.1.3. Toprak ve Arazi Varlığı

Herhangi bir alanın mevcut ve gelecekteki alan kullanım tipini belirleyen en önemli faktörlerden biri de alanın toprak yapısıdır. Gerek bitki yetişme ortamı ve gerekse üzerinde her türlü alan kullanımına olanak veren toprağın, arazinin en uygun şekilde değerlendirilebilmesi için çok iyi tanınması gerekir (Atmaca, 2001).

Türkiye' deki toplam arazi varlığının % 8' ini düz alanlar oluşturmaktadır. Bu arazilerin % 0,1 eğimli alanlarından biri de Antakya kentidir (Dinçer ve ark. 1999). Akdeniz iklim kuşağında yer alan ilde tarımsal etkinlikler açısından, çok yüksek toprak potansiyeli vardır.

Araştırma alanı içerisinde kent merkezinden kuzey-güney yönünde uzanan Asi Nehri'nin doğusunda yer alan alanlar alüvyal topraklarla, batısında kalan alanlar ise kolüvyal topraklarla kaplıdır. Ayrıca kentin güney batısında yer alan ve aniden yükselen dik yamaçlar ise kahverengi orman toprakları ile kaplıdır.

Araştırma alanı içerisinde düze yakın eğimli alanları kaplayan alüvyal topraklar, Asi Nehri'nin doğu yakasında Eski Antakya olarak adlandırılan bölgedeki topraklardır. Bu topraklar sulu tarım yapılabilen, kolay işlenebilen verimli 1. sınıf topraklardır. Ancak bu verimli toprakların büyük bir bölümü yoğun yapılaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Asi Nehri'nin batısında hafif eğimli alanları kaplayan kolüviyal topraklar üzerinde nadassız kuru tarım yapılabilen 2. sınıf topraklardır. Kentin güneybatısında çok dik eğimli alanlarda yer alan kahverengi orman toprakları ise çok şiddetli erozyona maruz kalan, orman ağaçları dikimine uygun, tarımsal yönden uygun olmayan 7. sınıf topraklardır (Anonim, 1998). Yine bu alanlarda kentin doğu yakasında da olduğu gibi yoğun yapılaşma ile toprak yapısı bozulmuştur ve gün geçtikçe azalmaktadır.

4.1.1.4. İklim

Herhangi bir bölge veya ülke üzerinde, arazinin değerlendirilmesi, uygulamalı veya temel bir perspektif içerisinde araştırılmak istendiğinde, çevre dolayısıyla bunun başlıca faktörlerinden biri olan iklim başta gelir. Çünkü iklim, toprağı, erozyonu, bitki örtüsünü ve yaban hayatını şekillendiren en önemli temel etmenlerden biridir. (ATMACA, 2001).

Antakya ve civarında Akdeniz iklim tipi egemendir. Bu nedenle kentte yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Ancak kıyı şeridi ile dağların arka kısımları ve yükseltisi fazla olan yerler arasında iklim koşullarındaki bölgesel farklar nedeniyle Antakya'daki iklim koşulları kıyı şeridine kıyasla biraz farklılık gösterir. Bu nedenle sıcaklık kıyılarda yüksek değerlerde kalır. Yazların kıyı şeridine kıyasla daha serin geçmesinin bir nedeni de en sıcak ortalamaların kaydedildiği ayların aynı zamanda Antakya'da rüzgarın en hızlı estiği ve en çok esme sayısına ulaştığı aylar oluşudur.

Antakya'da yıllık sıcaklık ortalaması 18.2 C' dir. En yüksek sıcaklık 26 Ağustos 1962'de 43.9 C, en düşük sıcaklık ise 15 Ocak 1950'de -14.6 C olarak kaydedilmiştir. Yılın 148.2 günü açık, 156.2 günü bulutlu, 60.5 günü kapalı geçmektedir. Antakya'da yaz günleri ortalaması yılda 172 gündür. Kış günü genellikle görülmez. Donlu günler yıllık ortalaması 7 gün, karlı günler yıllık ortalaması ise 0.9 gündür. Antakya'da yıllık ortalama nem oranı % 69'dur.

Antakya'da yağış kış aylarında en yüksek değerlere ulaşmaktadır. Sonbahar ve ilkbahar daha az yağış alan aylardır. Temmuz ve Ağustos aylarında hiç yağış almayan Antakya'da yıllık yağış ortalaması 1173.4mm' dir. Özellikle bahar aylarındaki sağanaklar önemli olup, kısa bir süre içinde kentin sokaklarını dereler haline

getirmektedir. Ancak son yıllarda küresel iklim değişikliği sonucu yazları yağış yok denecek kadar az düşmekte ve buna bağlı olarak kuraklık artmakta, yeraltı suları çekilmektedir.

4.1.1.5. Bitki Örtüsü

Ülkemiz bitki coğrafyası yönünden Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan olmak üzere üç farklı bitki coğrafyası bölgesi içermesi nedeniyle zengin bir floraya sahiptir. Bu zenginliğin başlıca sebepleri şu şekilde özetlenebilir; iklim farklılıkları, topoğrafik çeşitlilikler, deniz, göl, akarsu gibi su ortamı çeşitlilikleri, 0-5.000 m' ler arasında değişen yükseklik farklılıkları, üç değişik bitki coğrafyası bölgesinin birleştiği bir yerde oluşu, Anadolu'nun doğusu ve batısı arasında ekolojik farklılıklar bulunması ve bunun floristik farklılıklara yansımalarıdır.

Araştırma alanı Akdeniz (Mediterran) Bitki Coğrafyası Tetis alt alemleri sınırları içinde yer almaktadır. Bu floristik bölge, Akdeniz'i çevreleyen tüm ülkeleri içerir. Türkiye'de Akdeniz bitki örtüsünün görüldüğü her yer, bu fitocoğrafik bölgenin Doğu Akdeniz sahası içinde yer alır. Akdeniz ikliminin etkisi altındaki bitki örtüsünde; makiler, zengin soğanlı bitkiler, tek yıllık otsu bitkiler ve yastık şeklindeki kısa boylu çalı formasyonları karakteristiktir. Herdem yeşil çalıların hakim olduğu makiler, 1000 m' nin altında geniş alanlar kaplar. Daha derin topraklar üzerindeyse, iklime özgü bir orman bitki örtüsü ağırlık kazanır. Kızılçam orman bitki örtüsündeki en baskın ağaç türüdür. Anadolu'ya özgü relict (ilk çağlardan beri varlığını korumuş doğal oluşum) bir ağaç türü olan sığla ormanları, bu bölgenin en dikkat çekici özelliğidir. 1000 m' nin üzerinde *Pinus nigra* (Karaçam), *Cedrus libani* (Sedir) , *Abies cilicia* (Toros göknarı), *Juniperus drupacea* (Andız) ve *Juniperus communis* (Ardıç) gibi ağaçlar; 1700 m' den sonra yastık şeklinde çok yıllık bitkiler yaygındır. Bu bölgede Amanos Dağları'nın ilginç florası içinde oksin (Avrupa Sibirya bitki kuşağı) elemanlarına da rastlanır. (Atmaca, 1994; Yılmaz, 1996).

Akdeniz bitki coğrafyasına göz atıldığında, kıyı alanlarında kumullar, litoral kayalıklar, tuzlu bataklıklar, nehir yatakları, bataklıklar, dere yatakları ve maki bitki örtüsünün belli başlı vejetasyon tipleri olduğu görülmektedir. Deniz kıyılarındaki gelgit bölgesi içinde bulunan ana kaya ve özellikle kumul alanlardaki kumtaşı blokları üzerinde kötü ve zor yaşam koşullarına uyum sağlamış olan bitki örtüsü litoral kayalık vejetasyonu olarak tanımlanmaktadır. Bu tip alanlarda yayılış gösteren en tipik bitki

örtüsü *Critimum maritum* (kaya kuruğu) dur (Yılmaz, 1996). Araştırma alanında daha çok maki toplulukları hakim olup eğimli alanlarda yayılmaktadır.

Maki vejetasyonu içerisinde sıklıkla; *Quercus coccifera*, *Pistacia terebinthus*, *Olea europea var. sylvestris*, *Phillyrea latifolia*, *Jasminum fruticans*, *Gonocytisus angulatus*, *Asparagus acutifolius*, *Smilax aspera*, *Clematis vitalba*, *Lithodora hispidula*, *Erica manipuliflora*, *Calycatome villosa* ve *Cistus salviifolius* gibi türler bulunmaktadır.

Hatay'ın doğal bitki örtüsünü makiler ve ormanlar oluşturur. Maki türleri, 4-5 m boyunda sert ve tüylü yapraklı bitkiler olup, 800 m' ye kadar rastlanmaktadır. İlde doğal örtüyü oluşturan ormanlar, Amanos Dağları ile Keldağ'da yoğunlaşmaktadır. Amanos Dağları'nın denize bakan yamaçlarında, makilik alanlardan sonra, 800 m' den 1200m' ye kadar *Juniperus communis* (ardıç) gibi ibrelili ağaçlarla, *Quercus pseudocerris* (meşe), *Fagus sylvatica* (kayın), *Cornus mas* (kızılcık), *Populus ssp.* (kavak), *Platanusorientalis* (çınar) ve *Ostrya carpinifolia* (yalancı gürgen) gibi yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar bulunur. 1200 m' nin üzerinde ibrelili ağaçlardan *Pinus brutia* (kızılcık), *Pinus nigra* (karaçam), *Cedrus Libani* (sedir) ve yer yer *Juniperuscommunis* (ardıç)'lardan oluşan geniş orman alanları vardır.

Keldağ'ın Akdeniz'e bakan kesimlerinde yaklaşık 900 m' ye kadar, maki türü ağaçlardan *Myrtus communis* (mersin) ve *Laurus nobilis* (defne) çok yaygındır. Bu yükselti basamağının üzerinde, bazı ibrelili ağaçlarla *Quercus robur* (meşe) ve *Fagus sylvatica* (kayın) gibi geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar başlar. Keldağ doğal bitki örtüsü açısından Amanos Dağları kadar zengin değildir.

4.1.2. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

4.1.2.1. Tarihçe

Tarih kaynaklarına göre Antakya, M.Ö. 300 civarında Büyük İskender'in komutanlarından Seleucus Nicator tarafından kurulmuştur. Eski kaynaklara göre Antakya 300.000 bin nüfusuyla Roma İmparatorluğunun 3. dünyanın 4. büyük kentiydi. Babası Antiochus'un isminden **Antiocheia** adıyla kurduğu şehir, Silpius Dağı (bugünkü Habib Neccar Dağı) eteğinde ve Asi Nehri (Orontes) kenarında yer almıştı. Aslında İskender'in ölümü sonrasında Seleucus'un yönetimine giren topraklarda Antakya dışında başka yerlerde çok sayıda Antiocheia daha kurulmuştu. (Çinçinoğlu, 2001)

Antakya civarının tarihi, şehrin kuruluşuna göre çok daha eskidir. Değişik kaynaklarda belirtildiğine göre, Tell-Açana höyüğündeki kazılar Kalkolitik Çağdan (M.Ö. 5000-4000) itibaren yörenin yerleşim için kullanıldığını göstermektedir. Anadolu'yu Filistin ve Suriye'ye bağlayan yol üzerinde, Mezopotamya'yı Doğu Akdeniz'e bağlayan noktalardan biri olması nedeniyle Hatay'ın eski bir yol güzergahı olduğu çok açıktır. Burası Hitit ve Eski Mısır İmparatorluklarının sınırlarını oluşturan bölgenin eşiğindedir. Makedonyalı Büyük İskender'in doğuya doğru fetihlerini sürdürürken Pers Kralı Darius (Codomannus)'la yaptığı savaşıardan birinin İ.Ö.333 yılında Issus yakınlarında, bugünkü Payas İlçesinde, Pinarus nehri (bugünkü Deliçay) üzerinde gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Bunun hemen ardından Gaugamela denilen yerdeki savaşta Büyük İskender'in ordusunun galip gelmesinden sonra İskender, Fenike topraklarını elde etmek amacıyla Asi (Orontes) boyunca güneye ilerledi. Suriye ve Mezopotamya bölgesi Makedonyalıların eline geçti. Ancak Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında Babil' deyken ölmesinin ardından fethedilen topraklar İskender'in komutanları arasında bölündü. Suriye ve Mezopotamya bölgesi üzerindeki güç savaşı Seleucus Nicator'un lehine sonuçlandı (M.Ö. 301). Öncelikle Seleucus Krallığının başkenti olarak, Akdeniz kenarında bir liman olduğundan Seleucia Pieria (bugünkü Samandağ, Çevlik) seçilmişti. Seleucus, yendiği rakibi Antigonus (Monophthalmus)'un bugünkü Antakya'nın 5 km. kadar kuzeyindeki yönetim merkezi Antigonion'u yıkarak halkını kendi adıyla kurduğu bu yeni başkente (Seleucia) naklettirdi. Ancak Mezopotamya civarı ve güney Suriye'nin kontrol edilebilmesi açısından ve Seleucia'nın denizden gelecek saldırılara açık olması nedeniyle yeni bir kent, Antiocheia kuruldu. (Pamir, 2009)

Bu kent, yendiği rakibinin Antigonion'sıyla aynı yerde değildi, daha güneyde Silpius Dağı eteğinde ve Orontes (Asi) kenarında idi (M.Ö. 300). Antakya'nın Seleucus Krallığı'nın başkenti olması Seleucus Nicator'un ölümünden sonra oğlu Antiochus Soter (M.Ö. 281-261) zamanında olmuştur.

Hatay'ın anavatan Türkiye'ye katılması öncesinde, 2 Eylül 1938 tarihinde 10 aylık bir süre varlığını sürdüren Hatay Devleti kuruldu. Toprakları, Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) belgelerinde İskenderun Sancağı olarak yer alan bölgeydi. 16 Haziran 1939'da TBMM'nde alınan kararla Türkiye ile Hatay Devleti arasındaki sınır çizgisi kaldırılarak geçersiz kılındı. 23 Temmuz 1939'da ise anavatanına katılma, son

Fransız kıtasının kışladan çıkmasıyla ve Fransız kıtasının da yer aldığı törenle kışlaya Türk bayrağı çekilmesiyle tamamlanmış oldu.

4.1.2.2. Nüfus

2007 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Hatay'ın nüfusu 1.386.224 kişidir. Bu nüfusun , 681.665'i şehirlerde, 704.559'u ise kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Şehirleşme oranı % 46,37, nüfus yoğunluğu ise 215,12 kişi/km²' dir. Hatay 3. derecede gelişmiş iller sıralamasındadır. Nüfus yoğunluğunun ülke ortalamasına oranla yüksek olduğu iller arasındadır. Antakya kentinde ise nüfus yoğunluğu 402 kişi/km²' dir. İlçeler ölçeğinde nüfus büyüklüğü ele alındığında Antakya (Merkez ilçe)' nın nüfusu 362.906, ile nüfusun en yoğun olduğu ilçedir. Nüfusun, 186.243'ü kent merkezinde, geri kalan 176.663 kişilik kısmı ise geniş kent alanında yaşamaktadır.

Antakya toplam nüfus büyüklüğüne göre Türkiye'de ilk 25 ilçe sıralamasında 21. sıraya yerleşmiştir (872 ilçe içindeki sıralaması) (Türkiye İstatistik Kurumu).

Hatay iline bağlı ilçeler sıralamasında şehirleşme oranının yüksekliği bakımından Erzin ilçesi % 76,14 ile ilk sırada, Reyhanlı ilçesi %70,24 ile ikinci sırada, Kırıkhan ilçesi % 64,56 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Altınözü ilçesi ise şehirleşme oranında % 9,05 ile 872 ilçe içinde Şanlıurfa Halfeti'den sonra, sondan ikinci sırada yer almaktadır. Antakya ilçesindeki şehirleşme oranı ise % 41.96' dır (Türkiye İstatistik Kurumu).

Antakya kentinde ilk nüfus sayımı, 1939 yılında Hatay'ın anavatana katılmasıyla 20.10.1940 tarihinde yapılmıştır (Demir, 1996). 1940 yılından itibaren 1990 yılına kadar genel nüfus sayımı 5 yılda bir yapılmıştır. Daha sonra 1997, 2000, 2004 ve 2007 yıllarında yapılmıştır.

Antakya kenti nüfus artış hızı belirli bir oranda artma veya azalma göstermemektedir. Nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönem 1960-1965 yılları arasındadır. Ancak buna karşın 1940-1990 yılları arasında Antakya kenti yıllık nüfus artış hızı % 3,254 ile % 4,554 olan Ülke kentsel yıllık nüfus artış hızı ortalamasının gerisinde kaldığı gözlenmiştir. 2004 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre yıllık nüfus artış hızı % 19,48 olarak belirlenmiştir. Antakya kent nüfusu uzun yıllar incelendiğinde nüfusun arttığı gözlenmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu).

Ancak Antakya kent nüfus artış hızı sürekli oranda artma veya azalma eğilimi göstermemektedir. Ayrıca 1980 yılından sonraki dönemlerde de değişmediği

gözlenmiştir. Bu durum Antakya kentinin fazla göç almayan ve vermeyen kısmen içe dönük yapısından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kent nüfusu, doğal nüfus artışının yanı sıra yakın çevresindeki ilçe ve köylerden aldığı göçlerle artmaktadır.

4.1.2.3. Eğitim

Hatay ilinde nüfusun ve yüksek öğretim düzeyinin yüksek olması ilde eğitime verilen önemin bir göstergesidir. Bu ise, ekonomik ve sosyal kalkınma için gerekli olan eğitim-öğretim düzeyinin önemli bir üstünlük sağladığı anlamına gelir.

Hatay ilinde okuma yazma bilenlerin oranı %86 olup, cinsiyetler arasında önemli bir fark gözlenmektedir. Bu oran erkek nüfus için % 94 iken, kadın nüfus için % 79'dur. Hatay ili il merkezinde okuma yazma bilenlerin oranı % 90'dur. Okuma yazma oranı ilçe merkezlerine incelendiğinde en yüksek oranın % 92 ile Belen ve Yayladağı ilçe merkezlerinde olduğu görülmüştür. Bu ilçe merkezlerinden sonra İskenderun %90 ve diğer ilçe merkezlerinde % 78 üzerindedir. Köylerde okuma yazma oranı erkek nüfus için % 93, kadın nüfus için % 76'dır.

Çizelge 4.1. Hatay ili cinsiyete göre okuryazarlık nüfusu

	ERKEK	KADIN	TOPLAM
Okuma Yazma Bilen	500.163	433.009	933.172
Okuma Yazma Bilmeyen	34.413	117.234	151.647
Bir Okul Bitirmeyen	133.722	134.763	268.485

Hatay ilinde okuma ve yazma bilen nüfusun oranı ülke genelinde olduğu gibi her iki cinsiyet için de sürekli artış göstermektedir. 1940 yılında erkeklerin % 29'u, kadınların %8,8'i okuma yazma bilirken, bu oran 2000 yılında erkeklerde %93,6'ya kadınlarda % 78,7'ye yükselmiştir.

Mustafa Kemal Üniversitesi kurulduğunda 1 yüksekokul ve 2 meslek yüksekokulundan ibaret 3 birimden oluşurken, 9 yılda 28 birimli iddialı bir eğitim-öğretim ve bilim kurumu haline gelmiştir.

Bu kurumlar içinde 8 fakülte, 3 enstitü, 4 yüksek okul, 7 meslek yüksek okulu ve 6 araştırma uygulama merkezi faal durumda olup, bir fakülte, 2 yüksek okul ve 2 meslek yüksek okulu da henüz faaliyete geçmemiştir. Bu öğretim yılı başı itibariyle üniversitede 531 akademik, 415 idari personel olmak üzere toplam 946 personel ve 10136 civarında öğrenci bulunmaktadır. Geçen öğretim yılında üniversiteden 1927 civarında öğrenci mezun olmuş bu öğretim yılında ÖSYM tarafından 3276 yeni öğrenci üniversiteye yerleştirilmiştir. Bu öğretim yılında veteriner fakültesi 33 öğrenciyle öğretime başlamış ve 95 öğrenci sayısına ulaşmıştır.

İl'de bir devlet üniversitesi ve bunlara bağlı yüksekokul ve enstitüler bulunması dışarıdan öğrenci göçüne neden olmaktadır.

4.1.3. Araştırma Alanının Ekonomik Faaliyetleri

2003 yılında DPT tarafından yapılan illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Hatay 81 il içerisinde 27.sırada yer almaktadır. Gelişmişlik endeksi ise 0.19613'tür. İlk sırada ise bulunduğu gibi İstanbul yer almakta iken Hatay 1996 yılı illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 26.sıradayken, 2003 yılında 27.sıraya gelmiştir.

Üçüncü derecede gelişmiş iller grubunda yer alan Hatay, genel olarak yüksek bir gelişme potansiyeline sahip, ekonomik faaliyetlerde tarım sektörünün ön plana çıktığı, il ve bölge ölçeğinde üretim yapan sanayi kuruluşlarının yer aldığı, küçük-orta ölçekli tesislerin yaygın olarak bulunduğu ve sosyo-ekonomik gösterge değerlerinin ülke ortalamalarına yakın olduğu orta derecede gelişmiş iller arasındadır (Dinçer ve ark., 2003).

4.1.3.1. Ticaret

Hatay ekonomisinde en belirgin özellik ve etkinlik ticarettir. Gerek bir sınır kenti olması, gerek girişimci insanı sayesinde Hatay bir ticaret merkezi konumundadır. 2000 yılı verilerine göre; Hatay'daki toplam istihdam 518.808 kişi olup, il nüfusunun % 41'ini teşkil etmektedir. İlde istihdam edilen nüfusun; % 61,6'sı tarım, % 8,4'ü sanayi, % 26,4'ü hizmet, % 3,5'i de inşaat sektöründe çalışmaktadır. 2000 yılı verilerine göre, Hatay'daki işsizlik oranı % 6,7'dir. Cilvegözü ve Yayladağı Sınır kapıları vasıtasıyla Hatay, Anadolu'yu Ortadoğu'ya bağlayan bir kavşak noktasıdır. Hatay, hem bu konumundan dolayı hem de ihracat ve ithalatına bağlı olarak, uluslararası nakliye sektöründe oldukça gelişmiştir.

Antakya etrafındaki 21 belde ve 65 köyden gelenler ile nüfusunu gündüzleri ikiye katlamakta, çok canlı ve hareketli bir yapıya kavuşmaktadır. Antakya kentinin ilk kuruluş alanı Asi Nehri ile Habib-i Neccar Dağı arasındaki 'Eski Antakya' olarak adlandırılırken zaman içerisinde bu alan 'Yeni Antakya' olarak adlandırılan Asi Nehri'nin batısındaki bölgeye doğru yayılım göstermiştir. (Demir, 2008)

Asi Nehri'nin doğusunda kalan bölge 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunca' sit alanı olarak ilan edilmiş; yerleşim dokusu kültürel, arkeolojik ve doğal değerlere göre üçe ayrılmıştır. Bu alanlar, Doğal Sit Alanı, Arkeolojik Sit Alanı ve Kentsel Sit Alanı'dır. (Ünlüer, 2007)

Antakya'da ticaret Asi Nehri'nin doğusu ve batısı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Asi Nehrinin doğu tarafı Eski Antakya olarak arılan bölge olup bölgedeki ticaret alanları Ulu Cami çevresinden başlayıp, Mustafa Kemal Paşa, Fabrikalar, Nato, İstiklal caddeleri ile sınırlanan sit alanını ve Kurtuluş Caddesini kapsamaktadır. Asi Nehrinin batı tarafında kalan ticaret alanları ise; Atatürk Caddesi, Cumhuriyet Caddesi, Fatih Caddesi, Hükümet Caddesi, Hürriyet Caddesi ve Kurtuluş Caddeleri üzerinde bulunmaktadır. Kentteki ticaret alanları belli bir merkezde toplanmamış kentin içerisinde dağınık halde bulunmaktadır. Ayrıca kent merkezinde veya yakın çevresinde ticaretin canlanmasına yardımcı olacak fuar, sergi alanları veya ticari iş merkezleri bulunmamaktadır. (Çinçinoğlu, 2001)

Hükümet, Hürriyet ve Kurtuluş Caddeleri üzerindeki ve sit alanı içerisindeki çoğu ticaret yerleri tarihi binalarda yer almaktadır. Kurtuluş Caddesindeki çoğu binalar zaman içerisinde tarihi kimliğini kaybederek yerlerini yeni beton binalara bırakmışlardır. Ancak son iki yıl içerisinde Kurtuluş Caddesi üzerinde yer alan tarihi binalar restore edilmekte ve ticari fonksiyonların devamlılığı sağlanmaktadır. 2010 yılına kadar cadde üzerindeki tüm tarihi yapıların restore edilmesi planlanmaktadır. Hükümet ve Hürriyet Caddelerinde tek yönlü taşı trafiğine izin verilmekte ve cadde üzerinde yer alan ticari fonksiyonların yürütüldüğü eski tarihi yapılar Rum-Ortodoks Kilisesi Vakfı tarafından yapılan restorasyon çalışmaları ile yeniden kazandırılmaya çalışılmaktadır.

4.1.3.2. Sanayi

Hatay İlinde imalat sanayinin genel yapısına bakıldığında, İskenderun ve Dört Yol dışındaki ilçelerde, tarıma dayalı sanayi tesislerinin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Tarıma dayalı sanayi içinde ise çırçır, un, ırmık, çiğit yağı, bakliyat tasnifleme ve zeytinyağı gibi üretim konuları ağırlık kazanmaktadır.

Gerek istihdam hacmi, gerekse yarattığı katma değer açısından demir-çelik sektörü, Hatay imalat sanayinin itici gücüdür. 1975 yılında faaliyete geçen İSDEMİR şu anda Avrupa'nın en büyük 10 çelik üreticisinden biri olmuştur. İSDEMİR'in yılda yaklaşık 2,2 milyon ton ham çelik üretim kapasitesine sahiptir. İSDEMİR ülkenin üretim ve kapasite olarak ikinci en büyük tesisidir. (Şekil 4.1, Şekil 4.2)



Şekil 4.1. İSDEMİR'den görünüm



Şekil 4.2. İSDEMİR'den görünüm

İSDEMİR'in özelleştirilmesi ile birlikte yassı mamul üretim yapısına kavuşturacak teknolojik yenileme yatırımlarına başlanmıştır. Yakında; İSDEMİR' de yassı çelik mamul üretimine başlanılacak olması, hem ülkenin yassı çelik talebini karşılayacak, hem de ilin metal sanayi alanında yapılan yatırımlarının dokusunu değiştirecektir. Başta; beyaz eşya ve elektronik eşya imalatı ile otomobil yapım sanayisi ile oto yan sanayinin ilde gelişmesi beklenmektedir.

Yumurtalık Serbest Bölgesinin İskenderun Körfezinde yer alması, İskenderun'da tersane kurulacak olması, İSDEMİR'in yassı mamul üretecek yatırımların sürmesi, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Kerkük –Yumurtalık petrol boru hattı, Mavi Akım Projesinin İskenderun Körfezi ile bağlantılı bulunması ve doğalgaz boru

hattının İskenderun ve Payas O.S.B'ne gelmesi İskenderun ve Dörtöyöl bölgesini adeta bir endüstri merkezine dönüştürmüştür.

Türkiye'nin ilk filtre fabrikası 1966 yılında İskenderun'da kurulmuştur. Fil Filtre Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ne ait fabrika ile başlayan üretim; motorlu araçlarının hava, yağ, yakıt filtre üretimi ile genişleyerek gelişmiş, İskenderun'u günümüz Türkiye'sinin otomobil filtre üretim merkezi yapmıştır. Şu anda; filtre üretiminde yaklaşık 2.000'e yakın insan çalışmakta, otomotiv yan sanayi olarak adlandıracağımız her türlü filtre üretim tesislerinde ülkemizin filtre üretiminin % 60'ı karşılanmaktadır. Üretilen filtrenin yarısından fazlası ihraç edilerek, yılda 10 milyon dolar gelir elde edilmektedir.

Hatay'da 3 adet organize sanayi bölgesi 6 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. 1.500 dönüm arazi üzerine kurulmuş olan Antakya Organize Sanayi Bölgesi, İl Özel İdaresi ile Antakya Ticaret ve Sanayi Odası'nın % 50 ortak katılımı ile kurulmuştur. Antakya Organize Sanayi Bölgesi'nde 57 firmaya tahsis edilen parsellerden, 38 tanesi üzerinde tesisler kurulmuş ve üretime geçmiştir. Halen 5 fabrika inşaatını sürdürmektedir. Antakya Organize Sanayi Bölgesi'nde yer altı suları nedeniyle heyelan meydana gelmektedir. Bu da yatırımcıların maliyetlerini olumsuz yönde etkilemekte ve maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır.

Antakya-İskenderun yolu üzerinde Topboğazı mevkiinde kurulmuş olan Organize Sanayi Bölgesinin DPT tarafından onaylanan plana göre planda ağaçlandırma alanına 307 dönüm ayrılmış olup bu alan toplam alanın %20'sien karşılık gelmektedir (YÜKSELEN ve ark., 1998). Ancak sanayi bölgesinde, planda öngörülen %20'lik yeşil alan miktarı sanayi alanına katılmıştır.

İskenderun Organize Sanayi Bölgesi 1992 yılında tamamlanarak hizmete girmiştir. Bölge içinde genelde haddehaneler bulunmakta olup, bunun dışında filtre, çivi-tel, propilen, çuval, plastik çelik boru, karton, makine ve çelik konstrüksiyon imalat fabrikaları bulunmaktadır. O.S.B.'i tamamen dolu olup, faal işyerinde 3.500'den fazla işçi istihdam edilmiştir.

Payas Organize Sanayi Bölgesi kendiliğinden gelişen sanayi yapılarının sonradan Organize Sanayi Bölgesine dönüştürülmesinden ibarettir. Faal olan işyerlerinde yaklaşık 1.500 kişi çalışmaktadır.

Hatay İlinde; İskenderun II. Organize Sanayi Bölgesi ve Hatay 75.Yıl Organize Sanayi Bölgeleri kurulabilmesi için yer seçimi yapılmış olup, her iki O.S.B.'nin tüzel kişilik kazandırılması çalışmaları sürdürülmektedir.

Antakya'da kaynak çeşitliliği ve yeterliliği bakımından gelişmeye açık sanayi potansiyeli olmakla birlikte kalkınmada öncelikli iller arasında olmaması ilde sanayi alanında bir yatırım yapılamamasına neden olmaktadır.

Antakya kenti belediye sınırları içerisindeki ve yakın çevresindeki işletmeler küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleridir. Kent belediye sınırları içerisinde tamamı organize olmamış mobilya ve ayakkabı imalathaneleri, ham deri işletmeleri, sabunhaneler ve tarım aracı yapımı kapsayan küçük sanayi işletmeleri bulunmaktadır. Kent yakın çevresindeki işletmeler ise tarımsal ürün işleyen sanayi tesislerini ve küçük sanayi iş kolları olan oto tamircilerini, kaportacıları ve demircileri kapsamaktadır. Diğer taraftan Antakya'nın eski işkollarından olan kalaycılık, bakırcılık, semercilik, nalbantlık ve ağaç oymacılığı gibi geleneksel faaliyetler teknolojik ve ekonomik ilerlemeler sonucu varlıklarını kaybetmişlerdir. (Çinçinoğlu, 2001)

Belediye sınırları içerisindeki sanayi işletmelerin bir kısmı kentsel sit alanında bir kısmı da yerleşim alanlarında kalmaktadır. Kentsel sit alanlarındaki işletmeler genellikle Kurtuluş, İstiklal ve Mustafa Kemal Paşa caddeleri üzerindeki tarihi hanlarda ve günümüz ihtiyaçlarına cevap vermeyen tescilli yapılarda faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Belediye sınırları dışındaki işletmeler genellikle Antakya-İskenderun yolu çevresinde konumlanmıştır. Sınır değişiklikleri olmadan önce Antakya Belediyesine bağlı olan bu işletmeler, yeni küçük belediyelerin kurulmasıyla Antakya Belediyesi sınırları dışında kalmışlardır.

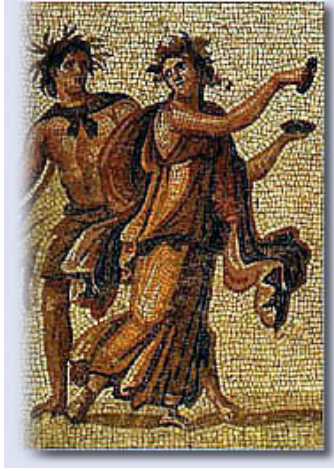
Kent içindeki sanayi işletmelerini bir araya toplayabilmek amacıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın desteğiyle 1960'lı yıllarda Antakya Küçük Sanayi Sitesi kurulmuştur. Ancak kentsel sit alanı içerisinde kurulmuş bu alan yeşil dokuya yer verilmeyen, beton alanı halindedir.

Antakya-İskenderun yolu üzerindeki sanayi tesisleri bir araya toplamak ve kent içerisinde yer alanları belediye sınırları dışına taşımak adına Güzelburç Belediye sınırları içerisinde Yeni Sanayi Sitesi kurulmuştur. 1.derece tarım arazisi üzerinde kurulmuş olan site içerisinde günümüzde birçok boş dükkan mevcuttur. Yeni Sanayi

Sitesi Antakya-İskenderun yolunun her iki tarafında toplanmış olan küçük sanayi işletmelerinin toplanmasına engel teşkil etmemiş, bu işletmeler kent girişinde yer alması itibarıyla kent girişinde çirkin manzaralar oluşturmaya devam etmişlerdir. Sitede sosyal tesis alanı, cami alanı ile birlikte oluşturulmuş olan yeşil doku mevcuttur.

4.1.3.3. Turizm

Tarihi boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Hatay çok zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Hatay batı ile doğu kültürünün kesiştiği, birbirinden etkilendiği, toplumların kültür alışverişlerinde bulunduğu bir yerdedir. Bu durum, Hatay'ın coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Hatay, Anadolu ile Ortadoğu dolayısıyla Mezopotamya arasında bir köprü konumundadır. Hatay bir tek kuzeyden güneye-güneyden kuzeye giden anayolların geçtiği bir yer konumunda kalmamış, doğudan gelen ve tarihte İpek Yolu diye adlandırılan önemli ticaret yolunun da önemli bir kavşağı ve bir ticaret merkezi de olmuştur.



Şekil 4.3. Arkeoloji Müzesindeki mozaiklerden örnek



Şekil 4.4 St. Pierre Kilisesi

Hatay'da günümüzde, geçmişte olduğu gibi birçok dinden ve inançtan insanlar bir arada yaşamaktadır. Cami, Kilise ve Havra yan yana varlıklarını ve görevlerini yerine getirmektedir. Çeşitli din ve inançtan insanların yüzyıllardan beri beraber yaşamaları kültürel bir zenginlikle beraber büyük bir hoşgörüyü de beraberinde getirmiştir. Bu

kültürel zenginlik ve hoşgörü toplumsal yaşama, sanata, basın-yayın etkinliklerine, örf, adet ve geleneklere de yansımıştır.

Hatay, Avrupa'yı Ortadoğu'ya bağlayan E-91 karayolu üzerinde olması nedeniyle ilimiz çok sayıda yabancıların giriş-çıkış yaptığı önemli sınır kapısı durumundadır. Sınır kapılarından giriş yapan yabancıların büyük bir kısmı ilimizde konaklama tesislerinde konaklamaktadır. Avrupa ve diğer ülkelerden gelen yabancılar tarihi ve kültürel yerlere yoğun bir ilgi göstermekte, tarihi kalıntıları ve ören yerlerini gezmektedirler. Hatay Arkeoloji Müzesi ve St. Pierre Kilisesi yabancıların en çok ilgi gösterdikleri yerdir. Bunun dışında Çevlik'teki Seleukeia Pierria (Çevlik) ören yeri, Vespasianus - Titus Tüneli ve Beşikli Mağara, Habib-i Neccar Camii, St. Simeon Manastırı, Açıcana ören yeri en çok ziyaret edilen yerlerdir.

Ilıman iklime sahip bulunan Hatay'da yılın 4-5 ayında denize girmek mümkündür. Deniz ve yaylalar doğal güzellikleri ile yan yanadır. Antakya'nın Harbiye Beldesi doğal güzellikleri, şelâlesi, enfes yemekleri ile yerli ve yabancı ziyaretçi akınına uğrar. Harbiye bölgesi kent merkezine 7km mesafede olup doğal güzellikleri ve şelalesi ile ününü duyurmuştur. Ancak bölgede ticari amaçlara yönelik lokanta, otel ve eğlence yerlerinin çoğalmasıyla birlikte beton yığını haline gelen belde de mevcut yeşil doku gün geçtikçe tahrip edilmektedir. Harbiye Belediyesinde bugüne kadar bir turizm master planı hazırlanmamıştır.

Ayrıca; yöre halkı yazın sıcak günlerinde serinlemek için; Samandağ'da Teknepınar, Belen'de Güzelyayla, Atik, Nergislik, Dört Yol'da Kuzuculu, Kırıkhan'da Alan yaylalarına, Samandağ ve Çevlik plajları, İskenderun-Arsuz, Gülcihan, Erzin-Burnaz plajlarına giderler. Cilvegözü Sınır Kapısının yakınında bulunan Yenişehir gölü de başta Reyhanlı ile Antakya'luların eğlenmeye ve gezmeye gittikleri doğal güzelliklerle dolu bir başka yerdir.

Sağlık turizmi açısından Erzin içme ve kaplıcaları, Kumlu ilçesinde, Kırıkhan – Reyhanlı karayolu üzerinde bulunan Hamamat kaplıcası yerli ve yabancı çok sayıda turist çekmektedir.

Turizm Bakanlığının 2000 yılında başlatmış olduğu “İnanç Turizm” adlı projesine Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik dinleri arasında köprü durumunda olan Antakya kenti de katılmıştır. (ANONİM, 1999) “İnanç Turizm” projesi programına

Antakya kentindeki Habib-i Neccar Cami ve Türbesi, Saint Pierre Kilisesi ve Havra ören yeri dahil edilmiştir.

4.1.3.4. Tarım

Hatay İlinin Ekonomisi tarım ağırlıklıdır. Hatay İlinin topraklarının % 50'si (270.766 hektarı) tarım alanı olup, toprakları bereketli ovalarla kaplıdır. Dört Yol – Erzin - Payas Ovaları, İskenderun - Arsuz ve Samandağ Ovaları Hatay'ın kıyı ovalarıdır. Bu ovalar alüvyal topraklarla kaplı verimli düzlüklerdir. Bu ovalarda özellikle turfanda sebzeçilik ve narenciye yoğunudur. Hatay'ın en büyük ovası Amik Ovası olup, 119.300 hektar büyüklüğündedir. Amik Ovası; Hatay İli'nin orta kesiminde; Asi, Karasu ve Afrin vadi tabanlarının dolmasıyla ortaya çıkan geniş bir düzlüktür. Amik Ovası; kil, kireçli balçık ve kumdan oluşan yaklaşık 60 metre kalınlığında bir alüvyon toprak tabakasıyla örtülüdür. Ovada belli başlı yetiştirilen ürünler; pamuk, buğday ve II. ürün mısır yetiştirilmektedir.

Ayrıca bir miktar arpa, yulaf, ayçiçeği gibi tarla ürünleri ile biber, soğan, bamyacı gibi sebzeler yetiştirilmektedir.



Şekil 4.5. Tarım Alanlarından görünüm

Hatay tarımı 1950'lerden sonra traktörün yaygınlaşmasıyla büyük bir değişim yaşamış, tarımsal mekanizasyon ve gübre kullanımı ile hızla gelişmiştir. Hatay ilindeki tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğu 10 ile 50 dekar arasında araziye sahip küçük işletmelerden oluşmaktadır.

Hatay ilinin Altınözü ve Yayladağı gibi dağlık kesimlerinde tütün ekim alanlarının azaltılması ile birlikte başta zeytincilik ve badem, kayısı, nar gibi çeşitli türde meyve

ağacı yetiştiriciliği gelişmiştir. Ayrıca; Hassa ilçesinde üzüm yetiştiriciliği ve bağcılıkta yoğun olarak yapılmaktadır.

Hatay İlinin Türkiye'nin tarımsal üretimi içindeki payına bakıldığında da; pamuk (kütü) % 10, taze soğan % 9, marul (göbekli) % 25, maydanoz % 40, erik % 7, zeytin % 5, portakal % 17-18, mandalina % 19-20 ve nar % 8 oranıyla ilk sıralarda yer almaktadır.

Her yıl Avrupa, Afrika ve Asya kıtaları arasında göç eden göçmen kuşlar sonbahar ve ilkbaharda olmak üzere iki kez ülkemiz üzerinden geçiş yapmakta ve Amanos dağlarının tek geçit veren noktasında bulunan Amik gölü üzerinde büyük sayılara ulaşmaktaydı (ANONİM 1998). Yırtıcı ve ötücü kuşların göç yolları üzerinde bulunan bu göl Ramsar Sözleşmesine göre A sınıfı bir sulak alandı (MAGNIN ve ark.1997).

DSİ tarafından kademeli bir şekilde kurutulan göl, ovanın habitat ve ekolojisinde değişmelere neden olmuştur. Bu sulak alanın kurutulmasıyla sadece Amik gölünde yaşayan "Yılanboyu Kuşu'nun" nesli tükenmiştir. (ANONİM, 1993). Göl kurutulmadan önce Amik ovasında 134000ha. Sulu, 136000ha kuru olmak üzere toplam 270000ha tarıma elverişli alan bulunmaktaydı. (ANONİM, 1999 b) Tarım alanı kazanmak amacıyla kurutulan bu bölgedeki verimli 1.sınıf tarım arazileri yerini köyden kente göç olaylarına paralel olarak meydana gelen hızlı kentleşme ve sanayileşme nedeniyle meskun alanlara terk etmiştir.

4.1.3.5. Hayvancılık

Hatay'da tarımsal işletmelerin büyük bir oranında bitkisel üretim ve hayvancılık birlikte yapılmakta, hayvancılık ek bir faaliyet kolu olarak yürütülmektedir.

Hatay ilinde tarımsal faaliyetler içerisinde hayvancılığın bitkisel üretime göre daha az gelir sağlaması, başta pamuk olmak üzere endüstriyel bitkilerin üretiminin artmasına neden olmuş, otlak alanları büyük ölçüde tarla alanlarına dönüştürülmüştür. Bu durum; ilde hayvancılığın gerilemesine ve günümüzde Hatay ili hayvan varlığının, ilin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyin gerisinde kalmasına sebebiyet vermiştir.

Hatay ili hayvan varlığı içerisinde en büyük paya başta tavuk sayısı ile olmak üzere kümes hayvancılığının sahip olduğu görülür. Mevcut hayvan varlığı içerisinde büyük baş hayvan varlığı yıllardan beri gerileme gösterirken ilde son yıllarda süt sığırcılığının artması için gebe düve dağıtımı yapılmaktadır.

Hatay’da üretilen hayvansal ürünler içinde süt ilk sırayı almaktadır. Hatay’ın en önemli hayvansal ürünü olan süt, Türkiye yıllık süt üretiminin % 1,3’ne, et üretimi ise Türkiye yıllık et üretiminin % 1’ne karşılık gelmektedir.

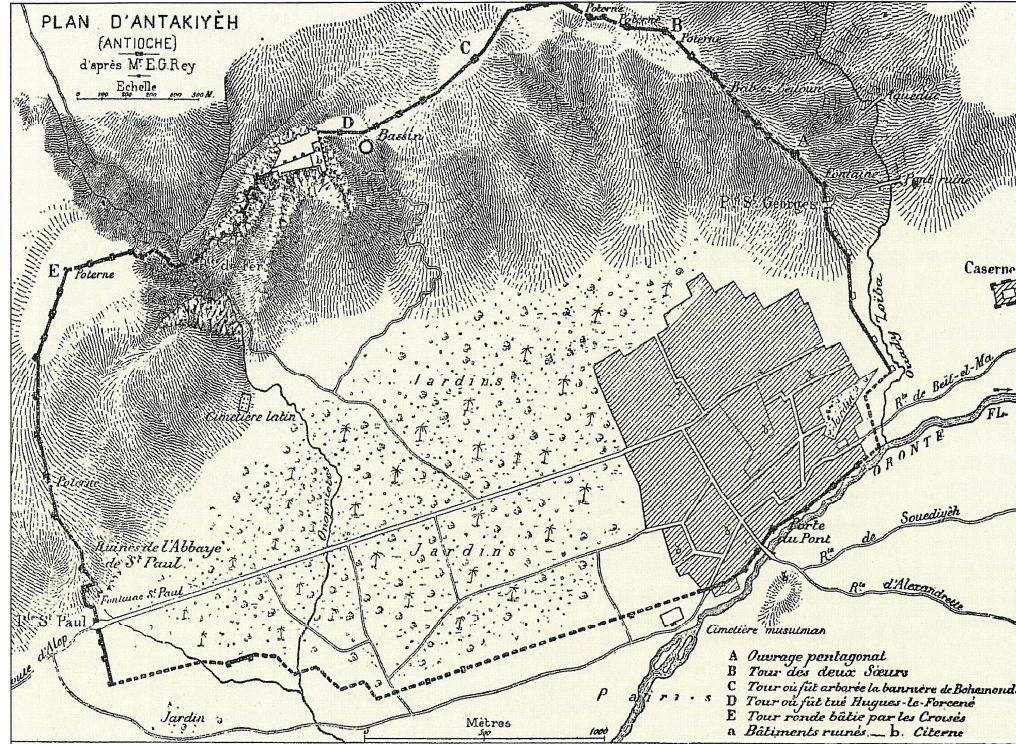
4.1.3.6. Ormancılık

Hatay ilinde ormanlar yaklaşık 200.000 hektar alanı kaplamaktadır. İl topraklarının yaklaşık % 38’ini oluşturan ormanlar genellikle Amanos dağları ile Keldağ da yer almaktadır. İlerdeki korular; Kızılcıam, Karaçam, Köknar, Sedir, Ardıç ve Fıstıkçamı gibi ibreli ağaçlarla, Kayın ve Meşe gibi yapraklı ağaçlardan oluşmaktadır. Küçük orman toplulukları halinde bulunan ve ekonomik önemi az olan ağaç türleri arasında ise Akçağaç, Üvez, Sandal, Tesbih, Gürgen, Böğürtlen ve makiler bulunmaktadır.

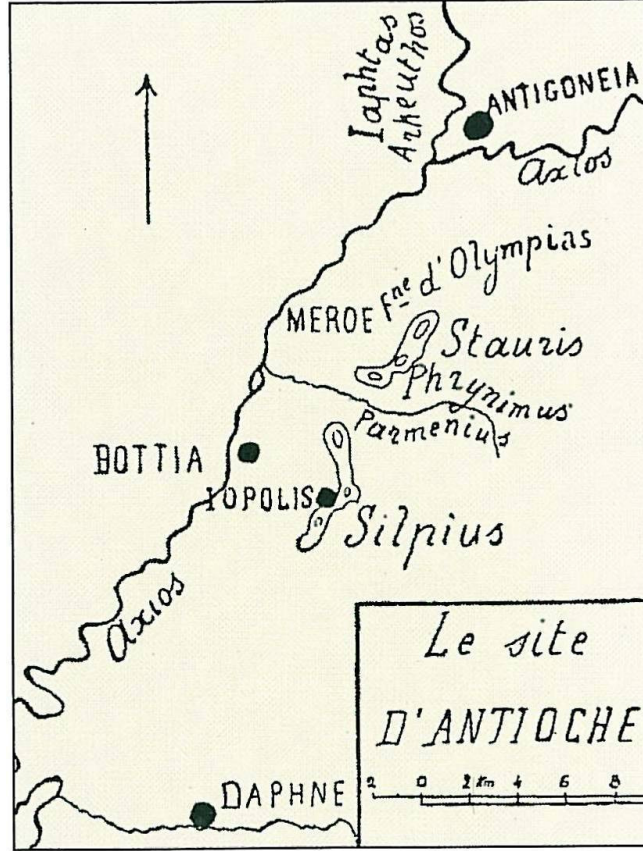
Keldağ’ın Akdenize’e bakan kısmında yaklaşık 900 metreye dek maki türü ağaçlardan mersin ve defneler çok yaygındır. Bu yükselti basamağının üzerinde meşe ve kayın gibi yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar başlar. Keldağ doğal bitki örtüsü açısından, Amanos dağları kadar zengin değildir.

4.2. Cumhuriyet Döneminden Önce Antakya’da Kentsel Gelişim Ve Mimarlık

4.2.1. İslam Döneminden Önce Antakya’da Kentsel Gelişim Ve Mimarlık



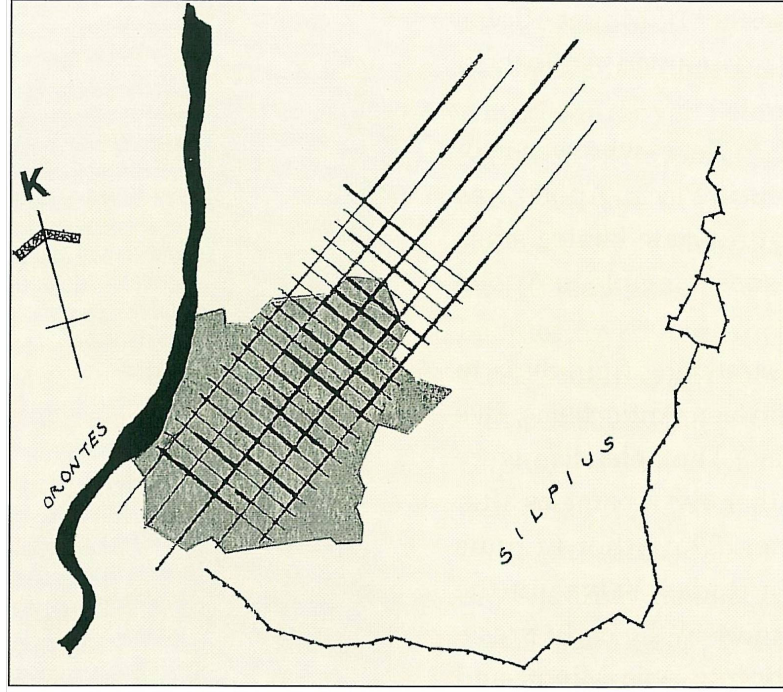
Şekil 4.6. Antakya'nın kenti çepeçevre saran surları ve Asi Nehri ile sınırlanan Antik Çağ'daki yayılma alanı. Taralı kısım modern kenti göstermektedir. Antik Çağ Antakya'sının büyük bir bölümü bahçeler altında kalmıştır.



Şekil 4.7. Seleucuslar'dan önce Antakya yöresi

Antiocheria (bugünkü Antakya), Orontes (Asi) Nehri'nin doğu yakasında Silpus Dağı, (Nacar Dağı Habibün Neccar Dağı) batı eteklerinde ve Asi Nehri ile dağ arasında kalan ova düzlüğünde inşa edilmiştir. Seleukos I tarafından kenti kurması için mimar Xenarius' u görevlendirmiş, İ.Ö. 4 yy Helenistik kent planlaması geleneğinde ova düzlüğünde ve yamaçlar ile tepe kısmında akropol olmak üzere eğimli topoğrafik yapıya uydurularak ızgara plan uygulanmıştır. Kentin yayılım alanı yaklaşık 302 hektar olarak ölçülmüş ve öncelikli olarak kent surları inşa edilmiştir. Aşağı şehir, Orontes Nehri'nin denize doğru izlediği güzergâha paralel biçimde yerleşmiştir. Akropolis, dik

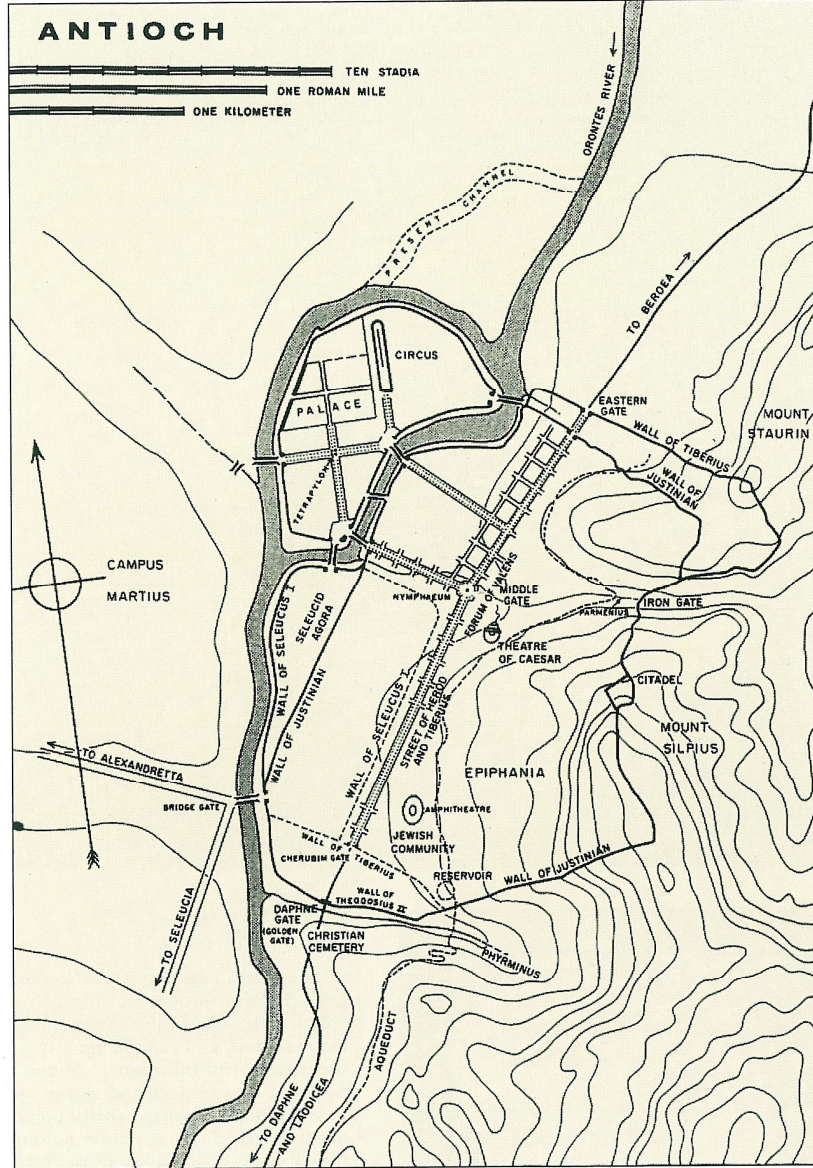
yamaçlarla, şehir düzlüğünden kesin bir biçimde ayrılmıştır. Şehir surları, Akropolisi ve düzlükteki şehri kuşatmaktadır.



Şekil 4.8. Kentin kuruluşunda uygulanan şehircilik nizamı

Kent ilk kurulduğunda nehir ile Roma döneminde “Sütunlu Yol”a dönüşecek olan cadde (bugünkü Kurtuluş Caddesi) arasında kalmaktadır. Kent, Priene (bugünkü Güllübahçe) gibi topografyaya uygulanan Hippodamos Plan (ızgara plan) olarak tasarlanmıştır. Antiokheia, yeni Hellenistik şehirlerin inşa faaliyetleri İskender ve ardıları yönetimi altında yapıldığını yansıtan en tipik örnek olarak tanımlanır. Şehirlerin eski caddelerin izlerinin bugünkü kent planında, (Kurtuluş Caddesi’nin kuzey ucunda, Orhanlı Mahallesi’nde) korunmuş olması da bunu göstermektedir. Duvarlar ve caddeler Mimar *Xenarios* tarafından belirlenmiştir. Bu plana göre caddeler, güneş ve hâkim rüzgâr dikkate alınarak yönlendirilmiş; uzun akstaki ana caddeler yazın denizden Asi Vadisi’ne doğru esen rüzgârı alacak biçimde, güneybatı – kuzeydoğu doğrultusunda yerleştirilmiştir. Caddeler arasında kalan yapı adaları (“insulae”lar) 112x58m ölçülerindedir. Şehir duvarları doğrusal bir planda inşa edilmişlerdir. Kentin ve surların bu dönemdeki kesin sınırları bilinmemektedir. Antik kaynaklara ve kazı raporlarına

dayanarak D.N. Wilber tarafından hazırlanan ve C. R. Morey tarafından yayımlandıktan sonra Downey tarafından da basılan haritada, Selevkos I zamanında yapıldığı düşünülen şehir surlarının yaklaşık sınırları ve doğrultuları belirtilmiştir. Haritada surların, nehrin doğu kıyısını takip edecek biçimde ve daha doğuda, yukarıda sözü geçen caddeye (Kurtuluş Caddesi) paralel olarak yerleştiği görülmektedir.



Şekil 4.9. Antakya'nın Antik Çağ'daki planı
Eski metinler ve kazı sonuçlarına göre, D. N. Wilber tarafından hazırlanan bu plan C.R. Morey tarafından 1938'de yayımlanmıştır.

Buna göre Antiokhea ilk kurulduğunda, aşağı kent, batıda Asi Nehri ile sınırlanmış, doğuda bugünkü Kurtuluş Caddesi'ne kadar yayılmış, kuzeyde Hacı Kürüş (Parmenius) Deresi'ne yaklaşmış, güney sınırı ise Hamşen (Phyrminus) Deresi'nin kuzeyinde, köprüye yakın mesafede yer almıştır.

Strabon' un verdiği bilgilere göre kent başlangıçta iki mahalleden oluşmaktadır. Yunanlı ve Makedonların yer aldığı mahalle surlar ile çevrenmiş iken yerel halkın yerleştirildiği mahallenin surlarla çevrenip çevrenmediği belirtilmez ancak daha sonra bu mahalle de surlarla çevrenmiştir. Bu iki mahalleyi surlar Kentin asli unsurları olarak kabul edildiği anlaşılan yunan ve Makedonların yerleştiği mahallenin nehir kenarındaki kısımda yer almaktadır. Yunanlı ve Makedon yerleşimcilerin oturduğu mahallenin çevresi Libanius' un verdiği bilgilere göre 5km dir ve yaklaşık 150 hektarlık alana, yerli halkın oturduğu mahallenin çevresi 2.5km olarak verilmekte ve 75 hektarlık bir alana yayılmaktadır. Daha sonra Seleukos II (İ.Ö.246–226) ve Antiokhus III (İ.Ö. 223–187) daha sonra Antiokhus IV Epiphanes (175–164) ve son olarak Romalılar ada mevkiinde ve Silpius dağının yamaçlarında olmak üzere kente yeni mahalleler eklemişlerdir. Antokheia Atinalılar, Makedonlar, Seleukos' un emekli askerleri, Giritliler, Kıbrıslılar ile daha önceden bölgeye yerleşen Argoslular ve Heraklid soyundan gelenler ile Seleukos ' un ordusunda paralı asker olarak bulunan ve bazıları emekli olan Yahudiler ile yerel halktan oluşmaktadır. Yahudi yerleşimciler tıpkı Alexandria da olduğu gibi kendi toplulukları içinde kendi topluluk başkanını seçerek ve kendi inançları ile yaşamışlar, Yahudi bir birey istediğinde tam vatandaş olma hakkına sahipti. Downey'e göre farklı kökenlerden esirler, köleler de olmalıdır. Downey, değişik kaynakların verdiği bilgilere dayanarak kentin ilk kurulduğunda nüfusun yerli halk ve esirler dışında 17000 ile 25000 kişi arasında olması gerektiğini söyler. Halk, Yunanca'nın yanı sıra Aramca'yı uzun süre konuşmuş, İbraniler de kendi din ve törelerinden vazgeçmemişlerdir. Yerel halkın oturduğu önceleri surla çevrenmeyen mahalle daha sonra surla çevrenmiş ve kentin dört mahallesinden biri haline dönüşmüştür.

Selevkos Krallığı döneminde Antakya'da agoranın varlığı bilinmektedir. Downey, ticaret merkezinin nehir kenarında, bugünkü merkez (suklar: çarşı) ile aynı yerde (köprüden başlayıp nehirden itibaren kuzeye ve kuzeydoğuya doğru) uzandığını belirtir. Bu dönemde kentte Zeus adına yapılmış bir tapınak vardır. Diğer yapı türleri

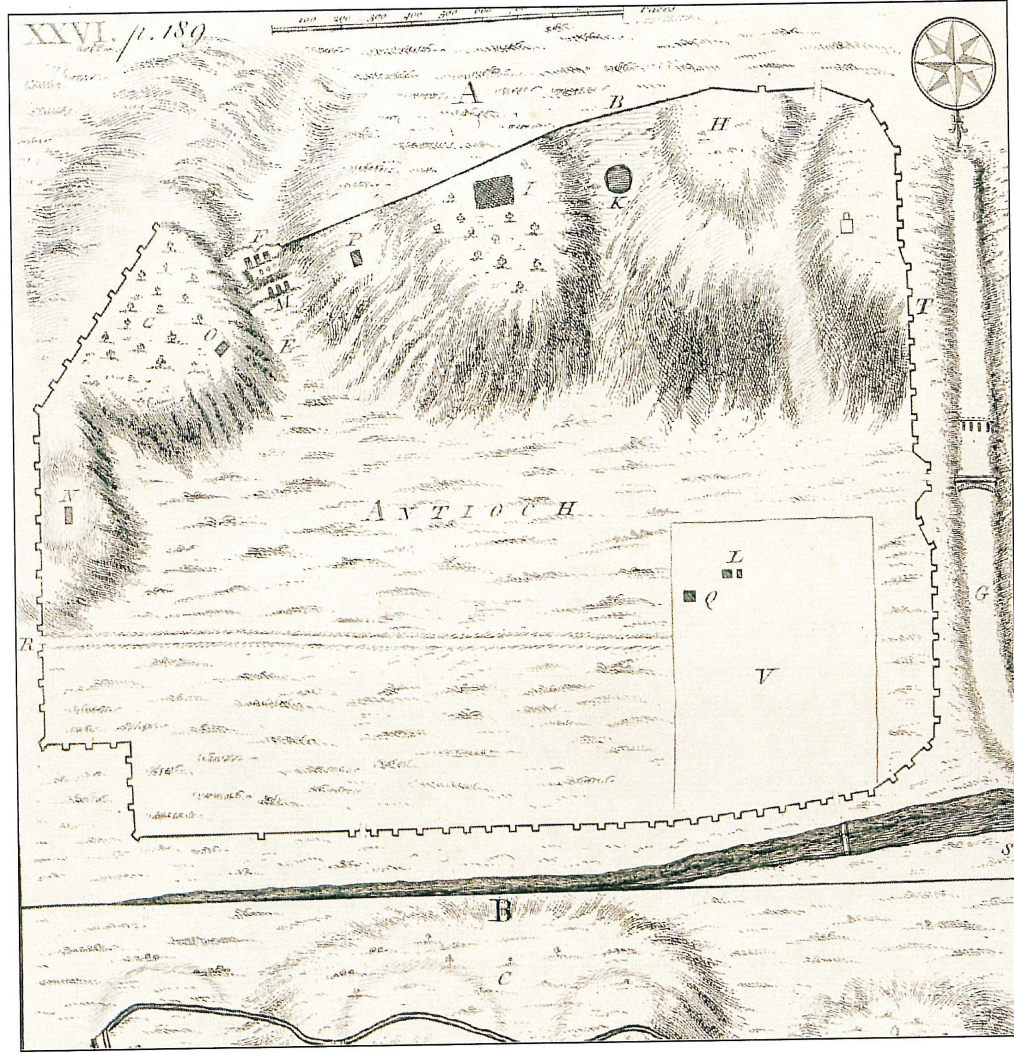
kesin olarak bilinmemekle birlikte kralın oturduğu, saray görevi yapan büyükçe bir ev ve kamu yapılarının inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Selevkos'un inşa ettirdiği başlıca kamu yapıları agora çevresinde toplanmış olmalıdır.

Selevkos I'den sonra Orontes (Asi) Nehri üzerindeki Ada mevkiinde(bugünkü Küçükdalyan Beldesi ve Maşuklu beldesinin bir kısmının içinde yer aldığı yer) yerleşme başlamış, nehirle çizilen sınırları boyunca duvarlar yapılmış, ada beş tane köprüyle kente bağlanmıştır. Antiokhos IV Epiphanes (İ. Ö. 175–164) zamanında, güneydoğuda dağın eteklerinde “Epiphania” olarak anılan bir mahalle ve yeni bir agora inşa edilmiştir. Kent Yunan üslubunda hamamlar, saraylar ve tapınaklarla bezenmiş, gymnasium inşa edilmiştir.

Orta Çağda, nehrin asıl kent ile ada arasında kalan kolunun doldurulmasıyla “ada” niteliğini kaybeden bölge Hacı Kürüş Deresi'nin kuzeyindedir; günümüzde Küçük Dalyan ve Maşuklu beldelerinin sınırları içinde kalmaktadır. Bu kolun hatları, yüzeyde kendisini sınırlayan şehir duvarlarının ve köprülerin kalıntılarında izlenebilmektedir. Fransız askeri otoritelerinin çekmiş olduğu bir hava fotoğrafı, birçok yerde eski caddelere ve hatta binaların dış hatlarına işaret eden açık izler göstermektedir (bu fotoğraf Silpius Dağı'nın tepesi boyunca uzanan kaleleri-surları kapsamamaktadır). Weulersse, Antik planın delili olan bu fotoğraf üzerinde çalışmıştır. Sauvaget de bu konuda “Plan de Laodicee-sur-mer”de bilgi vermektedir.

Selevkoslar döneminde Hint ve Uzakdoğu'dan getirilen mallar, asra körfezine ve Fırat vadisi ile Suriye içlerine buradan da Asi Vadisi yoluyla Antiokheia' ya ulaştırılmaktadır. Antiokheia aynı zamanda Doğu ve Uzakdoğu'dan gelen hammaddelerin işlendiği bir sanayi merkezi olmuştur. Yaklaşık 225 hektarlık alanıyla Selevkos döneminin büyük ve zengin bir kentidir. Kent Roma döneminde dağın eteklerinde ve ada üzerinde gelişmiş, yayılmıştır.

M.Ö. 148'deki büyük deprem sonucu, Antakya'daki Selevkos Krallığı dönemi eserlerinden pek azı günümüze ulaşabilmiştir. Epiphanea Hamamı (Günahkârlar Hamamı) , Aziz Petrus (halk arasındaki söylenişle St. Peter) Kilisesi'nin biraz uzağındaki tepede, günümüze kaya parçaları halinde ulaşabilmiştir. Heronion – Charonion'un (Cehennem Kayıkçısı) başı ile ayakta duran insan kabartması bu hamamın kalıntılarındandır.



Şekil 4.10. Antakya'nın planı, Pococke:

- | | |
|--|---|
| B. Güneydeki çok sarp, yüksek tepe | M. Demir Kapı altındaki kemer kalıntısı |
| C. Doğudaki daha alçak tepe | N. St. Peter Kilisesi |
| E. Sel yatağı | O. St. John Kilisesi |
| F. Demir kapı | P. St. George Kilisesi |
| G. Sel yatağı | Q. St. John Chrysostom'un evi (?) |
| H. Yüksek tepe | R. Bablous Kapısı |
| I. Diğer tepe ve üzerindeki kale kalıntıları | S. Nehir |
| K. Yuvarlak sarnıç | T. Batı Surları |
| L. Saray kalıntıları | V. Bugünkü kent |

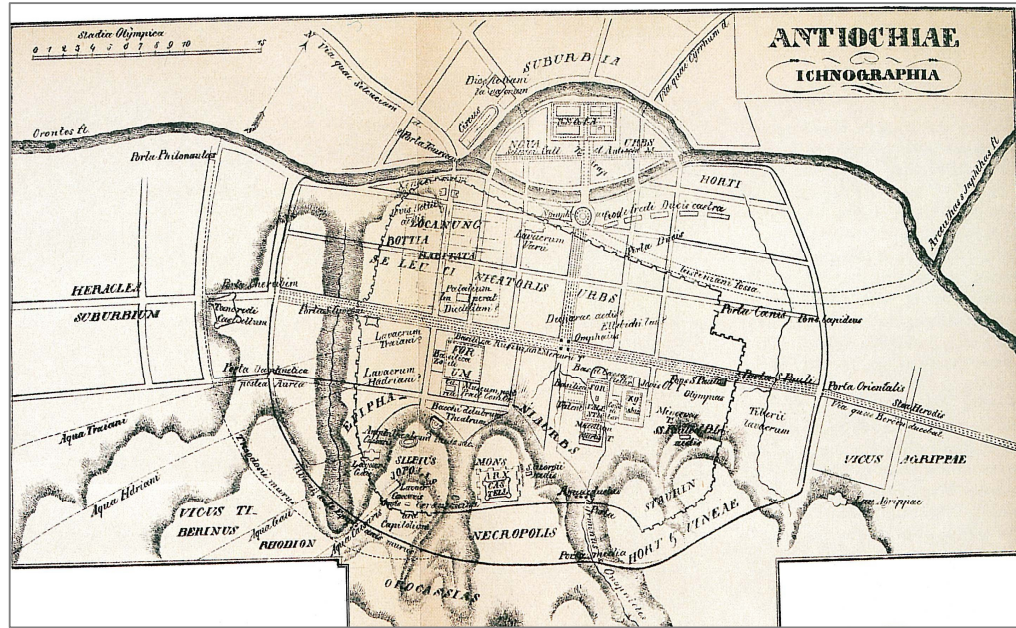
Roma Dönemi: Antakya, İ.Ö. 64'de Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girdikten sonra kentte Aşağı şehir ve Akropolis (Yukarı Şehir) birliği korunmuştur. Önceleri baskın konumda olan Akropolis, değişen siyasi koşullar nedeniyle etkinliğini

giderek kaybetmiştir. Strabon'a göre Antiokheiaea'nın özgün planı Hellenistik dönemden sonra iki kez değişikliğe uğramıştır. Yapılan araştırmalar, kentin sınırlarında ve duvarlarındaki değişim süreçlerini ortaya çıkarmıştır.

Augustus zamanında, Sütunlu Yol'un döşenmesi gerçekleştirildiğinde, bu yolun kentin duvarları dışında kaldığı bilinmektedir. Bu cadde, Silpius Dağı'nın, düzlük alanın seviyesinden itibaren ilk kez yükselmeye başladığı hat boyunca uzanmaktadır. Kentin sınırlarındaki ilk değişiklik Tiberius (İ.S. 14–37) zamanında gerçekleşmiş, Selevkos'un güneydeki duvarı, batı yönünde, aynı doğrultuda uzatılmıştır. Dağı kuşatan bu duvar dar ve derin bir yarığın içinden akan Phyrminus Çayına (Hemşen Deresi) kadar uzanmaktadır. Tiberius'un duvarlarına ait kalıntılar 1966'ya kadar mevcut olduğundan bunların kentin güney ve kuzey sınırlarını belirlediği düşünülmektedir. Bu kalıntılar o dönemde kentin kuzey sınırının adanın sona erip nehrin tekrar tek bir kol halinde akmaya başladığı yere kadar izlenebilmiştir.

Roma medeniyeti M.Ö. 67'de adada inşa edilen bir saray ve 'circus'la kentte ilk kez kendisini göstermiştir. Kent resmen Roma egemenliğine geçtikten sonra Sezar adına bir bazilika (Kaisarion), yapılmış (İ.Ö. 47), onun emriyle Panteon yeniden inşa edilmiş, dağın eteklerinde bir tiyatro, bir amfitiyatro, daha yüksek kısımlarda oturan halkın ihtiyaçlarını karşılayacak bir su kemeri ve yeni bir halk hamamı inşa edilmiştir. Kent birçok kamu yapılarıyla donatılmış ve imar edilmiştir. Antiokheia'yı Roma'lı Suriye'nin metropolisi durumuna getiren fiziksel değişimler İmparator Augustus (İ.Ö.1-İ.S.14), Kral Herod ve Agrippa ile İmparator Tiberius (İ.S. 14–37) dönemlerinde meydana gelmiştir. Nüfusu artan kente yeni mahalleler eklenmiş, su kemerleri, hamamlar ve tapınaklar yapılmış, tiyatronun oturma yerleri en son Trajan zamanında olmak üzere dönem dönem genişletilmiştir. En önemli girişimlerden biri, daha önceki Helenistik caddenin hattı boyunca kenti baştanbaşa geçen ve uzunluğu 2 Roma mili olan Büyük Sütunlu Cadde'nin inşasıdır. Cadde, bu dönemde hemen hemen en geniş sınırlarına ulaşmış olan kentin planını bağlayıcı bir rol oynamaktadır. Caddenin iki kenarını üzeri örtülü sütun dizileri sınırlamaktadır. Her ana kavşakta dört sütun üzerinde taş tonozlu "Tetrapila"lar yer almaktadır. Caddenin kuzeydoğu ucunda, Halep yönüne açılan "Doğu Kapısı" (Beroea Gate) inşa edilmiştir. Kentin güneyinde de bir kapı olmalıdır. Ancak bu yöndeki Cherubim Kapısı'na işaret edilen Vespasianus (İ.S. 69–79) döneminden öncesine dair bilgi yoktur. Malalas'ta adı geçen Orta Kapı,

Parmenius (Hacı Kürüş) Deresi ve Ares Tapınağı yakınında yer alan anıtsal bir kemer olarak değerlendirilmiştir. Sütunlu Ana Caddeden dağa doğru giden caddenin kesişme noktasında bulunuyor olmalıdır. Trajan “Orta Kapı”yı 115 depreminden sonra inşa ettirmiştir. Daha sonra yakınlarında Valens Forumu inşa edilmiştir (364–378). 386 yılına girerken bir köprüünün başında “Boğa Kapısı”ndan bahsedilir. Kentin batısında, Seleucia’ya çıkışı sağlayan ana köprü üzerinde bir kapı olmalıdır. Downey’nin haritasında bu, “Köprü Kapısı” (Bridge Gate), Müller’in haritasında Porta Tauriana olarak ifade edilmiştir. Porta Tauriana köprüünün genişliğine ek olarak inşa edilmiştir ve üzeri örtülüdür.



Şekil 4.11. Müller’in Antakya planı.

Kentin antik çağ hakkında fikir veren plan üzerinde Haçlılar dönemine ait bilgiler de bulunmaktadır.

“Sütunlu Cadde” zamanla kentin ticaret merkezi olmuştur. Kent, üst üste birçok depremler, yangınlar ve salgınlara maruz kalmış, defalarca yerle bir olmuşsa da Romalı ve daha sonra Bizanslı imparatorlar tarafından büyük önem verilmiş, her defasında onarılmış ve yeni yapılarla mabedler inşa edilmiştir. IV. Yüzyılda Antakya’nın Greko-

Romen kuruluş ve gelenekleri yangın ve depremlerle ve putperestliğin yerini alan Hıristiyanlıkla değişmeye başlamıştır.

Antiokheia'un Bizans egemenliğinde kaldığı 395-396'da başlayan yoğun nüfus artışı nedeniyle kentli halk şehir duvarlarının dışına yerleşmeye başlamıştır. Güneyde, Cherubim Kapısı'nın dışında, yaklaşık 1 mil kadar bir alanda yeni bir mahalle oluşmuştur. Theodosius II zamanında (408-450), Phyrminus (Hamşen) Deresi'ne kadar uzanan bu alanı kuşatan yeni bir duvar yapılmıştır. Bu duvar üzerinde "Defne Kapısı" (Dapne Gate) ya da "Altın Kapı" (Golden Gate) diye anılan kapı inşa edilmiştir. Müller'in haritasında, nehri takip eden batı duvarı üzerinde, 'Philonauta' diye anılan bir kapı daha gösterilmiştir. Diğer kaynaklarda rastlanmayan bu kapı, buranın Seleucia Pieria'dan gelen nehir trafiğinin kentte karaya ulaştığı ilk yer olabileceği ileri sürülmüştür.

Justinianus (5 mevkii olarak adlandırılan 27-565) 540'daki Sasani istilasından sonra kentin tahkimatlarını yeniden düzenlemiştir. Kentin doğu ve batı duvarlarında değişiklik yapmıştır. Nüfusun azaldığı ve askeri nedenlerle daha küçük bir alana ihtiyaç duyulan yerlerde kentin alanı daraltılmış, kısmen doğuda, kuzeydoğuda ve batıda duvarlar içeriye çekilmiştir. Downey'nin haritasında batı duvarının köprü ve ada arasında kalan kısmının doğuya doğru çekildiği ve bu mesafenin düz bir hatla bağlandığı görülmektedir. Duvarların, 458 ve 528 depremlerinde zarar gören kısımları ise yerlerinde onarılmış ve sağlamlaştırılmış olmalıdır.

IV. yüzyıl başlarında ticaret, sanayi ve askeri merkez olma özelliğini koruyan kentte darphane, silah ve subaylar için bronz zırh fabrikaları kurulmuştur. Bu dönemde doğudaki tepelerde yeni mahalleler oluşmuş, VI. yüzyıla kadar buralarda villa tipi evler inşa edilmiştir. İmparator Justinianus döneminde kentte zeytinyağı imalathaneleri açılmıştır.

4.2.2. İslam Döneminden İtibaren Antakya'da Kentsel Gelişim Ve Mimarlık

4.2.2.1. İslam Fetihlerinden Osmanlı Dönemine Kadar Kentsel Gelişim Ve Mimarlık

Antakya, İslam fetihleriyle karşılaşana kadar birçok savaş yaşamış, farklı uygarlıklar arasında el değiştirmiş, depremlerle sarsılmıştır. Kent, defalarca yeniden imar edilmeye, tahrip olan yapılar onarılmaya çalışılmışsa da V. ve VI. yüzyıllarda, Bizans-İran

mücadeleleri sonrasında, Antik kimliğini kaybetmeye başlamıştır. Yunan ve Roma dönemlerinde sahip olduğu siyasi istikrarı yitirmiştir. 540'daki Sasani istilasından sonra nüfus azalmış ve askeri nedenlerle daha küçük bir alana ihtiyaç duyulan yerlerde kentin alanı daraltılmış, surlar, kısmen doğuda, kuzeydoğuda ve batıda içeriye çekilmiştir.

Antakya, Bizans kuvvetlerinin 636'da İslam orduları tarafından yenilgiye uğratıldığı Yermük Savaşı'ndan sonra, Ebu Ubeyde Bin Cerrah kumandasında kuşatılmış ve 638'de cizye ödemek şartıyla teslim olmuştur. Fetih sonrası bir kısım halk şehri terk etmiş, kentin yeniden iskânına girilmiştir. Muaviye'nin buraya kırkiki cemaat yerleştirdiği nakledilir. Abbasiler zamanında (750-944) Antakya, Kilikya'nın merkezi olmuştur. Halife Me'mun ve Mutasım zamanlarında (813-842), bölgeye Türk idareciler gönderilmiştir. Abbasi halifeliği hâkimiyetindeki Antakya'da, 840 yılında Bizanslıların saldırması üzerine bir kale yapılmış, 865 depreminde 1500 bina tahrip olmuş ve surlar üzerindeki 90 kule yıkılmıştır. Bu dönemde kentin fiziki yapısı, kentteki donatılar ve yapılar hakkında bildiklerimiz yok denecek kadar azdır.

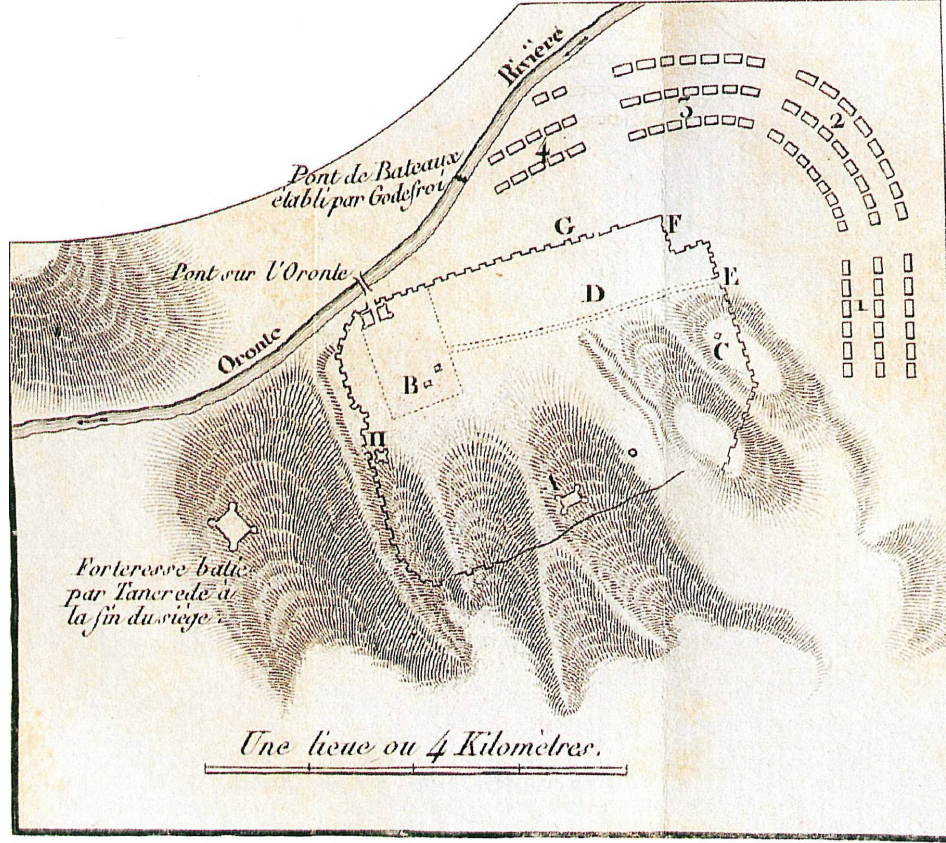
İslam Döneminde Suriye'nin siyasi ve kültür merkezi Şam olmuştur. Antakya, İslam dininin egemen olduğu coğrafya içinde, Yunan ve Roma dönemlerinde olduğundan farklı bir konuma sahiptir. Artık kalabalık nüfuslu büyük bir kent değil, orta ölçekli kendi halinde bir kent durumundadır.

Antakya, Hipodamus planını Arap hâkimiyetine kadar korumuştur. Sauvaget, burada, Arap egemenliği sırasında dükkânların tekrar Sütunlu Cadde sütunları arasına yapılmaya ve kentin ilk pazar yeri, agora çevresinde Arap "suk" üslubunda yeni ticaret yerlerinin yapımına başladığını öne sürer.

IX. yüzyılda, Abbasi Devleti'nin zayıflamasından sonra Antakya, kısa sürelerle Tolunoğulları, İhşidler ve Hamdanoğulları'nın egemenliklerine girmiş, 969'da Bizanslılar tarafından tekrar ele geçirilmiştir.

1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuş olan Süleymanşah, 1084-1085'te Antakya'ya hâkim olmuştur. Süleymanşah, Mar Cassianus kilisesini camiye çevirmiş ve buna karşılık Hıristiyan halka iki yeni kilise yapılmak üzere arazi tahsis etmiştir. Meryem Ana ve Aziz Georgius kiliselerinin inşasına izin verilmiş, savaş sırasında yıkılan yerler onarılmıştır. 1091'deki deprem kentte büyük tahribat yapmış, surların büyük kısmı ve birçok ev yıkılmıştır. I. Kılıçarslan zamanında

(1092-1107), Bizans İmparatorunun da özendirmesi ile Haçlı seferleri başlamış, Antakya, 1098'de Haçlıların eline geçmiştir.

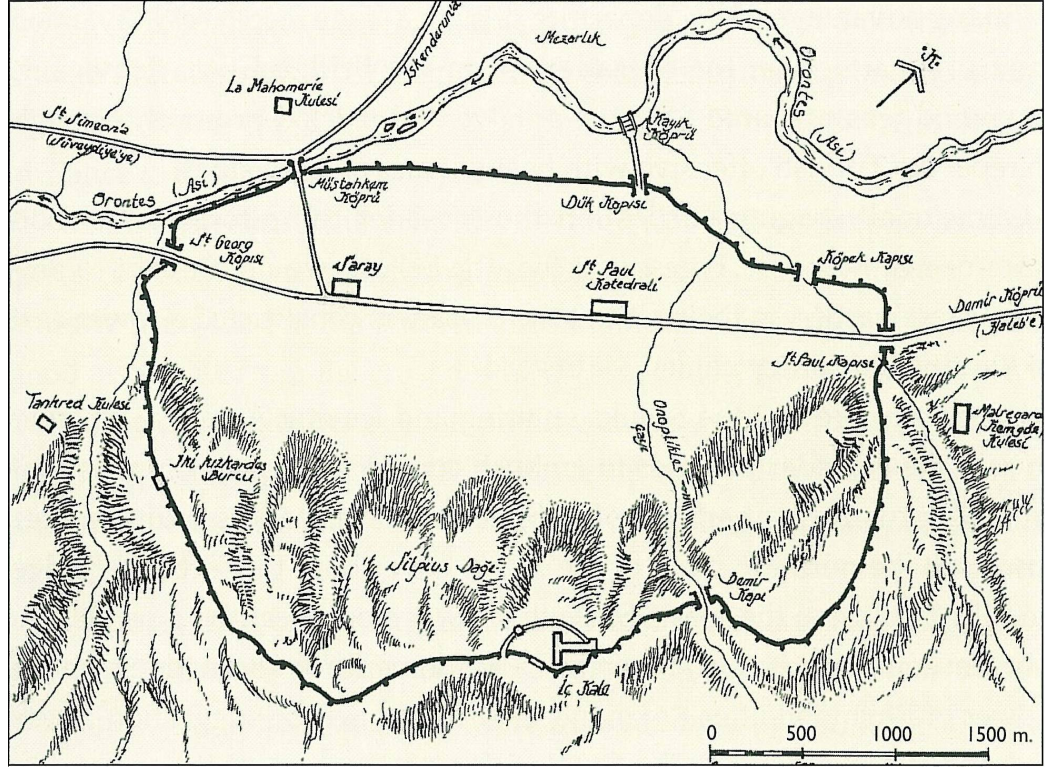


Şekil 4.12. Haçlılar zamanında Antakya kuşatması

- A. Seleucus Nicator tarafından üç tepe üzerinde kurulmuş kent ve kale.
- B. Bugün de varlığını sürdüren İmparator Sarayı ve düzlükteki kent.
- C. St. Paul Kilisesi ve Seleucus Callinicus tarafından inşa ettirilen yukarıdaki kent.
- D. Antiochus Epiphane tarafından inşa ettirilen ve bugün bahçeler altında kalmış olan yeni kent.
- E. St. Paul Kapısı.
- F. Köpek Kapısı.
- G. Dük Kapısı.
- H. St. George Kapısı ve İki Kızkardeşler Kulesi.

Bu dönemde Antakya, Haçlı komutanlarından Bohemond'a verilmiştir. Kent, bu sırada güçlü bir İslam devletinin olmaması ve siyasi parçalanma nedeniyle 1268'e kadar Antakya'da kurulan Haçlı Prenslüğü'nin yönetiminde kalmıştır. 1098'de Haçlı Prensi Bohemond, Antakya'nın Haçlılar'ın eline geçmesine yardım etmiş olan Cenevizliler'e

kentin içinde otuz ev (mağaza), Aziz Johannes Kilisesi, bir pazar ve bir de çeşme vermiştir.



Şekil 4.13. 1098 yılında Antakya

1268'de Antakya'yı kuşatan Memlûk Sultanı Baybars, kenti ele geçirmiş, yağmalanmasına izin vermiş, şehir ateşe verilerek tahrip edilmiştir. Bundan sonra Antakya eski görkemine kavuşamamıştır. Antakya, Memlûkler'in yönetiminde Suriye Niâbeti'ni oluşturan vilayetlerden Halep Naipliği'ne bağlı olmuştur. Memlûk sultanı Baybars yıktığı şehri sonradan kısmen de olsa imar etmiştir. Bunu gösteren ve Baybars'ın bir vakfiye düzenlediği Cüdi Hamamı bugün de mevcuttur. Asi üzerindeki değirmenlerin bir kısmının ve ilk Osmanlı tahrirlerinde yer alan camilerin Memlûk dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Antakya, bu dönemde, Kudüs ve İskenderiye ile birlikte, Memlûklerin topraklarında bulunan üç Ortodoks patriklik merkezinden biridir.

İbn-i Batuta, 1326 yılında ziyaret ettiği Antakya kentini şöyle tanımlamaktadır: "...Etrafında bulunan sağlam surlar Şam ülkelerinin hiçbirinde yoktur. Buna rağmen

Melik Zâhir (Baybars) anılan beldeyi fethettikte surlarını tahrip etmiştir. Antakya mamur ve nüfusu çoktur. Binaları güzeldir. Suları ve ağaçları boldur. Dışından Âsi geçer. Şehirde Habîb-i Neccâr (radiyallahu anh) ın kabri vardır. Yanında bulunan zaviyede gelip geçenler yedirilir...”

Dulkadiroğulları beylerinden Alaüddevle Bozkurt'un (1480 – 1515) cami, medrese, imaret, türbe ve zaviye yaptırdığı yerler arasında Antakya da sayılmakta ancak bunlardan hangisinin Antakya'da bulunduğu belirtilmemektedir.

4.2.2.2. Osmanlı Döneminde Kentsel Gelişim Ve Mimarlık

Antakya, Yavuz Sultan Selim (1512-1520) zamanında, Memlûk Sultanı Kansu Gavri ile yapılan 1516 Mercidabık Savaşından sonra, Halep'le birlikte Osmanlı egemenliğine girmiştir.

Antakya, Osmanlı egemenliği sırasında (1516-1914) Halep Vilayetine bağlı olarak yönetilmiştir. Bu dönemde, askeri, ticari, haberleşme, sosyal ve ulaşım işlevlerine sahip bir güzergâh olan “Anadolu Sağ Yolu” üzerinde bulunmaktadır. İstanbul'dan Mekke'ye ulaşana kadar 54 menzilde konaklayan hac kfilesi ve Surre Alayı, gidiş ve dönüş sırasında ikişer gün Antakya'da kalmaktadır. Kentin nüfusu XVI. yy.da 5-6000, XVIII. yy.da 15000, XIX. yy.ın ilk çeyreğinde 15-20000 civarındadır. XVI. yy.da halk, Türkler, Ermeniler ve biraz Musevi cemaatten ibarettir. XVII. yy.dan itibaren Hristiyanlar yeniden kente yerleşmeye başlar. XX. yy. başlarında kentte Müslüman, Ortodoks, Ermeni Katolik, Ermeni Protestan ve Yahudilerden oluşan bir nüfus yaşamaktadır.

4.2.3. XVI. – XIX. Yüzyıl arasında kentsel gelişim

XVI. yüzyıldan itibaren Antakya'ya gelen seyyahların notları, çizdikleri gravür ve haritalar, belgeler, kentsel dokudan günümüze kadar gelebilen izler, eserler ve kalıntılar, kentin Osmanlı egemenliğindeki mekan oluşumunu ortaya koymaktadır.

Bu dönemde Antakya, Osmanlı kentinin biçimlenişine uygun olarak gelişmiştir. Farklı dönemlerde onarılmış ve yenilenmiş olan kale ve sur duvarları, Bizans dönemi ve sonrasındaki sınırlarını korumuşlardır.

Surlar üzerinde, kuzeydoğuda Halep (Aziz Paulos) Kapısı, batıda Köprü Kapısı (Bab el Cisir, Bab el Medine), doğudaki tepeler arasında yer alan Demir Kapı, güneyde, Harbiye tarafına açılan Daphne (Cherubim - Aziz Georgius) Kapısı varlığını korumaktadır. Güneydoğudaki yamaçlarda Bab ez Zeytun adında bir kapı ile batı suru üzerinde Bahçeler Kapısı (Bab el- Cenayin- Porte de Chien) ve Dük Kapısı yer

29 tane mahalle bulunmaktadır. Çoğu vakıf kurumu aracılığıyla oluşturulan kentsel donatılar mahalleler içinde homojen bir dağılım gösterirler.

XVI. yüzyılda kentte bulunduğunu bildiğimiz yapılar şunlardır: Habib Neccar Camii ve Zaviyesi, Cami-i Kebir (Ulu Cami), Erdebili C., İbn Sufi Mescidi, Yunus Fakih C. Ve Sarı Mahmud, Şönbik, Debağa (Tabakhane), Kastal, Meydan, Mukbil, Şuğurluoğlu, Numan, Ağca, Hamamcıoğlu ve Şeyh Necm, Şeyh Haliloğlu, Basaliye, ve İmaran gibi bazıları mahalle ismi taşıyan mescidler. Ayrıca Kapıağası Caferağa Muallimhanesi, Farisiye Medresesi, Ömer b. Yakub b. Ahmed b. Mansur'un Gaziliye Berraniye Buk'ası, Meydan'da Magribiye Zaviyesi.

İlk Osmanlı tahrirlerinde yer alan yapılardan bir kısmı Memluklerden kalmadır. Camii Kebir (Ulu Cami) ve Şeyh Ali camileri XVI. yüzyılda inşa edilmişlerdir. XVII. yüzyılın sonlarında Antakya'da vakıfları olan 28 cami ve mescid vardır.

Antakya'ya 1648'de gelen Evliya Çelebi, burada sekiz adet büyük saray, kırk kadar sibyan mektebi ile üç yerde dar-ül kurra bulunduğunu söyler. Habib Neccar'a ait, biri aşağıda, diğeri de dağda olmak üzere iki tekke bulunduğundan, küçük ve faydalı hamamlardan söz eder. Nehirdeki su dolapları ile Asi kenarındaki bahçelerin sulandığını anlatır. Günümüze kadar sağlam kalmayan su dolaplarının XX. yüzyıl başlarındaki fotoğraflarda ayakta olduğu görülmektedir). Benzerleri Suriye'nin Hama şehrinde hala mevcuttur.

XVIII. yüzyılda kente gelen yabancı seyyahlar, dağdaki Aziz Petrus mağara kilisesinden ve kent içindeki bir kilisede ibadet edildiğinden, az sayıdaki Yahudi ailelerin ise cemaat liderlerinin evindeki bir odayı 'sinagog' haline getirdiklerinden bahsederler.

4.2.4. XIX. Yüzyıl ve sonrasında kentsel gelişim

Antakya, 1832-1840 yılları arasında, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın yönetiminde kalmıştır. İbrahim Paşa, güney surlarının dışında bir kışla ve kendisi için bir saray yaptırmıştır. Böylelikle Antakya'da daha tanzimat öncesinde yönetim merkezinin nüvesi ortaya çıkmıştır. Tanzimattan sonra saray, hükümet konağı olarak kullanılmış, kent bu yönde genişlemiş, yeni mahalleler (Verd ve Hamidiye gibi) kurulmuştur. Hükümet konağına giden yolun genişlemesiyle Saray Caddesi açılmış, bu bölgede yeni işlevli yapılar, oteller, lokantalar, sinemalar inşa edilmiştir. Ticaret merkezi bu bölgeye doğru yayılmış,

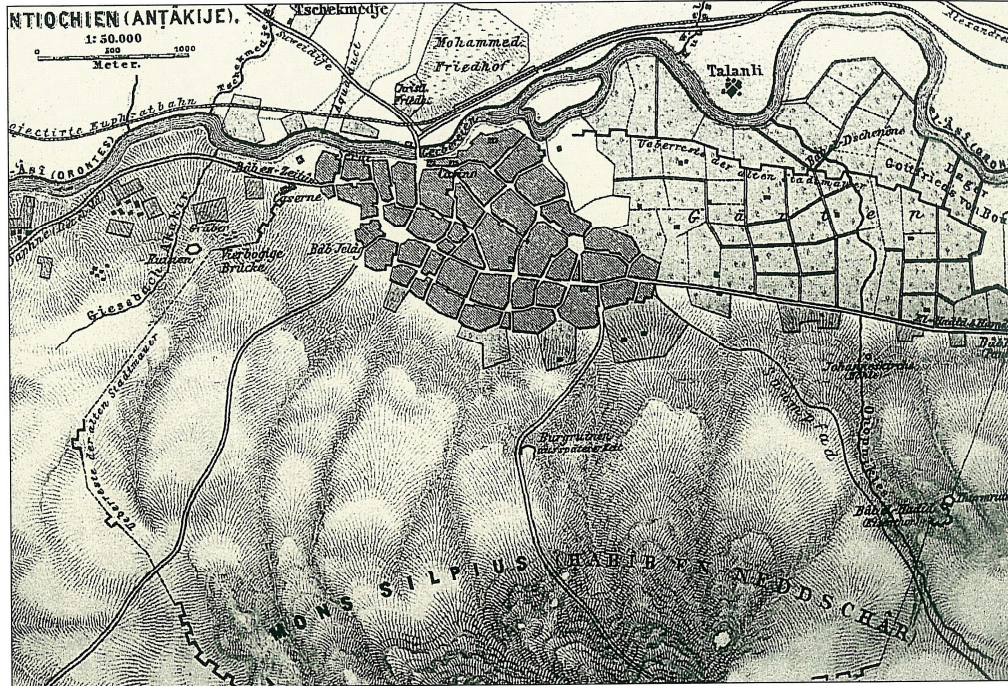
zemin katı dükkan, üst katı konut olarak kullanılan binalar yapılmıştır. Dönemin değişen ticari şartları gereği hem üretim hem de satış yapılan dükkanların yerini sadece satış yapılan mağazalar almıştır. Bu bölge kentin iş ve eğlence merkezi durumuna gelmiştir.

XIX. yüzyılın sonlarında nehrin batı yakasında da mahalleler oluşmuş, köprünün güney çıkışında Belediye bahçesi yapılmıştır. Bu dönemde kentteki mahalle sayısı 41'e kadar çıkmıştır. Kentin kuzeyinde ve güneyindeki bahçe köylerinin bir kısmı kente yeni mahalleler olarak eklenmiştir. Bu dönemde, salnamelerde bazı mahalle adlarının yanına İslam, Arap ve Hıristiyan ibarelerinin eklendiği, mahallelerin dini ve etnik yapılarına göre ayrıldığı görülür. 1889 tarihli Kamûs-ül A'lâm'da Antakya'nın nüfusu 16818 olarak verilmiştir. Bunun 3000'e yakını Hıristiyan ve yahudilerin oluşturduğu, geri kalanın tamamıyla Müslüman olduğu belirtilmiştir.

1867 Halep Vilayeti Salnamesi'ne göre Antakya merkezinde 22 çarşı, 8 han, 4 mağaza, 1144 dükkan, 5 hamam, 24 cami, 28 mescit, 5 medrese, 3 kilise, 24 mektep ve 1 büyük çeşme vardır. II. Abdülhamit (1876-1909) Nusayrilerin oturdukları mahallelerde camiler yaptırmıştır. H.1324 (M. 1906) ve 1326 s. 293; H.1326 (M.1908) salnamelerine göre Antakya'da 1 Hükümet Konağı, 1 Kışla-ı Humayun, 4 Karakol, 1 Askeri Hastane, 130 Cami-i Şerif ve Mescit, 5 Kütüphane, 30 Medrese, 15 Kilise ve Havra, 1 Rüşdiye Mektebi, 17 İslam İptidaiyye Mektebi, 3 Rum Mektebi, 1 Ermeni Mektebi, 2 Protestan Mektebi, 1 Yahudi Mektebi, 10281 Hane, 5 Hamam, 2553 Dükkan, 330 Mağaza, 24 Han, 2 Otel, 123 Değirmen, 32 Fırın, 30 Kahvehane, 3 Gazino, 10 Meyhane, 1 Silahhane, 1 Debbağhane, 12 Kiremithane, 30 Çeşme, 15 Sabunhane, 30 İpek Fabrikası, 50 Zeytinyağı Mengenesi, 1602 Ambar ve Samanlık vardır. 1913 yılında bir idadi açılmıştır. 1876'da Antakya'da bir İngiliz okulu açılmış, 1905'te "Soeurs De St. Joseph (St. Joseph Sörleri) kentte okul, yetimhane ve dispanser açmıştır. 1911'de "Colleges Des Freres" (Frerler Okulu) açılmıştır.

Antakya, tarih boyunca pek çok depreme maruz kalmış, 1872 yılındaki depremde, bir çok yapı büyük zarar görmüş, ahşap strüktürlü bir çok yapı kagir olarak yeniden inşa edilmiştir. Ortodoks Kilisesi de bunlardan biridir. Bedestenin bir kısmı XIX yüzyılın sonlarında sabunhaneye çevrilmiş, daha sonra büyük ölçüde yıkılmış ve konut olarak kullanılmıştır. Bu yıllarda sabunhane olarak kullanılan başka hanlar da olmuştur.

1892-1893 yıllarında, Köprü Kapısı kaldırılmıştır. Asî Nehri'nin iki tarafında, gerek bahçeleri sulamak gerekse hamamlara ve camilere su vermek için yapılmış olan on kadar su dolabı hala faal durumdadır. Kentte kuyuların tuvaletlerle aynı avluda bulunması sağlık sorunlarına yol açmaktadır.



Şekil 4.14. 1906 yılında yayımlanmış bir seyahat rehberinde Antakya ve yakın çevresi

1913 yılında, kentin dört kilometre güneyinde, Dursunlu Köyü yakınlarında bulunan Zugaybe Vadisi'ndeki kaynaktan Antakya'ya su getirilmiştir. 1914 yılında, kentin değişik yerlerinde, topluca Zugaybe Çeşmeleri olarak bilinen otuz adet çeşme ve havuz yapılmıştır. 1928 yılında belediye, kentte meydana gelen hava kirliliği nedeniyle, faal durumda olan kiremit ocaklarını kentin 300 m. kadar dışına nakletme kararı almış ve ocaklar yıktırılmıştır. Ocaklar bir süre sonra yeniden ortaya çıkmış, bunun üzerine 1930 yılında, belediye meclisinin aldığı yeni bir kararla faaliyetleri durdurulmuştur.

XIX. yüzyıl sonu, XX. yüzyıl başlarında artık artık dışa dönük bir mimari ortaya çıkmakta, bitişik ya da ayırık düzende, cepheleri cadde ve sokakları ya da sokak köşelerini sınırlayan yapılar inşa edilmektedir. Geleneksel avlulu evlerden farklı olarak cepheleri caddeye bakan, caddeden girilen, tek ya da iki katlı, zemin katları çoğunlukla

ticari işlevli evler yapılmıştır. Bunlarda Türk Evi'nin sofalı plan tipi uygulanmıştır. Yaygın olarak iç sofalı yapılmışlardır. Mutfak, banyo, tuvalet gibi hizmet mekanları evin içinde çözümlenmiştir.

Bu evlerde ve kentin güneyinde ve nehrin batı yakasında inşa edilen otel, lokanta, sinema gibi yapılarda yeni malzemeler ve farklı inşa teknikleri de kullanılmıştır. Taşıyıcılarda az sayıda olsa da döşemelerde sıklıkla beton kullanılmaya başlanmış, bunlar I demir kirişlerle desteklenmiş, bölme duvarları tuğladan yapılmış, cephelerde balkonlara yer verilmiştir. Zemin katları kargir, üst katları kargir ya da ahşap karkas olan yapılarda taşın ve ahşabın yanısıra tuğla ve betonarme de karma olarak kullanılmaktadır.

Dış cephelerde kesme taş kaplama hala hakimdir. Dış cephelerde kat ve saçak silmeleri, dış kesme motifleri, profilli taş veya beton konsollar, furuşlar, eğrisel alınlıklar gibi neoklasik öğeler, yöresel üslupta kemerler ve daha çok kapı ve pencere çevrelerinde görülen yeni taş bezeme kompozisyonları birlikte kullanılmıştır.

4.3. Cumhuriyet Döneminden Günümüze Antakya'da Kentsel Gelişim Ve Mimarlık

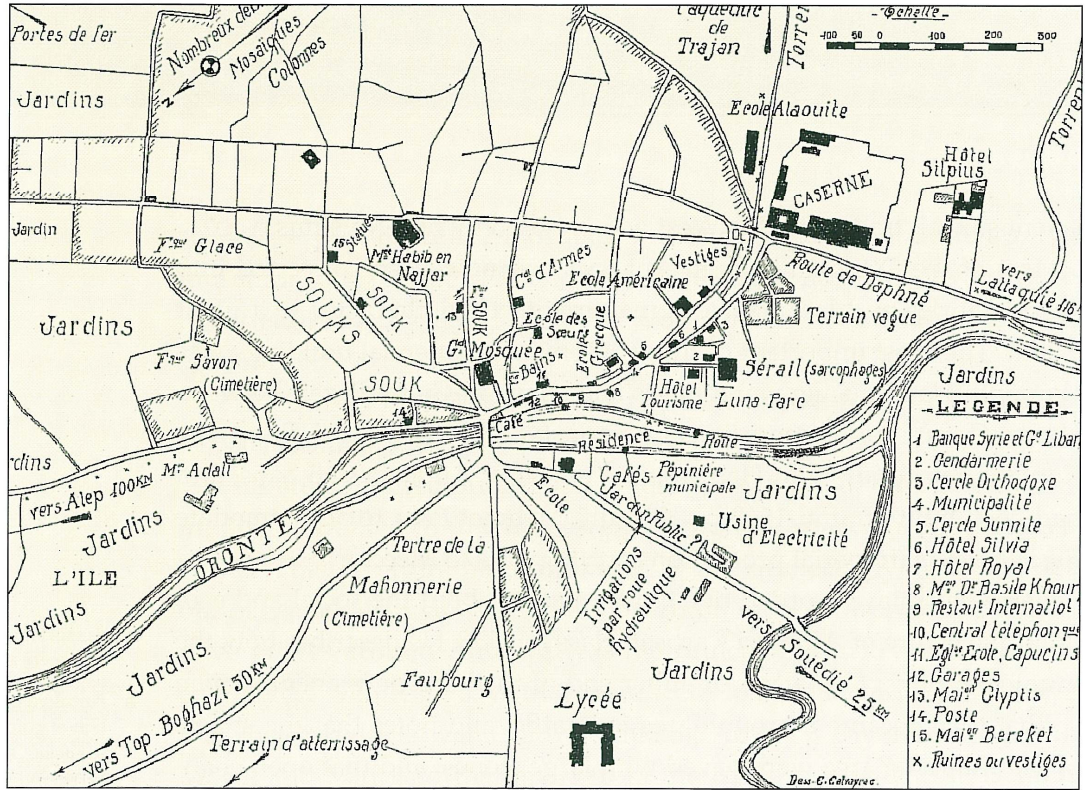
Antakya, 1918'de bütün Suriye ile beraber İngilizlerin istilasına uğramış, daha sonra Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransa, 1921 tarihli Ankara Anlaşması ile Antakya'nın da dahil olduğu, "İskenderun Sancağı" denen bölgeye idari muhtariyet vermeyi kabul etmiştir. 1937'de Paris ve Ankara'da yapılan görüşmeler sonucunda her iki devletin garantisinde "Hatay" adıyla bir devlet kurulmasına karar verilmiş ve bu devletin Milletler Cemiyeti'nce hazırlanan anayasası 1937'de onaylanmıştır. Türkiye 1938 yılında, garantör sıfatıyla, Hatay'a askeri birliklerini sokmuştur. 2 Eylül 1938'de Hatay Cumhuriyeti Millet Meclisi açılmış ve Tayfur Sökmen devlet başkanlığına seçilmiştir. 23 Haziran 1939'da imzalanan anlaşma ile meclis varlığını sona erdirmiş ve Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmıştır. Bundan böyle Hatay il, Antakya da merkez ilçe olmuştur.

Antakya, Fransız işgal ve askeri yönetimi sırasında İskenderun Sancağı'na bağlı olarak yönetilmiştir. Fransızlar, işgal ettikleri bölgelerde kontrolü sağlamak için yaptıkları gibi Antakya'da da kadastral haritalar ve kent planları hazırlamış, yol, sağlık ve kent estetiği gibi konularla ilgilenmişlerdir.



Şekil 4.15. Fransızlar döneminde yapılmış olan Antakya kadastro haritasından köprü ve civarı

1931-33 yıllarında bir Fransız şehircilik mühendisine, Belediye Başkanı Halefzade Süreyya Bey'in önerileriyle oluşturulan yeni bir kent planı hazırlanmıştır. Planda yeni yolların açılması, kentte dört adet park yapılması ve Cebrail Tepesi'nin orman haline getirilmesi gibi tasarımlar da yer almış ancak bu plan tam olarak uygulanamamıştır. Nehrin batı yakasında, köprü çıkışında bir meydan oluşturularak buradan Samandağı ve İskenderun yönlerine giden ışınsal yollar açılmış, Belediye Bahçesi genişletilerek formal ve simetrik düzenli büyük bir park haline getirilmiştir. Cebrail Tepesi projesi, 1939 yılında ele alınmış ve belediye, buradaki mezarlık bölümünün park haline getirilmesini kararlaştırmıştır. Bu plan ancak Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasından sonra uygulanabilmiştir.



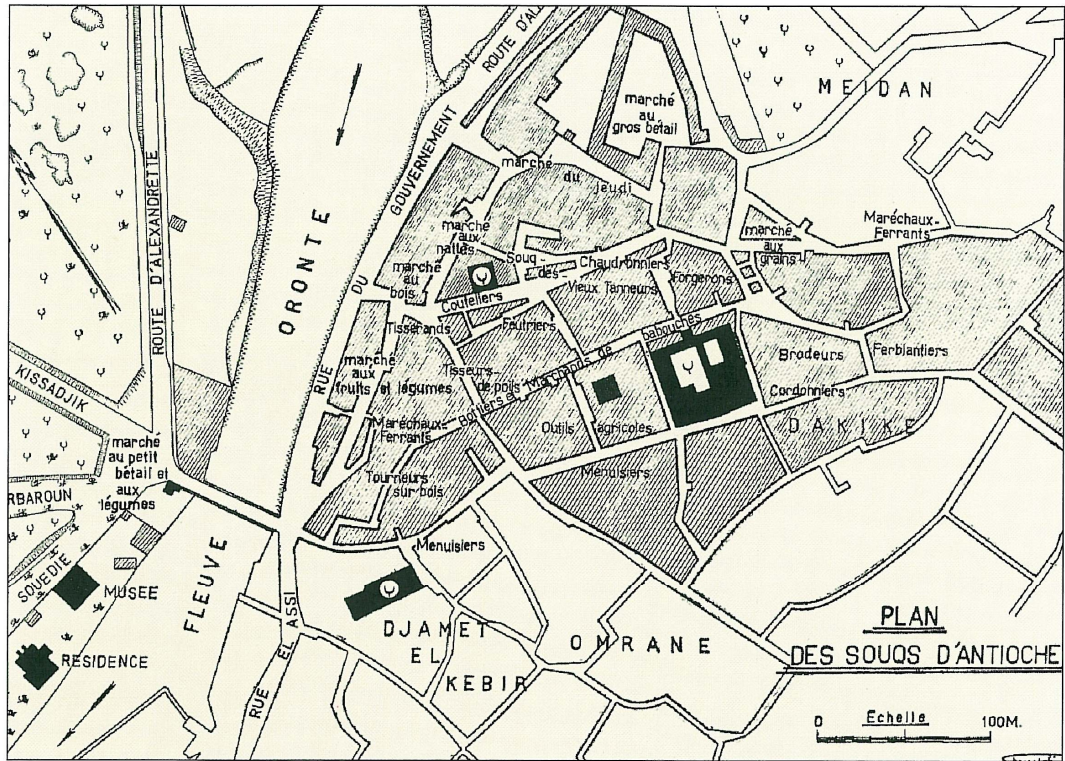
Şekil 4.16. Antakya'daki belli başlı yapıları gösteren 1931 tarihli plan

1931 yılında Antakya'ya Harbiye'den içme suyu getirilmiş, kente ilk defa elektrik verilmiştir. Belediye, 1931 yılında sokak kanallarının ve kanalizasyon şebekesinin fenni bir şekilde yapılmasını, evlerdeki sağlığa aykırı lağımın kapatılmasını

kararlaştırmıştır. Fransız mühendis Mösyö Ehambo'ya sipariş edilen Antakya kanalizasyon planı Mayıs 1933'te tamamlanarak belediyeye teslim edilmiş ve yapım hazırlıklarına başlanmıştır.

Aynı yıllarda, yeni belediye binasını yapmak üzere Osmaniyne Mahallesi'ne giden iki cadde (bugünkü Cumhuriyet ve Adnan Menderes Caddeleri) arasında kalan mezarlığın kaldırılmasına karar verilmiştir. Nisan 1934'te belediye, Dikenliyazı'daki "Umumi Müslüman Mezarlığı" olarak düzenlenecek olan araziyi istimlak etmiştir.

1929'da kentte Fransız-Lübnan ortak girişimiyle kurulan fabrikada çimento üretilmektedir. 1932 yılında "St. Joseph Sörler Şifa Yurdu" adıyla hastane yapılmıştır.1930'ların başlarında, kentte, 6 otel, 3 lokanta, 1 lunapark, 4 garaj, 6 hamam, elektrik üretim santrali, 2 banka, 1 kitapevi, 170 dükkân, 5 eczane, 4 petrol firması bayisi, 12 sabun ve yağ fabrikası, 1 kışlık 1 yazlık sinema vardır.



Şekil 4.17. Kentin çarşılar bölümünde esnafın dağılımını gösteren 1936 tarihli plan Kentin ana eksenini olan Kurtuluş Caddesi'nin henüz açılmamış olduğu görülüyor.

Fransız işgalcilerin hareket noktası Türk mimarisi ve kültürünün izlerini silmek olmuşsa da Antakya’da Fransız müdahalesi, örneğin koloni Cezayir’in Bone kentindeki gibi bir düzeye ulaşmamış, mimarlık üzerindeki etkileri birkaç bina ile sınırlı kalmıştır. Dönemin en önemli mimari faaliyeti, 1929-35 yılları arasında, kenti boydan boya geçen Kışla-Dörtayak Yolu’nun (bugünkü Kurtuluş Caddesi) açılmasıdır. Mevcut dokuyu yarararak, Habib Neccar Camisi’nin bulunduğu noktada hafif bir kırılma yapmak suretiyle doğrusal olarak yapılan yol, Roma döneminin “Sütunlu Yol”u (eski yol yer yer 11m.derinliğe kadar inerek toprak altında kalmıştır) ile çakışan aks üzerindedir. Caddenin kuzey ucunda, Helenistik kentten kalan ızgara doku hala izlenebilmektedir. Fransız haritalarında caddenin ismi “Herod Caddesi” veya “Büyük Cadde” (Rue Jadid) olarak geçmektedir.

Kurtuluş Caddesi’nin açılmasından sonra burada bitişik düzende evler yapılmıştır. Tek ya da üç katlı olanları varsa da büyük çoğunluğu iki katlı olarak inşa edilmiş ve zemin katları ticari amaçlı değerlendirilmiştir. Bu evlerde de XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında kentin yeni gelişme alanlarında görülen yeni anlayış hakim olmuştur. Bunlarda neoklasik alıntılara üçgen alınlıklar, İon sütun başlıkları gibi öğeler de eklenmiş, demir korkuluk ve parmaklıklar, ahşap karkas cephelerde taş taklidi sıvalar yaygın olarak kullanılmış, yapıların bir kısmında teras çatılar veya ithal Marsiya tipi kiremit kaplamalar da uygulanmıştır. Eski dokudan, cadde sınırında kalan bazı eski yapılar da mevcuttur. Köprü yakınından başlayarak Kurtuluş Caddesi’ne dik olarak açılan Balcılar (bugünkü Kemalpaşa) Caddesi üzerinde ve kent içinde, yıkılanların yerine aynı mimari anlayışta evler inşa edilmiştir.

Bu süreçte, avlu çevresinde biçimlenen geleneksel evlere eklenen yeni birimler ve katlarda da yeni anlayış uygulanmıştır. Bir parsel içinde yer alan konutun farklı kütlelerinde, farklı plan, malzeme, teknik ve üslupların bir arada görülmesi sıkça rastlanan bir durumdur.

Fransız işgali ve askeri yönetimi altında kalan bütün Doğu Akdeniz kentlerinde olduğu gibi Antakya’da da bu dönemde geleneksel mimarinin yerini Avrupa’nın tarihi üsluplarının tekrarlandığı neoklasik üslubun, bölgesel mimari ve bezeme öğeleriyle, seçmeci bir anlayışla bir arada kullanılması ile ortaya çıkan bir eklektik üslup almıştır. Dikkati çeken nokta, bu yapıların, halk tarafından kendine özgü bir mimari olarak

benimsenmemiş olması, Fransız mimarlığı etkisinin oldukça az görünmesine rağmen “Fransız Yapıları” olarak yabancılaştırılmış bir tavırla adeta hor görülmesidir.

Antakya'nın bugünkü tarihi kent merkezi, Helenistik dönemde biçimlenen ve Roma döneminde gelişen dokunun üzerinde konumlanmıştır. Düzgün geometrik yapısı değişmiş olsa da belli ölçüde varlığını koruyan bu doku ve depremler sonucu ortaya çıkan engebeli arazi yapısı, incelenen dönemde, kentsel mekanın ve mimarinin biçimlenmesinde etkili olmuştur. Mimariyi şekillendiren önemli bir etken de iklimdir.

Antakya, Roma döneminin üç büyük kentinden biri iken Bizans döneminin sonlarında eski ihtişamını kaybetmiş durumdadır. İslami dönemden itibaren Halep ve Şam bölgenin önem kazanan kentleridir. Antakya'nın bağlı bulunduğu devletlerdeki siyasi ve stratejik konumu değişmiştir. Memluk ve Osmanlı dönemlerinde, eyalet merkezi olan Halep'e bağlı, orta ölçekli bir kent durumundadır.

Kentte, bu dönemlerden günümüze kalan eserler arasında anıtsal yapılara rastlanmaz. Kentsel mekan oluşumu ve donatılar Osmanlı kentinin biçimlenme ilkeleri ile paralellik içindedir. Günümüzde, mevcut yapıların büyük çoğunluğu XVIII. ve XIX. yüzyıllara işaret etmektedir. Tarihi belgeler ve kaynaklara göre Memlukler ve Osmanlı döneminde varlığı bilinen birçok yapı, farklı tarihlerde yenilenmiş ve çoğunlukla da bu yüzyıllarda büyük ölçüde onarılmış ya da yeniden inşa edilmişlerdir.

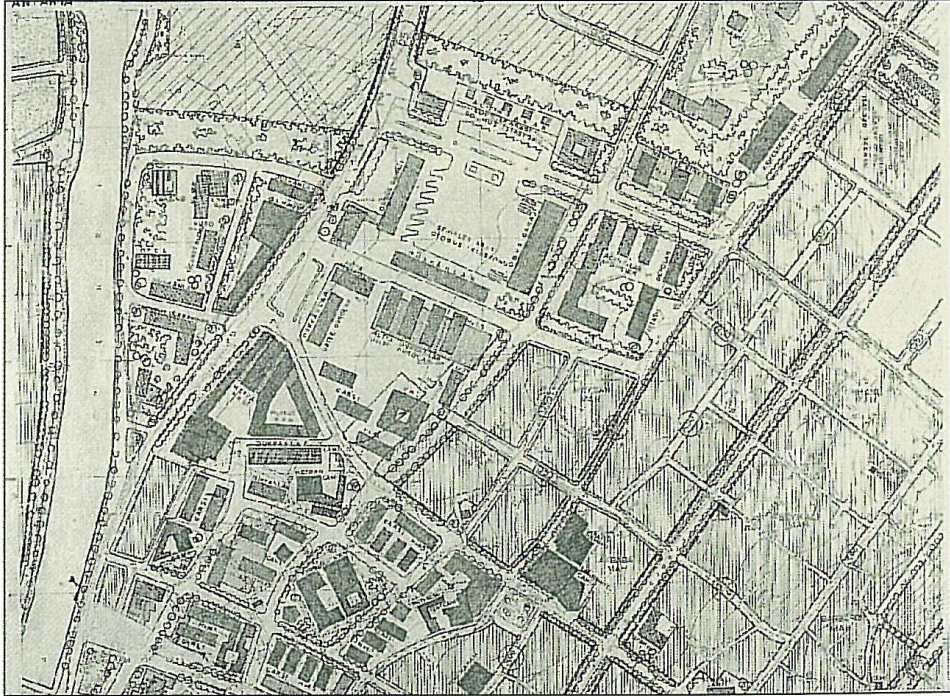
Antakya'da İslam döneminden itibaren gelişen mimari, siyasi, ticari ve kültürel yönden bugün Suriye olarak adlandırılan coğrafya ile yakınlığı, yönetsel ve ticari bağlarından dolayı büyük ölçüde bu bölgenin etkisinde kalmıştır. Osmanlı mimarisi kendisini daha çok hanlarda ve bazı minarelerde göstermektedir. Bu dönemde kentin, Anadolu'nun Sağ yolu üzerinde bulunması, hac ve ticaret kervanlarının konakladığı bir yer olması bunda etkili olmuştur. Kuzey Suriye'de Memlukler etkisinde gelişen Türk mimarisinin etkisi ise kentteki yapılarda hakim durumdadır.

Antakya'da, tarihi kent merkezinin günümüzde de kullanılmakta olması dokunun yaşamasını sağlamışsa da bilinçsizlik ve doğru koruma politikalarının uygulanamaması nedeniyle tahribat oldukça fazladır ve modern yapılaşmanın, özgün dokuya uyumlu gelişmediği görülmektedir. Köyden kente göç, özel mülkiyetin el değiştirmesi, işlevini kaybeden yapılara yeni işlevler verilememiş olması, yoğun insan ve araç trafiği tarihi dokunun tahribatındaki önemli etkenler arasındadır.

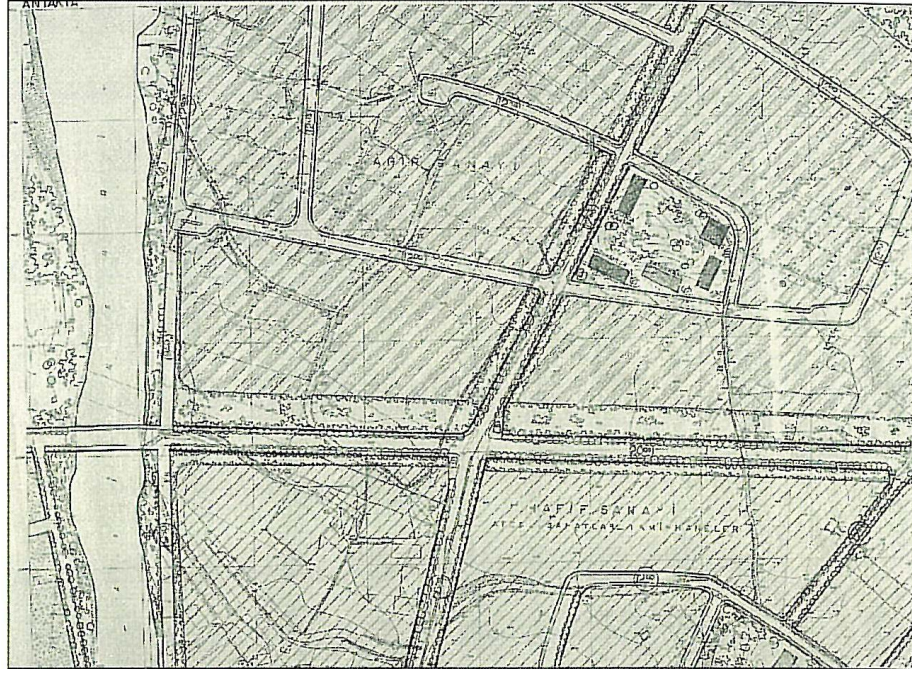
4.4. Antakya Kenti İçin Yapılmış Olan İmar Planları

4.4.1. Antakya Kenti İçin Yapılmış Olan İlk İmar Planları

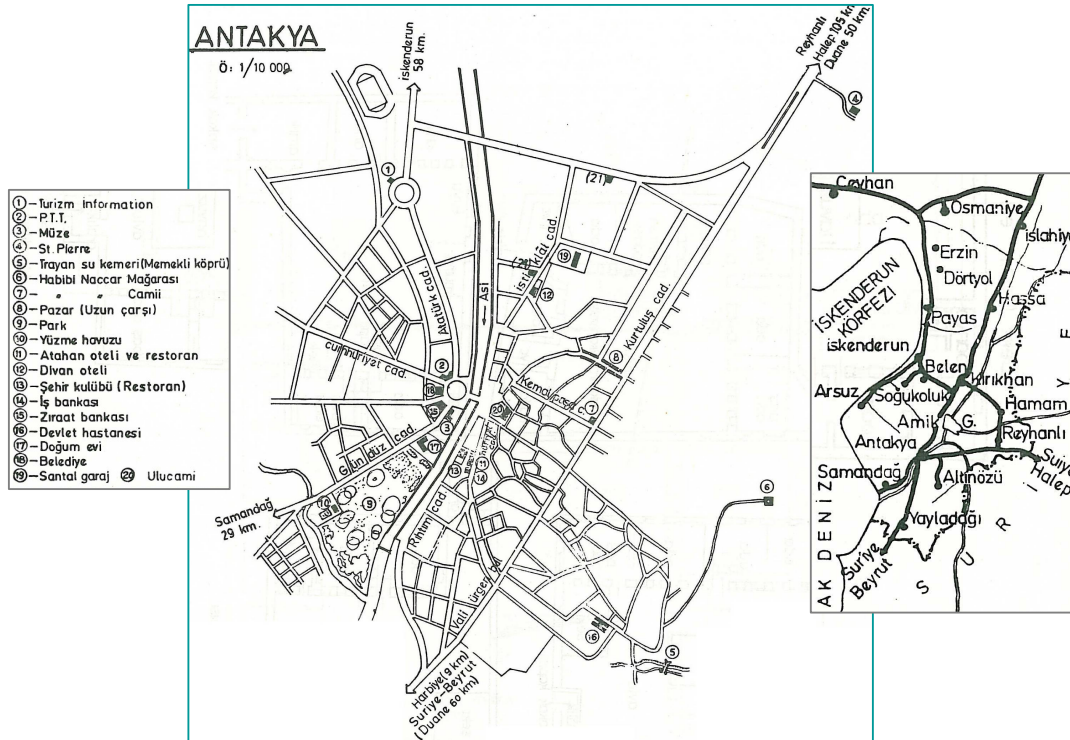
Antakya Kentine ait ilk bilinen plan 1957 yılında yapılmıştır. İkinci plan 1 Ocak 1972 yılında yapılmıştır. 12 Eylül 1983 tarihli plan yapılmış olan üçüncü plan olup 25 Haziran 1986 tarihinde ıslah imar planı yapılmıştır. Antakya Belediyesi İmar İşleri Müdürlüğü'nde yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucu planların eski tarihli olması ve arşiv kayıtlarına ulaşılmamış olması nedeniyle bu planlarla ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. 1957 yılında ve 1972 yılında yapılan planların fotoğraflarına ulaşılabilmektedir.



Şekil 4.18. 1957 tarihli imar planından ayrıntılar



Şekil 4.19. 1957 tarihli imar planından ayrıntılar



Şekil 4.20. 1 Ocak 1972 yılında yapılmış olan plan

4.4.2. 28 Şubat 1987 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı

Antakya Kenti için yapılmış olan bir plan da **28 Şubat 1987** tarihli koruma amaçlı imar planı'dır. Antakya Sit Alanının, ilk plan çalışmaları 1987 tarihinde yapılmıştır. Plan, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından 28 Şubat 1987 tarihinde onaylanmıştır. Yapılan İmar Planı, genellikle ada bazlı yapılaşma öngörülerek hazırlanmıştır. Adaların dış kesimleri baz alınarak ada içi S-2 yapı nizamı kullanılmış ve yaya yoğunluklu bir plan hazırlanmıştır.

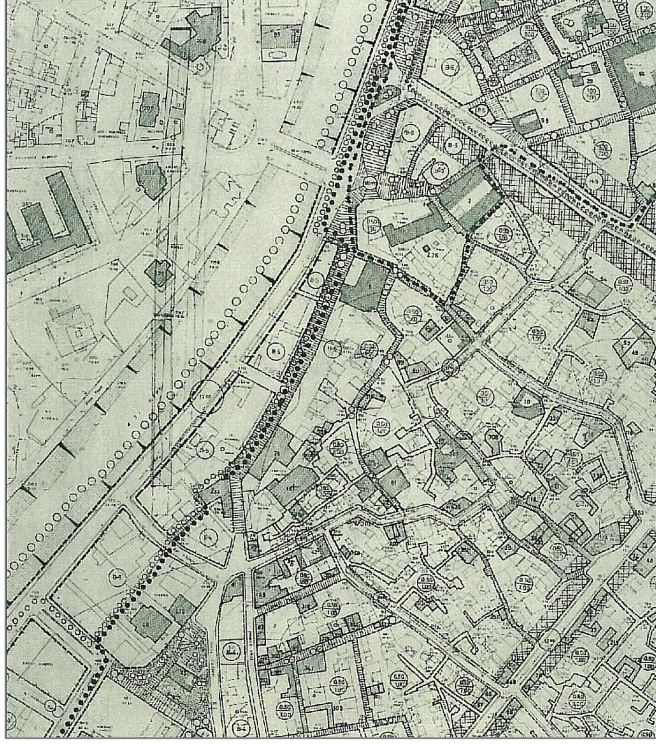
Planlama alanı Antakya kent merkezinde Asi nehrinin doğusunda sit alanını kapsamaktadır. Mevcut plan alan dağılımına bakılacak olursa (Şekil 4.21) % 24.33 ile konut alanları kullanım açısından en fazla orana sahip alandır. Konut alanlarını sırasıyla % 19.57 ile ticaret alanları, %10,5 ile plansız alanlar ve %5.63 ile park alanları izlemektedir. Mevcut planda konut alanları alanın güneyinde kalmaktadır. Alanın kuzeyinde ise ticaret alanları yoğunlaşmaktadır.

MEVCUT		
KULLANIM	ALAN (m ²)	ORAN (%)
KONUT ALANI	703000,73	24,33
TİCARET ALANI	577427,27	19,99
TURİZM TESİS ALANI	13972,01	0,48
AKARYAKIT	6789,21	0,24
BELEDİYE HİZMET ALANI	4206,85	0,15
RESMİ KURUM ALANI	32338,74	1,12
SAĞLIK ALANI	29758,62	1,03
SOSYAL TESİS ALANI	4151,97	0,14
İLKÖĞRETİM	29022,5	1
ORTAÖĞRETİM	21605,09	0,75
DİNİ TESİS ALANI	17915,8	0,62
ASKERİ	64901,38	2,25
AĞAÇLANDIRILACAK ALAN	37968,75	1,31
PARK	162704,29	5,63
TEKNİK ALTYAPI	2824,46	0,09

PLANSIZ ALANLAR	303283,87	10,5
NEHİR	38046,49	1,32
YAPI YASAĞI GETİRİLEN ALAN	10818,97	0,37
YOLLAR	939263	28,68
TOPLAM	3000000	100

Şekil 4.21. 28 Şubat 1987 tarihli koruma amaçlı imar planı alan dağılımı

Antakya Koruma Amaçlı İmar Planı yapı nizamı ve yapılaşma koşulları bakımından ada bazlı serbest bir yapılaşma öngörmüştür. Ada içleri ise kendiliğinden gelişen bir yapı sergilemiştir. Yapılan arazi incelemelerin sonucunda, ada bazlı oluşturulan plan ile ada içleri kendiliğinden yapılaşmış, tarihi dokuya uymayan üst kat veya ek yapılar ve yapılara uyumsuz müştemilatlar ortaya çıkmıştır. Yapılan planda belirtilmeyen veya detaylandırılmayan, yapıya ilişkin çatı malzemesi ve formu, yapı malzemesi ve avlu elemanları da tarihi kent dokusuna uyumsuz bir gelişim göstermiştir. Özellikle 1. Derece Arkeolojik Sit Alanlarında, Reyhanlı Yolunun doğusunda ve şimdiki İzmir Caddesi ile Mustafa Kemal Paşa Caddesi arasında kalan alanda birbiri içinde kaybolmuş, sıkışık, tarihi kimlikten uzak bir yapılaşma oluşmuştur. Plansız gelişme ile kentsel nüfus yoğunluğunun arttığı bu alanlarda sosyo-kültürel Tesis alanları, yeşil alanlar gibi kent için önemli donatı alanlarının da eksikliği ortaya çıkmıştır.



Şekil 4.22. 1987 tarihli Antakya Koruma İmar Planı'ndan ayrıntılar

Kontrolsüz gelişmenin büyük nedeni, yüksek bahçe ve avlu duvarları içerisinde kalan içi dönük, mahremiyeti yüksek yapılaşma tarzıdır. Bu alan içerisinde yapılacak ilave ve yeni binaların kontrolünü sağlamak sık kentsel dokusu içerisinde mümkün olmamaktadır. Ayrıca Koruma Amaçlı İmar Planları ile yeni yapılaşma olanakları tam ve net olarak belirlenmediğinden, ruhsatsız yapılaşma bölgenin kaderi haline gelmiştir.

4.4.3. 27 Nisan 1998 Tarihli Antakya İmar Planı

Antakya kenti için yapılmış olan bir diğer plan da **27 Nisan 1998** tarihli Antakya imar planıdır. Kent içerisindeki açık ve yeşil alan kavramları ve sınıflandırılması birçok kişiye göre farklı şekilde yapılmış olup Bayraktar (1973)'ın açık ve yeşil alan sınıflandırması temel alınarak Antakya kentinin 27 Nisan 1998 tarihli imar planına göre açık yeşil alan sınıflaması yapılacaktır.

4.4.3.1. Ev Bahçeleri: Antakya kenti 41 mahalleden oluşmaktadır. Bu 41 mahalle arasında en geniş alana sahip olan mahalle Aksaray Mahallesi olmasına rağmen en fazla konut alanına sahip mahalle Kanatlı Mahallesi'dir. Kanatlı Mahallesinin konut alanı büyüklüğü 67.05ha, Aksaray Mahallesinininki ise 43.94ha'dır.

Kentteki bahçeli evler Akevler, Cebrazil, Kanatlı ve Sümerler Mahallelerinde bulunmaktadır. Antakya kentinin kendine has tek katlı bahçeli evleri kentteki hızlı yapılaşma sonucu yerini çok katlı yapılara bırakmıştır. Günümüzde hala eski dokusunu koruyabilen bahçeli evler daha çok Akevler Mahallesinde yer almaktadır.

4.4.3.2. Meydanlar ve Kavşaklar: Kentlerin odak noktası olan meydan ve kavşaklar, kentleşmenin başladığı dönemlerden günümüze kentsel sirkülasyonun başlama ve dağılım yeri, kent halkının toplanma noktası olarak işlev gören yeşil alanlardır.

Antakya kenti içerisinde yer alan meydanlar insanların sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına cevap veren niteliğinden ziyade motorlu taşıt trafiğine hizmet eden kavşaklar haline dönüşmüşlerdir. Antakya'daki mevcut meydanların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları cadde Çizelge 4.2' deki gibidir.

Çizelge 4.2. Antakya'daki mevcut meydanların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları cadde

Meydan ve Kavşak Adı	Bulunduğu Yer	Kapladığı Alan (m ²)
Vali Ürgen Meydanı	Atatürk Caddesi	3,921
Cumhuriyet Meydanı	Atatürk Caddesi	1,413
Ulus Meydanı	İstiklal Caddesi	37
Aalen Kavşağı	Harbiye Caddesi	115

Antakya kentindeki kavşak ve meydanların toplam kapladıkları alan yaklaşık 0,55 ha olup bunun 0,35 ha'ı bitkilendirilmiştir.

4.4.3.2.1. Vali Ürgen Meydanı: Antakya kent girişinde bulunan ve kentin trafik sirkülasyonunu kolaylaştıran kentin en önemli meydanlarından biri olan Vali Ürgen Meydanı 3,921m²'lik alanı kaplamaktadır. Atatürk Caddesi üzerinde konumlanmış olan meydan caddenin ticaret alanlarına hitap etmesi itibariyle gün içerisinde yoğun trafik akışına sahiptir.

4.4.3.2.2. Cumhuriyet Meydanı: Cumhuriyet Meydanı Antakya'nın merkezi olan odak noktasıdır. Meydan etrafında yer alan eski Meclis binası, PTT binası ve Arkeoloji Müzesi gibi tarihi yapılar kentin tarihini ortaya koyması sebebiyle önem taşımaktadırlar. Asi Nehrinin doğu ve batı yakasını birbirine bağlayan Ata Köprüsü Cumhuriyet Meydanına açılmaktadır. 1,413m²'lik alanı kaplayan meydan kent halkının ulusal bayramlar, önemli günlerde toplanma alanıdır.

4.4.3.2.3. Ulus Meydanı: Ulus Meydanı kent merkezinde, Mustafa Kemalpaşa Caddesi ile İstiklal Caddesinin kesişiminde yer almaktadır. 37m²'lik alanı olan meydan aslında meydan niteliği taşımamaktadır. Uzun Çarşı girişinde bulunana meydan çarşıya ve Ata Köprüsüne gelen yayalar ve İstiklal Caddesi üzerinde yer alan otobüs durakları tarafından kullanıldığından araç ve yaya trafiği oldukça yoğundur.

4.4.3.2.4. Aalen Kavşağı: Antakya merkezinde, Sümerler Mahallesi'nden Armutlu Mahallesi ve Samadağ istikametine geçişi sağlayan ve yine Sümerler Mahallesi'nden Antakya kentinin turistik bir beldesi olan Harbiye'ye geçişi sağlayan yolların kesişiminde bulunan kavşak 115m²'lik bir alanı kaplanmaktadır. Aalen Kavşağı Asi Nehri üzerinde yer alan Şükrü Güçlü Köprüsüne de bağlanması itibariyle araç trafik yoğunluğunun arttığı bir alandır.

4.4.3.3. Okul Bahçeleri: Okul bahçeleri kent içerisinde okul çağındaki çocukların günlük rekreasyonel ihtiyacını karşılamaya yönelik alanlardır. Milli Eğitim Müdürlüğü (2000) verilerine göre Antakya'da, 29 ilköğretim okulu, 2 anadolu lisesi, 2 özel lise, 4 mesleki ve teknik lise ile bir üniversite bulunmaktadır. (Çizelge 4.3)

Çizelge 4.3. Antakya’da bulunan bazı önemli okulların isimleri, öğrenci sayıları, bina-bahçe ve toplam alanları ile buldukları yerler

Okul Adı	Öğrenci Sayısı	Toplam Alan (m ²)	Bina Alanı (m ²)	Bahçe Alanı (m ²)	Bulunduğu Yer
Ayşe Fitnat Hanım İ.Ö.O	1849	14080	695	13385	Şükrü Balcı Cad.
Dr. Mustafa Gencay İ.Ö.O	1120	5940	505	5435	Menderes Cad.
Şehoğlu İ.Ö.O	1705	6386	990	5396	Cumhuriyet Cad.
Antakya Lisesi	2511	30400	14120	16280	Cumhuriyet Cad.
Atatürk Lisesi	2258	9500	2100	7400	Akevler Mah.
Kurtuluş Lisesi	1728	6837	2100	4737	Şükrü Güçlü Cad.
Merkez 23 Temmuz Lisesi	2007	20009	4425	15584	A.Fitnat Hanım Cad.
Osman Ötken A.L.	1150	8652	1000	7652	Atatürk Cad.
Özel Doğuş Lisesi	1253	14000	2540	11460	Harbiye Cad.
Kız Meslek Lisesi	350	6040	2020	4020	Fahri Korutürk Cad.
Ticaret Meslek Lisesi	1115	10000	1390	8610	Şehit M. Duran Cad.

Antakya kentindeki mevcut 29 ilköğretim okulunda 34.585 öğrenci öğrenim görmektedir. Yapılan araştırma sonucunda bu okulların toplam kapladığı bina alanı 27.459 m² ve bahçe alanının ise 79.107 m² olduğu hesaplanmıştır. Bu verilere göre öğrenci başına 2.28 m² bahçe alanı düşmektedir. Kentteki 14 adet lise, özel lise ve Anadolu lisesinde toplam öğrenci sayısı 13.926’dır. Bu okulların toplam kapladığı bina alanı 55.695 m² ve bahçe alanlarının ise 88.868 m² olduğu saptanmış olup öğrenci başına düşen bahçe alanı 6.4 m²’dir.

Antakya’daki mevcut tüm okullar bina ve bahçe alanları dahil yaklaşık 25ha’lık bir alanı kaplamaktadır. Bu değer öğrenci başına 4.9 m² alana denk gelmektedir. Ancak bahçe ve oyun alanları olarak düşünüldüğünde ise bu değer öğrenci başına 3.5 m²’ye tekabül etmektedir.

Araştırma alanı içerisinde yer alan Mustafa Kemal Üniversitesine bağlı Rektörlük ve Eğitim Fakültesi binalarının toplam bahçe alanı 10.034 m²'dir. Bu alan kişi başına hesaplandığında ise yaklaşık 10 m² alan düşmektedir.

American Public Health Association tarafından verilen standartlara göre öğrenci başına bina alanı dahil 20.24 m² alan önerilmekte olup bu değer Antakya kenti için çıkan sonuçlar ile karşılaştırılması sonucunda eğitim tesislerinin hem bina hem de açık yeşil alan bakımından yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır.

4.4.3.4. Parklar

Antakya kentinde mevcut 13 adet park bulunmakta olup bu parklar 121.900 m² alan kaplamaktadır. Bu değer 2000 kent nüfusuna oranlandığında kişi başına 0.74 m² park alanı düşmektedir.

Çizelge 4.4. Antakya kentindeki mevcut parkların isimleri ve kapladığı alanlar

Parkın Adı	Bulunduğu Yer	Kapladığı Alan (ha)
Abdi İpekçi Parkı	Orhanlı Mahallesi	0.12
Ali Rıza Efendi Parkı	Cebrail Mahallesi	0.49
Antakya Parkı	Cumhuriyet Mahallesi	3.93
Atatürk Parkı	Sümerler Mahallesi	0.9
Dostluk Parkı	Sümerler Mahallesi	1.21
Esenlik Parkı	Esentepe Mahallesi	0.47
Esentepe Yüksel Acun Koruluğu	Esentepe Mahallesi	0.63
Sevgi Parkı	Sümerler Mahallesi	1.97
Şenlik Parkı	Esentepe Mahallesi	0.51
Vali Utku Acun Parkı	Çekmece Mahallesi	0.96
Vali Ürgen Parkı	Kanatlı Mahallesi	0.6
Yunus Emre Parkı	Kışlasaray Mahallesi	0.33
100.Yıl Parkı	Orhanlı Mahallesi	0.07
TOPLAM		12.19

ÖZTAN (1968)'e göre kent parklarında her 100 kişi için 1da., mahalle parklarında her 100 kişi için 2 da. alan uygun görülmüştür. (EYMİRLİ, 1994). Bu rakama göre Antakya'daki kent parklarının 135 ha. Olması gerekirken mevcut rakam 12.19ha'dır.

Antakya kentinin en önemli yeşil alanlarından biri olan tarihi Antakya Parkı Asi Nehri ile Gündüz Caddesi arasında konumlanmış 51.000 m² genişliğindeki alanı kapsamaktadır. Ancak belediyenin tutumu nedeniyle yeşil alan özelliğini kaybederek ticari bir kimliğe bürünmesi ve çarpık kentleşme sonucu park alanı 39.293 m² alana düşmüştür. Antakya Parkının devamı niteliğinde olan diğer bir alanı da Atatürk Parkı'dır. Park alanının yanında yer alan Lunaparkın büyümesi itibariyle Atatürk Park alanı gün geçtikçe daralmaktadır.

Karaoğlanoğlu Caddesi üzerindeki Ali Rıza Efendi Parkı, halk tarafından çok kullanılmamakta, koruluk görünümünde ve genellikle bakımsız durumdadır.

Yüksel Acun Koruluğu Ali Rıza Efendi Parkı gibi koruluk olarak planlanan, eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır.

Yunus Emre Parkı Kışlasaray Mahallesi içerisinde, kermes, panayır gibi aktivitelere ev sahipliği yapan bir yeşil alandır.

Asi Nehrinin doldurulmasıyla oluşturulan Dostluk Parkı ve Sevgi Parkları birbirinin devamı niteliğinde planlanmıştır. Nehre bakan parkın yamaçları toprak erozyonu etkisi altında kalmaktadır.

Vali Ürgen Meydanının devamı niteliğinde olan Vali Ürgen Parkı 6.000 m² genişliğindedir. Park özellikle yaz aylarında halkın yoğun talebi ile karşı karşıya kalmaktadır.

4.4.3.5. Çocuk Oyun Alanları

MC LEAN'a göre bir mahallede nüfusa bağlı olarak, 2000 nüfusta aile başına en az 24 m² ya da 1000 kişi için 6.5 da. oyun alanı bulunması gerekmektedir. Bu alan nüfus artışı ile düşmekte, 5000 nüfusta aile başına 17 m² ya da 1000 kişi için 4.8da. alan yeterli olmaktadır. Bir mahallede en az 200-500 m²/ 300-700 kişi ve çok katlı yapılar çevresinde 1000 m²/ 300-700 kişi ya da daha fazla olması gerekmektedir (KESİM, 1996).

Antakya kenti Nazım İmar Planına göre kent 41 mahalleden oluşmakta ve bu mahallelerin bir çoğunda çocuk oyun alanı bulunmamaktadır. Kentin 11 mahallesinde çocuk oyun alanı bulunmaktadır ve bu alanlar tek tip düşünülerek değişik yaş grupları için oyun alanları oluşturulmamıştır.

Çizelge 4.5. Antakya kentindeki mevcut çocuk bahçelerinin isimleri, bulunduğu mahalleler ve kapladığı alanlar

Çocuk Oyun Alanının Adı	Bulunduğu Yer	Kapladığı Alan (ha.)
Altınevler Çocuk Oyun Alanı	Akevler Mahallesi	0.45
Barış Çocuk Oyun Alanı	Turunçlu Mahallesi	0.17
Gazi Çocuk Oyun Alanı	Gazi Mahallesi	0.1
Kapalı Spor Salonu Önü Ç.O.A.	Armutlu Mahallesi	0.2
Orhanlı Çocuk Oyun Alanı	Orhanlı Mahallesi	0.53
Petek Çocuk Oyun Alanı	Esentepe Mahallesi	0.54
Rotaract Çocuk Oyun Alanı	Cebrail Mahallesi	0.06
Silpiyus Çocuk Oyun Alanı	Bağrıyanık Mahallesi	0.04
Sümerler Çocuk Oyun Alanı	Sümerler Mahallesi	0.04
Şirince Çocuk Oyun Alanı	Şirince Mahallesi	0.18
Türk Kadınlar Birliği Ç.O.A.	Kışlasaray Mahallesi	0.08
TOPLAM		2.39

4.4.3.6. Yollar

Antakya kenti kuruluşunda uygulanan Hippodamus Modeli kent düzeni ile Antakya, Helenistik çağ kentlerinin tipik bir örneği olmuştur. Bu disiplin içinde kurulan kentler, kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda birbirine dik ve paralel sokakların meydana getirdiği yapı adalarından oluşan “ızgara plan” şeklinde gelişmiştir. Antakya’da topoğrafik koşulların uygun olmaması sebebiyle sokaklar güney-batı, kuzey-doğu doğrultusunda geçirilerek sokakların hakim rüzgarın estiği yönde “tabii hava kanalları” oluşturan bir düzen içinde konumlanması sağlanmıştır.

Günümüzde bu kent düzenine ait izler sadece Orhanlı ve Meydan Mahallerinde, Kurtuluş Caddesinin iki tarafında, gerek birbirlerini ve gerekse Kurtuluş Caddesini dik olarak kesen sokakların sınırlandırdığı yapı adalarında görünmektedir.

Antakya’daki caddelerin genişlikleri, uzunlukları ve yoğunlukları buldukları yerlere göre farklılık göstermektedir.

Çizelge 4.6. Antakya'daki bazı caddelerin isimleri, uzunlukları ve genişlikleri

Cadde Adı	Uzunluk (m)	Genişlik (m)
Adnan Menderes Cad.	1720	20
Atatürk Cad.	2100	25
Ayşe Fitnat Hanım Cad.	1200	15
Cumhuriyet Cad.	1850	20
Çekmece Cad.	1200	20
Fatih Cad.	500	20
Gündüz Cad.	1550	18
Harbiye Cad.	1450	30
Kurtuluş Cad.	1450	15
Mehmet Kafadar Cad.	1620	15
Rıhtım Cad.	950	15
Rüstem Tümer Paşa Cad.	1310	20
Süreyya Halefoğlu Cad.	930	20
Şükrü Balcı Cad.	1390	20
Yavuz Sultan Selim Cad.	1000	20

Kent planlarında yollar için belirlenen alan gereksinimi kentlerdeki diğer açık alanlardan daha fazla alan kaplamaktadır. Antakya'da kent içi yolları toplamı yaklaşık 51.3ha. alandır. Antakya'nın en önemli ulaşım aksı, kenti kuzey-güney yönünde kesen ve şehirlerarası yol niteliği taşıyan 825 ve 420 numaralı devlet karayollarının devamı olan Atatürk, Gündüz, Harbiye, Yavuz Sultan Selim, Süreyya Halefoğlu Caddeleridir.

Atatürk Caddesi kentin en uzun caddesidir. Konut ve ticari fonksiyonların oldukça yoğun olduğu cadde üzerinde ticari fonksiyonlar sebebiyle oldukça yoğun araç ve yaya trafiği gözlenmektedir.

Cumhuriyet Caddesi kentin başka bir ana arteridir. Atatürk Caddesi gibi bu cadde üzerinde de ticari kullanım ve konut kullanımları ağırlıktadır. Ayrıca caddenin Cumhuriyet Meydanı ile birleştiği noktada halk otobüsleri duraklarının bulunması cadde trafiğini ve Ata köprüsü trafiğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Antakya tarihinin en önemli imar faaliyeti Roma Döneminde yapılan iki taraflı mermer sütunlu “Kolonadlı Cadde”nin inşasıdır. Antik Çağda kentin ana ekseninin meydana getiren cadde, kenti kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda kesmekteydi. Bugün Antik Çağ Antakya’ına benzer şekilde kenti kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda kesen ve eski kentin en önemli ulaşım aksını oluşturan cadde Kurtuluş Caddesidir. Cadde uzun çarşıya bağlanan sokaklar üzerinde olduğundan yoğun araç ve yaya trafiği karşısında yetersiz kalmaktadır. Kurtuluş Caddesi sit bölgesi içerisinde kalmaktadır.

4.4.3.7. Spor ve Oyun Alanları

Antakya kentinde, Kanatlı Mahallesiinde 4.95ha. genişliğinde Antakya Stadyum ve Spor Kompleksi, Armutlu Mahallesiinde 20ha. Genişliğinde Kapalı Spor Salon Kompleksi, 7 adet futbol sahası, 1 adet tenis kortu, 3 adet basketbol sahası yer almaktadır. Bütün spor kompleksleri toplam 26.35ha’dır. Kent nüfusu ile oranlandığında kişi başına 1.95 m² spor alanı düşmektedir. Oysa Alman Olimpiyat Komitesi tarafından şehir imar planlarında 4 m²/kişi olarak kullanılabilir spor yüzeyi önerilmektedir. Bu değer Antakya kenti ile kıyaslanması halinde Antakya spor alanlarının yetersiz olduğu görülmektedir.

4.4.3.8. Dini Yapı Çevreleri

Tarih boyunca pek çok dine ve kültüre ve dine ev sahipliği yapmış olan Antakya kentinin araştırma sınırları içerisinde 58 cami ve 3 kilise bulunmaktadır. Araştırma alanı içerisinde bulunan dini yapılar toplam 61.290 m²’lik alanı kapsamaktadır. 2000 Antakya kent nüfusu 164.508 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına 0.37 m² dini tesis alanı düşmektedir.

Çizelge 4.7. Antakya kentindeki bazı dini yapıların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları yer

Dini Yapı Adı	Tüm Arsa Alanı (m ²)	Bulunduğu Yer
Mevlana Cami	800	Şükrü Balcı Cad.
Meydan Cami	1150	Meydan Cad
Hacı Muhammed Cami	3025	Cumhuriyet Cad.
Habib-i Neccar Cami	5000	Kurtuluş Cad
Osmaniye Cami	1125	M. Kemal Şeyhoğlu Cad.
Ulu Cami	2000	Hükümet Cad.
Rum Ortodoks Kilisesi	1550	Hükümet Cad.

Çizelge 4.7. (Devam) Antakya kentindeki bazı dini yapıların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları yer

Türk-Latin Katolik Kilisesi	1000	Kurtuluş Cad
Protestan Kilisesi	800	Hükümet Cad.

Habib-i Neccar Cami ve Ulu Cami gibi bazı tarihi camiler ile araştırma alanı dışında kalan Saint Pierre Kilisesi, Rum Ortodoks Kilisesi Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından anıtsal nitelikteki korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları olarak tescil edilmiş yapılardır.

4.4.3.9. Mezarlıklar

Antakya kentinde toplam 24.72ha. yayılan mezarlık alanı mevcuttur. Önceleri kent yerleşim alanı dışında kalan mezarlıkların çevresi kentin gelişmesiyle birlikte kentle bütünleşmiş durumdadır. 2000 Antakya kent nüfusu 164.508 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına 1.50 m² mezarlık alanı düşmektedir.

Çizelge 4.8. Antakya'daki mezarlıkların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları yer

Mezarlık Adı	Bulunduğu Yer	Kapladığı Alan (m ²)
Asri Mezarlık	Şükrü Balcı Caddesi	50007
Yeni Mezarlık	Şükrü Balcı Caddesi	192300
Jandarma Mezarlığı	Şükrü Balcı Caddesi	2604
Ermeni Mezarlığı	Şükrü Balcı Caddesi	2204

4.4.3.10. Diğer Açık ve Yeşil Alanlar

Antakya kenti içerisinde bulunan diğer açık ve yeşil alanlar hastane bahçeleri, devlet veya özel kurumlar ile askeriye ait açık ve yeşil alanlardır.

Çizelge 4.9. Antakya'daki diğer açık ve yeşil alanların isimleri ve kapladıkları alanlar

Açık ve Yeşil Alan Adı	Kapladığı Alan (ha.)
Adliye	0.34
Antakya Arkeoloji Müzesi	0.07
Askeri Alan	2.66
Çocuk Yurdu	0.77
Devlet Doğum Hastanesi	0.52
Devlet Hastanesi	0.5

Çizelge 4.9. (Devam) Antakya'daki diğer açık ve yeşil alanların isimleri ve kapladıkları alanlar

DSİ	1
Meteoroloji Müdürlüğü	0.4
Orman Müdürlüğü	0.05
Sağlık İl Müdürlüğü	0.71
TEK	0.2
Vilayet	0.6
Diğer Alanların Toplamı	3
TOPLAM	10.82

2000 Antakya kent nüfusu 164.508 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına 0.65 m² diğer açık ve yeşil alan düşmektedir.

4.4.4. 2006 yılı Antakya İmar Planı

2006 yılında Antakya Belediyesi tarafından belirli bir firmaya yaptırılan Antakya kenti ilave+revizyon uygulama imar planı X=4009929,789-4014606,513, Y=508176,091-512603,849 koordinatları arasında yer almaktadır. Plan, kentin son hali ve gelişim yönlerini kapsamaktadır. Planlama alanının kuzeyi Kisecik Köyü, batısı Günyazı Köyü, doğusu Ekinci Beldesi ve güneyi ise Çevre Yolu ile çevrilidir. İmar planı yapımındaki birincil amaç, Antakya kentinin yeni mücavir sahasının gelecek yıllarda planlı bir gelişmenin sağlanması düşünülerek planlanmıştır.

Uygulama İmar Planı ile tarım alanlarının korunması, çevre yolu bağlantılarının kurulması ve plansız kentsel gelişimlerin kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Ana kararların yanında, mücavir saha içerisinde kalan yüksek eğimli kesimlerin tanımlanarak ağaçlandırılması, kent parkı alanlarının oluşturulması, Şehir Mezarlık Alanı'nın tanımlanması, orman alanlarının belirlenerek kent ormanı statüsü ile koruma altına alınması gibi kararlar ile mücavir saha bütününde tanımsız, plansız alan bırakmayarak düzenli programlı büyüyen bir yerleşme amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra kent merkezinde yenilemenin sağlanması, rant elde etmek amacıyla dönüşmüş, binalar yıkılarak yerlerine iş merkezi, otel birimi ve benzeri çok katlı binalar yapılmıştır. Böylelikle genişleyemeyen ve önerisi getirilemeyen yollar akıl almaz bir hal almıştır. Belirli caddelerdeki trafik akışı büyük şehirleri aratmayan bir hale dönüşmüştür. İmar kanunundaki otopark yönetmeliğine uyum sağlamayan planda, ne otopark alanlarında peyzaj unsurlarını oluşturması, ne de ihtiyacı karşılaması bakımından yeterli değildir.

İmar Planı kullanım kararlarında alan dağılımı, öneri konut alanları, kentsel çalışma alanları, kentsel sosyal altyapı alanları, yeşil alanlar ve kentsel teknik altyapı olarak ayrılmaktadır

4.4.4.1. Konut Alanları

Antakya kentinin gelecek yıllardaki kentsel gelişme ihtiyacına cevap vermek amacı ile Gelişme Konut Alanlarının oranı % 29.8 olarak belirlenmiştir. Bu oran Uygulama İmar Planının yapım gerekçelerinden biri olan “Planlı Kentsel Gelişim” olgusunu destekler niteliktedir. Gelişme Konut Alanları az yoğunluklu, orta yoğunluklu ve yüksek yoğunluklu olmak üzere 3 kategoridedir (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10. Gelişme konut alanlarının yoğunlukları

Kullanım	Alan (ha)	Oran (%)	Toplam (ha)
Az Yoğunluklu	17,90	2,53	
Orta Yoğunluklu	82,60	11,68	
Yüksek Yoğunluklu	110,83	15,59	
			211,33

4.4.4.2 Tarım Alanları

Uygulama İmar Planı ile Zeytinlik Alanlar bugünkü kullanımı devam ettirilecek arazi parçaları kapsamında değerlendirilmiş ve Zeytinlik Alanlar üzerinde gelişebilecek kaçak yapılaşmanın yasal olarak önüne geçilmiştir. Zeytinlik alanlarının tüm alan içerisindeki payı % 17.25 olup, Konut Alanları ve yollardan sonra 3.büyükliğe sahip kullanımdır.

Özel Mahsül Alanları (ÖMA), imar planında iki gruba ayrılmış olup, bir kısmı direk tahsis olarak verilecek Zeytinlik Alanları (ÖMA), diğer kısmı da kamu ortaklığı payından karşılanacak (ÖMA-2) alanlarıdır. Tarım raporu doğrultusunda kadaströ parseli Zeytinlik olarak işaretlenen alanların, tahsis miktarı ÖMA işaretli koruma alanlarından, KOP payları ise öncelikli olarak ÖMA-2 işaretli alanlardan karşılanacaktır. ÖMA-2 alanlarında yalnızca zeytinlik faaliyetleri yürütülebilecek olup, bu kapsamda kalan alanlarda yapılaşmaya gidilmeyecektir. Planlama Çalışması sonucunda alanda önerilen konut alanları ve tarımsal niteliği korunacak alanlarda yaşayacak toplam nüfus 88.552 kişidir (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11. Zeytinlik alanlarının yerleşim koşulları

Kullanım	Minimum Parsel Büyüklüğü (m²)	Emsal	Hmax
Zeytinlik Alanlar	5000	0,05	6,50

Emsal: 0.05 ve Hmax: 6.50m yapı nizamına sahip, Özel Mahsül Alanı: 1.022.655m²

4.4.4.3. Sosyal ve Teknik Altyapı Alanları

Uygulama İmar Planı içerisinde 1.016.401 m² aktif yeşil alan ayrılmış olup, kişi başına düşen yeşil alan miktarı 11.51 m² olarak hesaplanmıştır. Yeşil alanlar konusunda ise antik çağlarda büyük önemin verildiği, kentin bahçeler altında kaldığı alanlarda kent parkı yapımına yönelik veya geniş ağaçlık alanların ayrılmasına yönelik çalışmalar yapılmamıştır.

Kentin mevcut durumunda kişi başına düşen yeşil alan miktarı 2.3 kişi/m²'dir. Ancak İlave Revizyon İmar Planı çalışmalarına göre bu oran 11 kişi/m²'ye çıkarılmaktadır.

Bu oran kent içerisinde yer alan bütün ağaçlık alanların çim alanlarının ve refüjlerin hesaplanmasıyla oluşmuştur. Buna ilaveten Antakya Kent Parkı ve Mezarlık Alan dışında büyük ölçekli açık yeşil alanlar oluşturulmamıştır.

Mevcut kent parkı için belirli yapılaşma koşulları verilerek (E : 0.05) piknik ve mesire alanları, barbekü alanları, çeşme vb. alanlar için kurallar geliştirilmiş ancak yeni kent parkı yapımına yönelik uygulama getirilmemiştir. Aslında kent parkı kentimizin simgesi haline gelmiştir. Yeni kent dokusunun olduğu alanlarda kent parkının örnek teşkil ettiği yeni bir park alanı yapımına gidilebilir.

2009 yılında yapılan İlave Revizyon İmar Planı ile Amik Ovası'na doğru hızlı bir gelişim gösteren kentin, gelişiminin kentin kuzeybatısına doğru yönlendirilmesi sağlanmıştır. Bu yönlendirme ile tarım alanlarının korunması ve sürdürülebilirliğin devamı gündeme gelmektedir. Şehrin daha eğimli bir alana yönlendirilmesi ile yağışlar nedeniyle her yıl ve ardışık yıllarda çıkan drenaj sorunları halledilmekte ve sorunlara çözüm bulunmaktadır. Kentin diğer yeşil alanları olarak ise uygulama imar planı ile mücavir saha içerisindeki orman alanları tanımlanarak, kent ormanlarının oluşturulması altyapısı oluşturulmuştur.

Çok hızlı gelişmekte olan kentin depreme dayanıklı yapıların yapılması ön koşulu ile deprem riski göz önüne alınmaktadır.

Öneri Konut Alanı tanımlaması yapılan alanlarda alt bölgeler oluşturulmuş, bu alanlarda İlköğretim Tesisi, Ortaöğretim Tesisi, Sağlık Tesisi, Belediye Hizmet Alanı, Ticaret, Spor Alanı, Dini Tesis, Teknik Altyapı gibi nüfusun ihtiyacı olan sosyal ve teknik altyapı tesisleri önerilmiştir.

Ayrıca Uygulama İmar Planı yapım gerekçeleri ve uygulama kararlarında kamu alanları inşaatı aşamasında ağaçların kesilmesi durumunda kaldırılan her ağaç için 2 adet ağaç dikileceğinden bahsedilmektedir.

4.4.4.4. Kentsel Çalışma Alanları

İmar Planında çalışma alanlarına ilişkin en önemli karar Samandağ-İskenderun bağlantısını sağlayan Antakya Çevreyolu üzerinde alınmış olup, bu alana mevcut yapılaşma ve gelişim eğilimleri göz önüne alınarak Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanı tanımlaması getirilmiştir. Bu alanlarda; bölgesel ticari faaliyetler, iş merkezleri, gösteri merkezleri, banka merkezleri, alışveriş merkezleri, yönetim birimleri, kamu tesisleri, sosyal ve kültürel tesisler, turistik tesisler, bürolar ile bunları destekleyici ticari nitelikli yapılar yer alabilmektedir.

Yol boyu ticaret gösterilen yapı adalarında; zemin kat ticaret, üst katlar ise konut kullanımlı olabilmektedir. Ticaret alanlarında kalan parsellerde zemin ve bodrum katlarda arka bahçe mesafesi kullanılabilir. Üst katların hepsinde aynı olmak koşuluyla $H/2$ (Bina yüksekliği/2) arka bahçe mesafesi bırakılacaktır.

4.4.4.5. Ulaşım

İlave + Revizyon Uygulama İmar Planına yön veren önemli girdilerden birisi de ulaşım kararlarıdır. Hatay ilinin yaş sebze-meyve ihracı konusunda söz sahibi ilçesi Samandağ'ın yurt ile bağlantısını sağlayan karayolu Antakya Kent Merkezi'nden geçmektedir. Bu durum şehir içi trafik yoğunluğunu arttırmaktadır. Uygulama İmar Planında çevre yolu bağlantıları temel alınmıştır. Planlanan alanda ulaşım sistemi çevre yolunun Otogar Kavşağı ile Günyazı Köyü Kavşağı arasında önerilen 40 m'lik yol üstüne oturtulmuştur. 40 m' lik yol Mücavir Saha içerisinde ring yapmakta ve planlama alanının batısından Radar Yoluna bağlanmaktadır. Diğer ulaşım bağlantıları ise 40 m lik yola bağlanan 20-25-30 m' lik taşıt yollarıdır. Konut alanlarına hizmet edecek nitelikteki yollar ise 15-20 m' lik olarak düşünülmüştür. Bunun yanı sıra kent

merkezindeki yollar ise 25 m' lik yola bağlanan 10-12-17-20 m' lik yollar olarak görülmektedir.

Uygulama İmar Planı'nda tüm ulaşım bağlantı kararları, mevcut imar planı kararlarından gelen çevre yolunu destekleyici nitelikte alınmıştır. Ayrıca yollar ve yol genişlikleri kentin trafik akışını rahatlatmakta, otopark alanları her yapılan daire için daire başına 1 otopark alanı olarak düzenlenmektedir.

4.4.5. 7 Ocak 2009 Yılı İmar-Revizyon Planı

Revizyon planı ile ilgili tüm ölçümler NETCAD bilgisayar ortamı üzerinden ölçülerek hesaplanmıştır.

4.4.5.1. Meydanlar ve Kavşaklar

4.4.5.1.1. Vali Ürgen Meydanı: 2,453m² lik alanı kaplamaktadır.

4.4.5.1.2. Cumhuriyet Meydanı: 1,039m² lik alanı kaplayan meydan kent halkının ulusal bayramlar, önemli günlerde toplanma alanıdır.

4.4.5.1.3. Ulus Meydanı: 37m² lik alanı olan meydan aslında meydan niteliği taşımamaktadır.

4.4.5.1.4. Aalen Kavşağı: 179m² lik bir alanı kaplanmaktadır.

4.4.5.1.5. İkinci Kavşağı: İkinci beldesi ile Antakya'yı birbirine bağlayan kavşak düzenlenmesi devam etmekle birlikte 423m² lik bir alanı kaplanmaktadır.

4.4.5.1.6. Otogar Kavşağı: Antakya'nın kuzeybatı gelişim aksında konumlanmış olan Otobüs Terminali bölgesi hızla yapılaşmakta olan bir çevredir. Kavşak düzenlenmesi henüz yapılmamış olmasına karşın imar planında 495m² lik bir alanı kaplanmaktadır. Mevcutta otobüs terminalinin karşısında AVM inşa faaliyetlerine başlanmış olup terminalin önünde viyadük çalışmaları sürmektedir. Bu sebeple bu kavşağın imar planında gösterilen şeklinden farklı olacağı düşünülmektedir.

4.4.5.1.7. Uğur Mumcu Caddesi-Samandağ İstikametinde Var Olan Kavşak: Kavşak 4186m² lik bir alanı kaplanmaktadır. Şükrü Güçlü Bulvarı'nın sonunda yer alan kavşak Armutlu Mahallesi, Uğur Mumcu Caddesi ve Samandağ ilçesine giden güzergahları belirlenmek amacıyla kullanılmaktadır.

4.4.5.1.8. Çekmece Beldesi Girişi Kavşağı: Bu kavşak Antakya sınırları ile komşu olan Çekmece belediyesi sınırlarını birbirinden ayıran bir kavşak olup toplam 987m² lik bir alanı kaplanmaktadır.

2009 yılı içerisinde tamamlanmış olan kavşak çalışmalarından biri de Maksim Kavşağıdır. Bu kavşak Sümerler Mahallesi, Zenginler Mahallesi ve Kurtuluş Caddesinin kesişimindedir. Ayrıca kavşak 2009 yılı içinde yapılan Mehmet Yeloğlu köprüsü ile Armutlu Mahallesi ve Gündüz Mahallesine bağlanmaktadır. Maksim kavşağı ve köprü alanı plana işlenmemiş olması sebebiyle alanı net olarak bilinmemektedir.

4.4.5.2. Okul Bahçeleri

Milli Eğitim Müdürlüğü (2009) verilerine göre Antakya’da, 38 ilköğretim okulu, 18 ortaöğretim okulu, 5 mesleki ve teknik lise, 4 özel eğitim okulu ve bir üniversite bulunmaktadır. Üniversite dışında kalan eğitim kurumlarında toplam 27276 kız öğrenci, 30479 erkek öğrenci toplam 57755 öğrenci eğitim görmektedir. Çizelge 4.12’ de ilköğretim okulları ve okullardaki öğrenci sayıları, Çizelge 4.13’te ortaöğretim okulları ve okullardaki öğrenci sayıları, Çizelge 4.14’te mesleki ve teknik liseler ve bu okullardaki öğrenci sayıları, Çizelge 4.15’te özel eğitim veren kurumlar ve buradaki öğrenci sayıları verilmiştir.

Çizelge 4.12. İlköğretim okulları ve okullardaki öğrenci sayıları

TÜR	KURUM_ADI	Toplam ERKEK ÖĞRENCİ	Toplam KIZ ÖĞRENCİ	Toplam ÖĞRENCİ
İLKÖĞRETİM	23 Temmuz İlköğretim Okulu	431	447	878
	Abdi İpekçi İlköğretim Okulu	350	332	682
	Ali Sayar İlköğretim Okulu	312	258	570
	Antakya Feridun Tınaztepe İlköğretim Okulu	344	353	697
	Antakya Gazi İlköğretim Okulu	564	505	1069
	Ataker İlköğretim Okulu	441	434	875
	Atatürk İlköğretim Okulu	251	231	482
	Ayşe Fitnat İlköğretim Okulu	738	704	1442

Çizelge 4.12. (Devam) İlköğretim okulları ve okullardaki öğrenci sayıları

	Bedii Sabuncu İlköğretim Okulu	1350	1241	2591
	Beyhan Gençay İlköğretim Okulu	1257	1172	2429
	Cemalettin Tınaztepe İlköğretim Okulu	618	576	1194
	Cemil Şükrü Çolakoğlu İlköğretim Okulu	757	718	1475
	Cengiz Topel İlköğretim Okulu	458	437	895
	Doktor Mustafa Gençay İlköğretim Okulu	339	296	635
	Esentepe Mehmet Akar İlköğretim Okulu	413	401	814
	Fatih Sultan Mehmet İlköğretim Okulu	504	472	976
	Fevzi Çakmak İlköğretim Okulu	125	112	237
	Gazipaşa İlköğretim Okulu	288	258	546
	Hatay Fenerbahçe İlköğretim Okulu	115	96	211
	Hatay Nizamettin Özkan İlköğretim Okulu	1268	1080	2348
	Haydar Mursaloğlu İlköğretim Okulu	423	343	766
	Hayrettin Özkan İlköğretim Okulu	706	618	1324
	İffet-Zübeyr Göçmen İlköğretim Okulu	508	446	954
	İnönü İlköğretim Okulu	491	432	923
	İstiklal İlköğretim Okulu	484	422	906
	Mehmet Fehmi Çankaya İlköğretim Okulu	277	239	516
	Mehmet Rende İlköğretim Okulu	364	321	685
	Mustafa Kemal Akbay İlköğretim Okulu	331	349	680
	Nami Veysoğlu İlköğretim Okulu	649	600	1249
	ÖZEL ANTAKYA ATA İLKÖĞRETİM OKULU	225	224	449
	ÖZEL HATAY DOĞUŞ İLKÖĞRETİM OKULU	272	243	515
	ÖZEL ZENGİ İLKÖĞRETİM OKULU	174	155	329
	Sümerler İlköğretim Okulu	488	434	922
	Şehoğlu İlköğretim Okulu	592	563	1155
	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İlköğretim Okulu	950	886	1836
	Vali Teoman İlköğretim Okulu	982	860	1842
	Vali Utku Acun İlköğretim Okulu	394	359	753
	Vali Ürgen İlköğretim Okulu	358	315	673
Toplam İLKÖĞRETİM		19591	17932	37523

Çizelge 4.13. Ortaöğretim okulları ve okullardaki öğrenci sayıları

TÜR	KURUM_ADI	Toplam ERKEK ÖĞRENCİ	Toplam KIZ ÖĞRENCİ	Toplam ÖĞRENCİ
GENEL ORTAÖĞRETİM	Antakya Atatürk Lisesi	1205	887	2092
	Antakya Fevzi Çakmak Lisesi	377	226	603
	Antakya Lisesi	1024	1135	2159
	Antakya Yüksel-Kemal Behzetoğlu Anadolu Lisesi	277	259	536
	Bedii Sabuncu Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	53	103	156
	Dr.Mustafa Gençay Lisesi	539	433	972
	Hacı Ali Nurlu Lisesi	701	817	1518
	Hüseyin Özbuğday Anadolu Lisesi	347	403	750
	Necmi Asfuroğlu Anadolu Lisesi	453	459	912
	Nihal-Turgut Anlar Anadolu Öğretmen Lisesi	166	159	325
	Nimet-Fahri Öksüz Lisesi	735	926	1661
	Osman Ötken Anadolu Lisesi	297	289	586
	Özbuğday Lisesi	910	933	1843
	ÖZEL ANTAKYA ATA LİSESİ	58	65	123
	ÖZEL ANTAKYA SÜLEYMAN CEMİLE ODUNCU AKŞAM LİSESİ	41	22	63
	ÖZEL HATAY DOĞUŞ LİSESİ	80	55	135
	ÖZEL NUREDDİN ZENGİ LİSESİ	68	46	114
	Selim Nevzat Şahin Anadolu Lisesi	304	237	541
Toplam GENEL ORTAÖĞRETİM		7635	7454	15089

Çizelge 4.14. Mesleki ve teknik liseler ve bu okullardaki öğrenci sayıları

TÜR	KURUM_ADI	Toplam ERKEK ÖĞRENCİ	Toplam KIZ ÖĞRENCİ	Toplam ÖĞRENCİ
MESLEKİ VE TEKNİK	Antakya Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi	327	65	392
	Antakya Ticaret Meslek Lisesi	894	378	1272
	Hatay Anadolu İmam Hatip Lisesi	318	276	594
	Hatay Erol Bilecik Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	1628	39	1667
	Kız Teknik ve Meslek Lisesi	0	1077	1077
Toplam MESLEKİ VE TEKNİK		3167	1835	5002

Çizelge 4.15. Özel eğitim veren kurumlar ve öğrenci sayıları

TÜR	KURUM ADI	Toplam ERKEK ÖĞRENCİ	Toplam KIZ ÖĞRENCİ	Toplam ÖĞRENCİ
ÖZEL EĞİTİM	Hatay Bilim Ve Sanat Merkezi	0	0	0
	Hatay Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi	26	9	35
	Hürriyet İşitme Engelliler İlköğretim Okulu	58	43	101
	ÖZEL ZİRVEYE İLKADIM ÖZEL EĞİTİM OKULU	2	3	5
Toplam ÖZEL EĞİTİM		86	55	141

Antakya kentindeki mevcut 38 ilköğretim okulunda 37.523 öğrenci öğrenim görmektedir. Yapılan araştırma sonucunda bu okulların toplam kapladığı bina alanı 43.926 m² ve bahçe alanının ise 101.205 m² olduğu hesaplanmıştır. Bu verilere göre öğrenci başına 2.70 m² bahçe alanı düşmektedir. Kentteki 23 adet ortaöğretim okulu, mesleki ve ticaret lisesinde toplam öğrenci sayısı 20.091'dir. Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan bilgide 15 adet ortaöğretim okuluna ait bilgilere ulaşılabilmiş ve bu okulların toplam kapladığı bina alanı 31.220 m² ve bahçe alanlarının ise 60.110 m² olduğu saptanmıştır. 15 adet ortaöğretim okulunda toplam öğrenci sayısı 14.201'dir. Buna göre öğrenci başına düşen bahçe alanı 4.2 m²' dir.

Antakya'daki mevcut tüm ilköğretim okulları ve bilgilerine ulaşılabilen 15 adet ortaöğretim okulunun bina ve bahçe alanları dahil yaklaşık 236.461 m²' lık bir alanı kaplamaktadır. Bu değer öğrenci başına 4.6 m² alana denk gelmektedir. Ancak bahçe ve oyun alanları olarak düşünüldüğünde ise bu değer öğrenci başına 3.2 m²'ye tekabül etmektedir.

4.4.5.3. Parklar ve Çocuk Oyun Alanları

Plan ile ilgili tüm ölçümler 1/1.000 ölçekli NETCAD ortamındaki paftalar üzerinden yapılmış olup paftalarda parklar ve çocuk oyun alanları ayırımına gidilmemiştir. Bu sebepler bu iki grup mahalle bazında birlikte ele alınarak değerlendirilecektir.

Çizelge 4.16. Mahalle bazında park ve çocuk oyun alanları

Mahalle İsimleri	Park ve Çocuk Oyun Alanı Toplamı
Sümerler Mah.	54138
Aksaray Mah.	44599
Saraykent Mah.	19269
Cumhuriyet Mah.	63349
Armutlu Mah.	3439
Akdeniz Mah.	30438
İplik Pazarı Mah.	473
Sofular Mah.	5300
Fevzipaşa Mah.	5356
Kışlasaray Mah.	23132
Aşağıokçular Mah.	5100
Gazi Mah.	844

Çizelge 4.16. (Devam) Mahalle bazında park ve çocuk oyun alanları

Haraparası Mah.	24530
Altınçay Mah.	16824
Ürgenpaşa Mah.	2369
Esentepe Mah.	18868
Akevler Mah.	1006
Cebrail Mah.	5574
Kanatlı Mah.	4855
TOPLAM	329463

ÖZTAN (1968)'e göre kent parklarında her 100 kişi için 1da., mahalle parklarında her 100 kişi için 2 da. alan uygun görülmüştür. (EYMİRLİ, 1994). Bu rakama göre Antakya'daki kent parklarının 135 ha. Olması gerekirken mevcut rakam 12.19ha'dır.

4.4.5.4. Yollar

27 Nisan 1998 tarihli imar planından farklı olarak 7 Ocak 2009 tarihli imar planına göre mevcut ana arterlere 75.Yıl Bulvarı ve Çevreyolu olarak adlandırılan iki yeni arter daha eklenmiştir. 75.Yıl Bulvarı mini çevreyolu olarak ta bilinmekte Çevreyoluna bağlanmaktadır. 75.Yıl Bulvarı İkinci beldesi, Yeni Devlet Hastanesi ve Yeni Otogar alanlarına ulaşımında kullanılmaktadır. Çevreyolu Otogar Kavşağı ile Günyazı Köyü Kavşağı arasında konumlanmış olan 40m genişliğindeki akstır.

Çizelge 4.17. Antakya'daki ana arterlerin isimleri, uzunlukları ve genişlikleri

Cadde Adı	Uzunluk (m)	Genişlik (m)
Adnan Menderes Cad.	1720	20
Atatürk Cad.	2100	25
Ayşe Fitnat Hanım Cad.	1200	15
Cumhuriyet Cad.	1850	20
Çekmece Cad.	1200	20
Fatih Cad.	500	20
Gündüz Cad.	1550	18
Harbiye Cad.	1450	30

Çizelge 4.17. (Devam) Antakya'daki ana arterlerin isimleri, uzunlukları ve genişlikleri

Kurtuluş Cad.	1450	15
Mehmet Kafadar Cad.	1620	15
Rıhtım Cad.	950	15
Rüstem Tümer Paşa Cad.	1310	20
Süreyya Halefoğlu Cad.	930	20
Şükrü Balcı Cad.	1390	20
Yavuz Sultan Selim Cad.	1000	20
75.Yıl Bulvarı	2200	30
Çevreyolu	1800	40

4.4.5.5. Spor ve Oyun Alanları

27 Nisan 1998 tarihli imar planında spor ve oyun alanları için ayrılmış olan alan 26.35ha iken 7 Ocak 2009 tarihli imar planında spor ve oyun alanları için ayrılmış olan alan yaklaşık 30ha'dır. 2007 Antakya kent nüfusu 186.243 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına 1.61 m² spor alanı düşmektedir.

4.4.5.6. Dini Yapı Çevreleri

27 Nisan 1998 tarihli imar planında dini tesis alanları için ayrılmış olan alan 61.290 m² iken 7 Ocak 2009 tarihli imar planında dini tesis alanları için ayrılmış olan alan yaklaşık 72.418 m²' dir. 2007 Antakya kent nüfusu 186.243 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına 0.39 m² dini tesis alanı düşmektedir.

4.4.5.7. Mezarlıklar

Antakya kentinde toplam 25.72ha. yayılan mezarlık alanı mevcuttur. Önceleri kent yerleşim alanı dışında kalan mezarlıkların çevresi kentin gelişmesiyle birlikte kentle bütünleşmiş durumdadır. 2007 Antakya kent nüfusu 186.243 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına 1.38 m² mezarlık alanı düşmektedir.

Çizelge 4.18. Antakya'daki mezarlıkların isimleri, kapladıkları alan ve buldukları yer

Mezarlık Adı	Bulunduğu Yer	Kapladığı Alan (m ²)
Asri Mezarlık	Şükrü Balcı Caddesi	50007
Yeni Mezarlık	Şükrü Balcı Caddesi	192300
Jandarma Mezarlığı	Şükrü Balcı Caddesi	2604
Ermeni Mezarlığı	Şükrü Balcı Caddesi	2204
Sümerler Mezarlığı	Sümerler Mahallesi	10153

4.4.5.8. Diğer Açık ve Yeşil Alanlar

27 Nisan 1998 tarihli imar planından farklı olarak 7 Ocak 2009 tarihli imar planına göre Devlet Hastanesinin yerinin değişmesi itibariyle devlet hastanesi alanı genişlemiştir. Devlet Hastanesi alanı 1998 tarihli planda 0.5ha iken 2009 tarihli planda 22ha'lık alanı kapsamaktadır. 2009 tarihli plana göre toplam diğer açık ve yeşil alanlar 32.32 ha' dır.

2007 Antakya kent nüfusu 186.243 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına 01.73 m² diğer açık ve yeşil alan düşmektedir.

4.4.6. 25.02.2009 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı

Antakya koruma amaçlı imar planı kapsamındaki, sit alanları sınırları, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 26.01.2009 gün ve 120 sayılı toplantısında görüşülerek, 4555 sayılı kurul kararıyla kabul edilmiştir. Bu karara göre onaylanan sit alanlarının dağılımı ve büyüklükleri aşağıdaki gibidir.

Planlama alan içerisinde, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı, 4 kısımda yer almaktadır. Kuzeyde, Hacı Kuriş deresinin kuzeyinde yer alan 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı, yaklaşık 3 ha alan kaplamaktadır. Minibüs garajının karşısında bulunan sit 2,4 ha alan kaplamaktadır. Süreyya Halefoğlu caddesinin batısında kalan en küçük parça, 4627 nolu parsel üzerinde, 0.2 ha alan kaplamaktadır. Planlama alanın kuzeydoğu sınırında yer alan parça, plan sınırı içerisinde 15 ha alan kaplamaktadır. Planlama alanının doğu sınırını belirleyen İzmir Caddesi boyunca devam eden 1. derece arkeolojik sit alanı Neccar dağına doğru genişlemektedir.

3. Derece Arkeolojik Sit Alanı, asi nehrinin doğu kısmında 1. derece arkeolojik sit alanları haricinde bütün planlama alanı kaplamakta olup, 250 ha alan teşkil etmektedir.

Kentsel Sit Alanı, asi nehrinin doğusunda, uzun çarşı ile askeri alan arasında kalan kısımdır. Kentsel Sit Alanı, planlama alanında yaklaşık 94,6 ha yer teşkil etmektedir.

Sit bölgeleri ile bütünlük gösteren, yoğunluk ve yerleşme düzeninin sit bölgeleri ile uyum içinde oluşması ve gelişmesi öngörülen, sit'i bütünleyen alanlardan; Sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerini kapsayan ve Sit bölgeleri arasında kalmış siteleri doğrudan etkileyen kurul denetiminin yapılamadığı alanlar, Fiziki planlama ve koruma sorunlarının çözümünü sağlamak amacıyla "Kentsel Sit Etkileme Geçiş Alanı" olarak tanımlanmıştır. Planlama alanının doğu ve güney sınırını oluşturmaktadır. Güneyde askeri alan ve çevresini, doğuda beyaz evler bölgesini, kuzeyde ise sanayi alanlarını kaplamaktadır. Kentsel Sit Etkileme Geçiş Alanı yaklaşık 101 ha alandır.

4.4.6.1 Ulaşım

Trafik ve Otopark problemi tüm Antakya'da olduğu gibi sit bölgesinde de en büyük sorunların başında yer almaktadır. Eski Antakya kent dokusunda yolların oldukça dar olması, Asi nehri boyunca devamlılığı olan bir yol bulunmaması, Sit bölgesinin hinterlandında yer alan ve kuzey güney istikametinde trafik yükünü taşıyan Kurtuluş Caddesinin alternatifinin bulunmaması ulaşım adına en büyük problemleri oluşturmaktadır.

Eski Antakya kent dokusu hinterlandında yer alan, Kurtuluş Caddesinin alternatifi bulunmamaktadır. Bu cadde güneyde Sümerler – Dursunlu istikametinden gelen ana caddeye bağlanmakta, başta Hastane alanları olmak üzere güney istikametinden kuzeye doğru akan taşıt ve yaya yükünü taşımaktadır. Kuzey uçta Reyhanlı yoluna birleşmekte ve bu bölgede yeni gelişmekte olan ticaret alanlarına ulaşımı sağlamaktadır. Üzerinde pek çok kıymetli kültür varlığını barındırmaktadır. Bu yolun sağlıklaştırma projesi yapılmış ancak, alternatifinin bulunmaması nedeni ile hayata geçirilememiştir. Kurtuluş Caddesi yeni Antakya'yı Eski Antakya'ya bağlayan maksim köprüsünün yapılması ile daha da önem kazanmıştır.

Koruma Amaçlı İmar Planları kapsamında eski kent dokusunda ayrıntılı ulaşım etütleri yapılmış, Kentsel Sit Alanının, beyaz evler tabir edilen niteliksiz yapılaşma ile ayrıldığı hat üzerinde 22 metre genişliğinde Kurtuluş Caddesine paralel bir ana bulvar oluşturulmuştur. Devlet Hastanesi yönünde Kemal Şeyhoğlu caddesinden başlayan ve kuzeyde Bahar Caddesine oradan da Yavuz Sultan Selim Caddesine bağlanan 22

metrelik yolun batı kesiminde yol boyunca 10 metre genişliğinde park alanı oluşturulmuştur.

Antakya eski kent dokusu içerisinde, çeşitli meydan alanları oluşturulmuştur. Bunlardan Ulucami ve Uzuncarşı önünde oluşturulan Cumhuriyet Meydanı, Kurtuluş Caddesi üzerinde oluşturulan Habib-i Neccar Meydanı ve Asi Nehri kıyısında oluşturulan meydan başlıcalarıdır.

Kurtuluş caddesini boydan boya geçen tramvay hattı projesi ve Koruma Amaçlı İmar planı kapsamında Sit Bölgesinin ticari ve sosyal hareketliğinin sağlanması ve Habibi Neccar dağı sirtlarında birçok tarihi eserin görülebilmesi amacı ile Teleferik Projesi ulaşım kararları içerisinde yer almaktadır.

4.4.6.2. Konut Alanları

Mevcut planda 70,3 ha olan konut alanları öneri planda 54 ha olarak önerilmiştir. Alanda farklı türlerde yapı düzeni ve yapı yoğunlukları bulunmaktadır. Bunlar;

- TAKS=0.5 ve KAKS=1.00
- TAKS=1.00 ve KAKS=2.00
- B-2 (Bitişik Nizam, 2 kat)
- B-3 (Bitişik Nizam, 3 kat)
- B-4 (Bitişik Nizam, 4 kat)
- B-7 (Bitişik Nizam, 7 kat)
- A-4 (Ayrık Nizam, 4 kat)
- A-5 (Ayrık Nizam, 5 kat)
- A-7 (Ayrık Nizam, 7 kat)

TAKS=0.5 ve KAKS=1.00 yapı yoğunluğuna sahip alanlar kentsel sit alanı içerisinde bulunmaktadır. Diğer yapı yoğunluğu ve yapı düzenine sahip alanlar kentsel sit alanının güneyinde kalmaktadır.

Konut alanlarındaki azalma, İzmir Caddesi boyunca devam eden ve beyaz evler olarak nitelendirilen bölgede Kentsel Dönüşüm Bölgesi kapsamında belirlenmiştir. Kentsel dönüşüm bölgesinin büyüklüğü 14,7 ha'dır.

Kentsel dönüşüm bölgesindeki yoğunluk kararları, E=1.00 ve Hmaks=7.50 metre olarak belirlenmiştir. Bu bölgelerde prestij konutlar yapılacak olup, bölgede yaşayan hak sahipleri yeni Antakya bölgelerinde üretilecek Sosyal Konutlara taşınacaktır.

4.4.6.3 Ticaret Alanları

Yapılan revizyon ile 61 ha ticaret alanı tanımlanmıştır. Ticaret alanları genellikle alanın kuzeyinde kalmaktadır. Mevcut planda konut kullanımına ayrılmış olan Uzun Çarşının bulunduğu alan yapılan revizyon ile ticaret alanına dönüştürülmüştür.

Planlama alanında yapı yoğunluğu ve yapı nizamına sahip 5 farklı doku bulunmaktadır. Bunlar;

TAKS= 0.5 ve KAKS= 1.20

Bu yapı yoğunluğuna sahip alanlar genellikle Kurtuluş Caddesi boyunca yer almaktadır.

TAKS=1 ve KAKS= 2

Bu yoğunluğa sahip alanlar Yavuz Sultan Selim Caddesi, Kuseyri Caddesi ve çevresinde yoğunlaşmaktadır.

TAKS= 0.4 ve KAKS= 1 (Blok Nizam, 2 kat)

TAKS= 0.30 ve KAKS= 0.75 (Ayrık Nizam, 2 kat)

Bu yapı yoğunluklarına sahip alanlar Yavuz Sultan Selim Caddesi'nin kuzeyinde kalmaktadır.

4.4.6.4. Turizm Alanları

Mevcut planda alanın kuzeyinde en büyüğü 0,8 ha turizm tesis alanı bulunmaktadır. Yapılan revizyon sonucunda toplam büyüklüğü 1 ha olarak önerilmiştir. Büyük oranda alanın kuzeyinde yer almaktadır.

4.4.6.5 Sosyal ve Teknik Altyapı Alanları

İçerisinde park, çocuk bahçesi ve oyun alanlarının yer alacağı alanlardır.

4.4.6.5.1. Açık Yeşil Alanlar

Mevcut planda 16.2 ha olan park alanları yapılan revizyon plan ile 25 ha olmuştur. Kişi başına düşen yeşil alan miktarı 8,22 m²'dir. Planlama alanı içerisindeki en önemli aktif yeşil alanlar; asi nehri kıyısındaki büyük park ile İzmir Caddesi ile Kentsel Dönüşüm Özel Proje Alanları arasında oluşturulan ve süreklilik arz eden 42109,36 m² büyüklüğündeki park alanlarıdır.

4.4.6.5.2. Okul Alanları

İlköğretim alanları; 2,9 ha'dan 3,1 ha'a çıkarılmıştır. Planlama alanı sınırı içerisinde toplam 9 adet ilköğretim tesisi yer almaktadır. İlköğretim alanları Kurtuluş Caddesi

boyunca yoğunlaşmıştır. Ortaöğretim alanları; 2,1 ha'dan 2,3 ha'a alana çıkmıştır. Alanda 3 tane ortaöğretim alanı vardır. Bunlar Zenginler mahallesinde, Beyazevlerde ve Orhanlı mahallesinde bulunmaktadır.

4.4.6.5.3. Dini Tesis Alanları

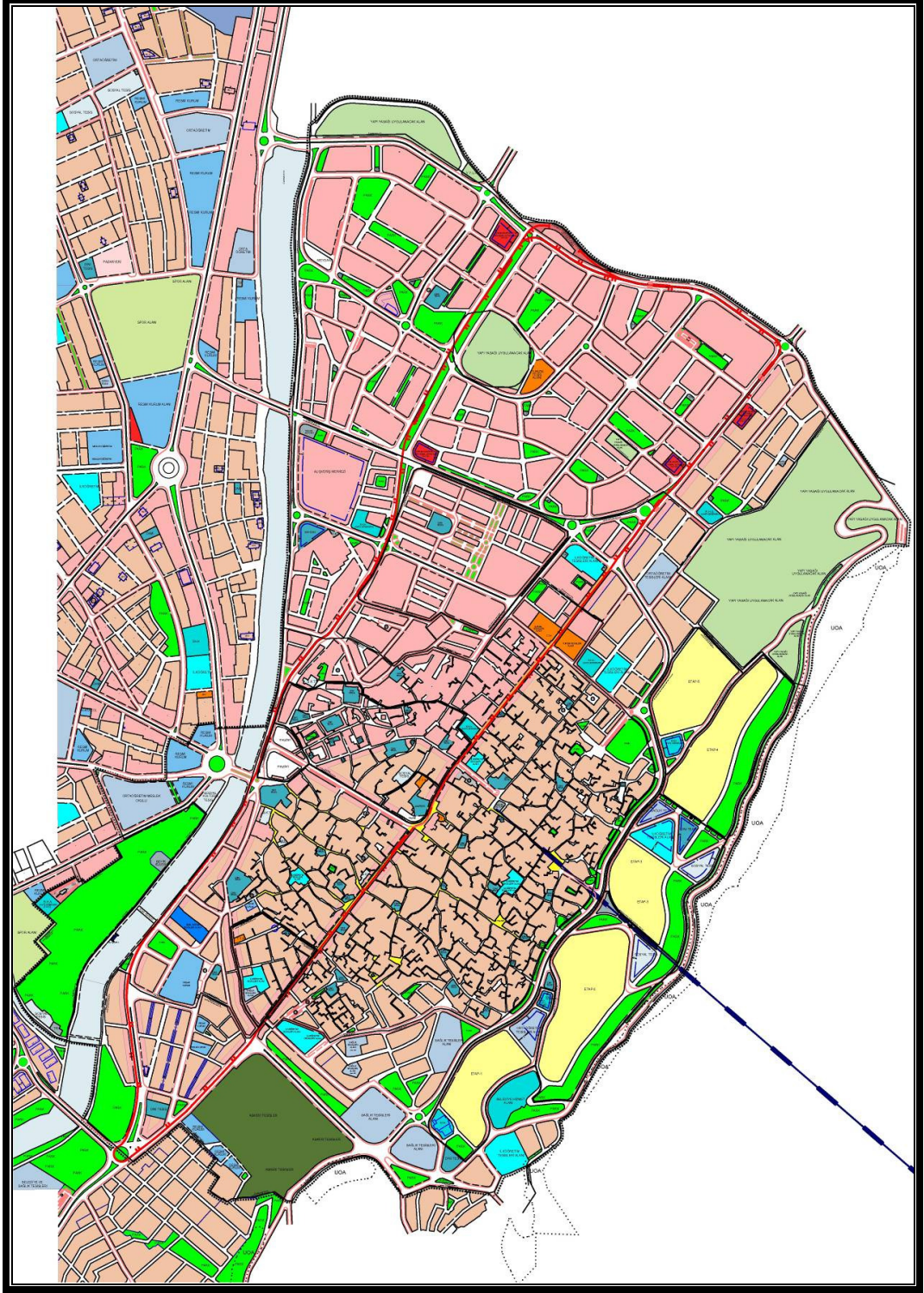
Dini tesisler alanı; 1,7 ha'dan 3,8 ha'a alana çıkmıştır. Dini tesis alanı planlama sınırı içerisinde de 50 tane yer almaktadır. Dini Tesis alanları kentsel sit alanı içinde yoğunlaşmıştır.

Koruma amaçlı imar planı revizyonu yapılan alan yaklaşık 289 ha'dır. Planlama alanı içindeki önerilen kullanımların mevcut planla karşılaştırmalı alandaki büyüklükleri ve oranları Şekil 4.24' teki gibidir. Şekil 4.25' te de Koruma Amaçlı Öneri Planına yer verilmiştir.

ANTAKYA (HATAY) KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI REVİZYONU ALAN				
DAĞILIMI				
KULLANIM	MEVCUT		ÖNERİ	
	ALAN (m ²)	ORAN (%)	ALAN (m ²)	ORAN (%)
KONUT ALANI	703000,73	24,33	535328,26	18,53
TİCARET ALANI	577427,27	19,99	607365,41	21,02
TURİZM TESİS ALANI	13972,01	0,48	9755,34	0,34
KENTSEL DÖNÜŞÜM ÖZEL PROJE ALANI			147061,12	5,09
TRAMVAY BAKIM İSTASYONU			2954,38	0,10
AKARYAKIT	6789,21	0,24	8158,87	0,28
BELEDİYE HİZMET ALANI	4206,85	0,15	22801,86	0,79
RESMİ KURUM ALANI	32338,74	1,12	23538,13	0,82
SAĞLIK ALANI	29758,62	1,03	32623,54	1,13
SOSYAL TESİS ALANI	4151,97	0,14	14415,98	0,50
İLKÖĞRETİM	29022,5	1	30987,62	1,07
ORTAÖĞRETİM	21605,09	0,75	25841,72	0,89
DİNİ TESİS ALANI	17915,8	0,62	37605,95	1,30
ASKERİ	64900	2,25	64762,15	2,24
AĞAÇLANDIRILACAK ALAN	37968,75	1,31		
PARK	162704,29	5,63	251052,17	8,68
TEKNİK ALTYAPI	2824,46	0,09	3858,68	0,13
AÇIK OTOYOL			8498,15	0,01
MEYDAN			13743,58	0,48
PLANSIZ ALANLAR	303283,87	10,5		
NEHİR	38000	1,32	42168,28	1,46
YAPI YASAĞI GETİRİLEN ALAN	10818,97	0,37	171492,19	5,94

YOLLAR	828561,64	28,68	862238,56	29
TOPLAM	2889250,77	100	2889250,77	100

Şekil 4.24. 25 Şubat 2009 tarihli koruma amaçlı imar planı alan dağılımı



Şekil 4.25. 25 Şubat 2009 tarihli koruma amaçlı öneri imar planı

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Geçmişten günümüze hızlı kentleşme hareketleriyle birlikte kentlerimizde, nüfus artışıyla artan yapılaşma, bu yapılaşmaların bilimsel veri ve kurallara uyulmadan hatalı kararlar sonucu arazi kullanımı ve bunun sonucunda insanların giderek doğaya özlem duyması gibi nedenlerle açık-yeşil gereksinimleri her geçen gün artmaktadır. Buna karşın, her yıl kentler için yeni revizyon imar planları yapılmakta, bu planlarda kent içi açık-yeşil alan miktarı arttırılmamakta, tam tersine azaltılmaya çalışılmaktadır.

Antakya kentinin açık yeşil alanları üzerine yapılan bu çalışmada, kent içerisindeki mevcut açık yeşil alanlar, kentin açık ve yeşil alanlarına olan yaklaşım ve bu alanlara ilişkin günümüze kadar alınmış olan plan kararları ve bu plan kararlarına istinaden kişi başına düşen yeşil alan miktarlarının karşılaştırılması yapılarak Antakya kentinin açık ve yeşil alanlar konusundaki açığın kapatılması için çözüm ve öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Antakya kenti belediye sınırları 1994 yılında yapılan Mahalli İdare Seçimleri ile kentin belediye mücavir alan sınırları içerisinde kalan köyleri belediye olarak Antakya kenti sınırları daralmıştır. Antakya günümüzde, Küçükdalyan, Güzelburç, Odabaşı, Aşağı Ekinci, Çekmece, Turunçlu, Dursunlu Belediyeleri arasında kalmıştır. 1994 yılında yapılan seçim ile yeni belediyelerin tamamı kentsel mekanda Antakya ile bütünleşirken farklı birçok belediyenin olması, tüm bu belediyelerin farklı imar planlarının olması, plan kararlarında açık ve yeşil alanlara olan yaklaşımların farklı olması kent içerisinde bütüncül bir planlama anlayışının olmamasına sebep olmuştur.

Antakya kent bütününde açık ve yeşil alanlar konusunda bir sistem arayışına girildiğinde planlanmış bir sistemin olmadığı görülmüştür. Bu sonuca varılmasında; kent içerisinde görsel ve fiziksel yönden rahatlıkla kullanılacak açık ve yeşil alan varlığının bulunmaması etkili olmuştur. Kentte rekreasyon olanağı sağlayan park, çocuk oyun alanı ve çocuk parkları birbirinden tamamen kopuk ve küçük parçalar halinde yerleşimler arasına dağılmış olduğunu, büyüklük, işlevsellik ve estetik açıdan halkın ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığını görmekteyiz. Kentteki mahalleler incelendiğinde açık ve yeşil alanların bazı mahallelerde yoğunluk kazandığı, bazılarında ise hiç olmadığı tespit edilmiştir. Kent içerisinde uygun boşlukların olmaması ve ulaşım zorluklarından dolayı yeni yeşil alan oluşturulması güçtür. Bu durumda mevcut yeşil

alanlar korunmalı ve yeni yerleşim alanlarında 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda belirtilen kişi başına 10 m² aktif yeşil alan standardına uyulmalıdır. Fakat kentlerimizin çoğunda olduğu gibi Antakya'da da kişi başına düşen yeşil alan miktarları giderek azalmakta, var olan yeşil alanların kent içerisindeki dağılımları dengesizliğini korumakta, yeşil alanlar işlevsel ve görsel estetikliği açısından yetersizliğini sürdürmekte ve geleceğe yönelik güvenli politikalar üretilememektedir.

Antakya kenti mevcut alan kullanım ve açık yeşil alan verilerinin hazırlanan sayısal ve görsel veriler yardımı ile değerlendirilmesi sonucu açık yeşil alan modeli kurulmasına yönelik planlama aşamasında alınması gerekli planlama kararları;

- Kent merkezi içinde yer alan park alanları peyzaj mimarlığı, şehircilik, mimarlık ilkeleri ile nitelik ve nicelik yönünden ıslah edilerek yeniden düzenlenmelidir.

- Planlama ve uygulama sorunlarından kaynaklanan ve bu nedenle gerekli yasal düzenlemeler yapılarak kamuya aktarılamayan, donatım alanları için ayrılmış özel mülkiyetlerde bulunan alanların sahipleri ile anlaşma yoluna gidilerek kamulaştırma yöntemleri ile bu tip sorunların giderilmesi gerekmektedir.

- Kent içinde yer alan, birbirinden kopuk olarak yerleştirilmiş çocuk bahçesi, park, spor alanları gibi kentsel açık yeşil alanlar; yaya yolları, yol kenarı ağaçlandırmaları veya kentsel mobilya kullanımı ile birbiri ile ilişkilendirilerek açık yeşil alanlar arasında bütünlük sağlanmalıdır. Ancak kent içerisinde uygun boşlukların bulunmasının güç olduğu durumlarda mevcut yeşil alanlar korunmalıdır.

- Kentin jeolojik, hidrolojik yapısı analiz edilerek, kuru dere yatakları, heyelan alanları, erozyona maruz kalan alanlarda yapılaşma yasağı getirilmelidir. Kentin içerisinde geçen Asi Nehri, Altınçay Nehri kenarlarında bitkilendirme yapıp bu tür alanların açık yeşil alan kullanımına ayrılarak düzenlenmesi sağlanmalıdır.

- Kent içinde kalan mezarlık alanlarının yeşil kuşak içine alınmalı ve mevcut yerleşim alanlarından baskısından kurtarılmalıdır.

- Kent çevresinde yer alan tarımsal alanlarda verimliliğinin artırılmalı ve tarım alanlarının kentleşme talepleri ile tahrip edilmesi önlenmelidir.

- Kent bütününde açık yeşil alan envanteri hazırlanmalıdır. Kentte kurulacak açık yeşil alan sirkülasyon sistemi için öncelikle kent nüfusunun istek ve eğilimlerini dikkate alan bir açık yeşil alan anketi uygulanmalı, kentteki mevcut açık yeşil alanların niteliksel ve niceliksel sorunları belirlenmelidir. Belediye ve Valilik bu çalışmaların

gerçekleşmesi gerek finansal gerek işgücü açısından destek olmalıdır. Çalışma sırasında Mustafa Kemal Üniversitesi başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlarında görüş ve yaklaşım önerileri alınmalıdır.

Tez çalışması kapsamında açık ve yeşil alanlar konusunda ülkemizdeki yasal-yönetimsel durum ve bunlara ilişkin sorunlar ile çözüm önerileri araştırılmış olup buna göre aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Açık ve yeşil alanlara ilişkin kararların oluşumunda öncelikle daha üst ölçekte bazı fiziki plan kararlarının alınması gerekmektedir. Bu kararlar Çevre Düzeni Planları, Metropolitan Alan Planları ile alınmaktadır. İmar Kanununa göre bu planların merkezi yönetimlerce gerekli görüldüğü durumlarda yapılması bir sorun olup kentlerde bu tür planlama yaklaşımı bulunmamaktadır. Ayrıca sağlıklı planlama yaklaşımının oluşturulabilmesi için üst ölçekten alt ölçeğe kadar plan kararları birbirleri ile tutarlı olmalı ve sürekli yapılan değişiklikler ile plan bütünlüğü bozulmamalıdır.

Hatay kenti bu kapsamda şanslı illerden biri olup kent için yapılmış olan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, 1/25.000 ölçekli Antakya kent çevresi Nazım İmar Planı bulunmaktadır. Ancak tez çalışmasının yürütüldüğü dönemde Hatay kentine yönelik yapılmış 1/100.000'lik Çevre Düzeni Planı Mart, 2009 itibariyle mahkeme kararı ile iptal edilmiş olup bu planın alt ölçeği olan 1/25.000'lik planlarda bu karara dayanarak hükümsüz duruma düşmüştür. Bu durum karşısında Hatay Valiliği ve Hatay İl Özel İdaresi'nin ortak yürüttüğü çalışmalar sonucu ihale yolu ile 1/25.000 ölçekli Hatay İli Çevre Düzeni Planı yapımı çalışmalarına başlanmış olup plan sentez aşamasındadır.

Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde belediyelerce, sınırların dışında ise valilikçe arsalar ve araziler imar planına uygun olarak düzenlenirler. 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 18.maddesinde belirtildiğine göre, düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların dağıtımı konusunda, bunların yüzölçümlerinden yeteri kadar alan, düzenleme dolayısıyla oluşan değer artışları karşılığında "Düzenleme Ortaklık Payı (D.O.P)" olarak düşülebilir. Alınacak düzenleme ortaklık payları düzenlemeden önceki yüzölçümünün %40'ını geçmez. D.O.P düzenlemeye tabi tutulan yerlerin ihtiyacı olan yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil alan, ibadet yeri, karakol, M.E.B'na bağlı ilk ve orta öğretim kurumları hizmetleri ve tesisleri için kullanılır. Açık ve yeşil alanlar açısından İmar Kanunu'nun bu maddesi sağlıklı kentleşme için bir fırsat, olumlu bir uygulamadır. Herhangi bir arsa ya da arazide parsel bazında olmayan büyük kamusal

yeşil alan oluşturulmak istendiğinde burada taşınmaz mülkü olan şahısların alanı terk etmesi durumunda, kişiye söz konusu mülk karşılığı başka bir alanda alternatif bir taşınmaz mülk verilebilir.

Antakya kenti içerisinde Saraycık-Kisecik-Günyazı Köylerini kapsayan 700ha'lık bir alanda tez içerisinde "Antakya Kenti İçin Yapılmış Olan İmar Planları" bölümünde anlatılan 7 Ocak 2009 tarihli plan 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 18.maddesine göre uygulama görmüştür. Plan açık ve yeşil alanların planlı şekilde belirlenmesi açısından olumlu bir örnek olmasına karşın bu tip planlarda söz konusu olan "rant transferi" anlaşmazlıklar çıkmasına neden olmuştur.

28 Şubat 1987 tarihli Koruma Amaçlı İmar Planına göre Antakya kentindeki mevcut açık ve yeşil alanlar toplam 116.40 ha alan kaplamaktadır. 1990 yılı Antakya kent nüfusu 123.871 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına düşen yeşil alan miktarının 9.39 m² olduğu saptanmıştır.

27 Nisan 1998 tarihli Antakya İmar Planına göre Antakya kentindeki mevcut açık ve yeşil alanlar toplam 149.10 ha alan kaplamaktadır. Bu değer 76.01ha'ı açık alanları ve 73.09ha'ı ise yeşil alanlar oluşturmaktadır.

2000 yılı Antakya nüfus sayım sonuçları ile bu rakam oranlandığında kişi başına düşen yeşil alan miktarının 9.06 m² olduğu saptanmıştır.

2006 yılı Antakya Kenti Uygulama İmar Planı göre Antakya kentindeki mevcut açık ve yeşil alanlar toplam 172.23 ha alan kaplamaktadır. 2007 yılı Antakya kent nüfusu 186.243 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına düşen yeşil alan miktarının 9.24 m² olduğu saptanmıştır.

25.02.2009 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planına göre Antakya kentindeki mevcut açık ve yeşil alanlar toplam 129.20 ha alan kaplamaktadır. 2007 yılı Antakya kent nüfusu 186.243 olup bu alan nüfus ile oranlandığında kişi başına düşen yeşil alan miktarının 6.93 m² olduğu saptanmıştır.

Yıllara göre Antakya kenti için yapılmış olan planlar incelendiğinde 1987 yılında kişi başına düşen yeşil alan miktarının 9.39 m² olduğu, 1998 yılında kişi başına düşen yeşil alan miktarının 9.06 m², 2006 yılında kişi başına düşen yeşil alan miktarının 9.24 m², 2009 yılı planında kişi başına düşen yeşil alan miktarının 6.93 m² olduğu saptanmıştır. 1987 ve 2006 yılları arasında yapılan planlar arasında yeşil alan miktarlarında büyük oranlarda farklılık olmamasına karşın 1987 yılından 2006 yılına

doğru kiři başına dūřen yeşil alan miktarlarında dūřüř olduğu gözlenmiştir. 2006 ve 2009 yılı arasında yapılan planda ise kiři başına dūřen yeşil alan miktarının oldukça dūřmüř olduğu görülmüştür. Yeřil alan miktarlarındaki azalmanın nedeni, yeşil alan miktarının nüfustaki hızlı artışa karşılık ters oranda azalması ve bu süreçte kent açık yeşil alanlarına yönelik herhangi bir çalışmanın yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Açık ve yeşil alan sistemi kentin makroformunu oluşturan diğer verilerle birlikte ele alınması gereken bir konudur. Hızlı kentleşme sürecinde bu potansiyeli oluşturan varlıklar bir plan çerçevesinde ele alınmalıdır. Bunun için Antakya Kenti ve çevresinde etkili bir koruma politikası izlenmelidir. Mevcut açık yeşil alan sisteminin var olmadığı kentte yeşil alan sistemi oluşumu birçok ölçekte ele alınarak kent halkının gereksinimleri doğrultusunda yaşam kalitesi yüksek olan bir ortam oluşturularak, bu ortamın sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 1993. **Türkiye'nin Sulak Alanları**. Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.
- Anonim, 1998. **1.Süzülen göçmen kuşlar gözlem günü**. Hatay Gazetesi, Antakya.
- Anonim, 1999 a. **Antakya Hatay İl Turizm Müdürlüğü Kayıtları**. T.C. Hatay Valiliği İl Turizm Müdürlüğü, Antakya.
- Anonim, 1999 b. **Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kayıtları**. T.C. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Antakya.
- Anonim, 2000. **Antakya Milli Eğitim Müdürlüğü Kayıtları**. T.C. Antakya Milli Eğitim Müdürlüğü, Antakya.
- Anonim, 2009. **Antakya Milli Eğitim Müdürlüğü Kayıtları**. T.C. Antakya Milli Eğitim Müdürlüğü, Antakya.
- Anonim, 2009. **Antakya Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu**. Antakya Belediyesi, Antakya.
- Anonim, 2009. **Genel Nüfus Sayım Sonuçları TUİK Kayıtları**. T.C. TUİK Hatay Bölge Müdürlüğü, Antakya.
- Bayraktar, A., 1973. **İzmir Şehrinin İmarında Peyzaj Mimarisi ile İlgili Problemler ve Prensiplerin Tespiti**. E.Ü. Ziraat Fakültesi Bahçe Mimarisi Kürsüsü Doktora Tezi, İzmir.
- Bilen, S.Ö., 2004. **Kentsel Dış Mekanların Tasarımında Antropometrik Verilere Bağlı Olarak Peyzaj Elemanlarının Ankara Örneğinde Araştırılması**. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora tezi, Ankara.
- Çalışkan, M.A., 1990. **3194 Sayılı İmar Yasası Açısından Kentlerimizde Açık-Yeşil Alan Sisteminin Geleceği ve Ankara-Çankaya İlçesi Örneği**. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Çelik, A., 2000. **Tokat Kenti Mevcut Alan Kullanım Kararları ve Açık-Yeşil Alan Verilerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma**. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Çetiner, A., 1972. **Şehircilik Çalışmalarında Donatım İlkeleri**. İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Çinçinoğlu, A., 2001. **Antakya Kenti Açık ve Yeşil Alan Sistemlerinin Saptanması ve Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi**. M.K.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antakya.
- Değirmencioğlu, N., 1997. **Açık ve Yeşil Alanların Mevcut İmar Planlama Pratiğinde Kent Makroformuna Yansıması ve Peyzaj Mimarlığı Açısından Ankara Ölçeğinde İrdelenmesi**. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Demir, A., 1996. **Çağlar İçinde Antakya**. Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul.
- Dinçer, B., Özasan M., Kavasoglu T., 2003. **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Yayın No DPT 2671, Ankara.
- Durmuş, S., 1997. **Açık ve Yeşil Alanların Kullanım Özellikleri (Ankara Metropolü Çankaya İlçesi Örneği)**. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi Lisansüstü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Ergin, Ş., 1989. **Kentsel Açık ve Yeşil Alan Donanımının Niceliksel Değerlendirilmesine Yönelik Matematiksel Bir Model Önerisi**. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir.

- Eymirli, S., 1994. **Erzurum Kenti Açık ve Yeşil Alanlarının Saptanması ve Kent İçi Açık-Yeşil Alan İnkleri Yönünden Araştırılması**. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Gold, S.M., 1990. **Recreation planning and design**. McGraw-Hill Book Company, New York.
- Kapan, G., 1998. **İmar Mevzuatı**. Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Keeble, L., 1961. **Principles and Praticce of Town and Country Planning**. London.
- Keleş, R., 1980. **Kentbilim Terimler Sözlüğü**. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Keleş, R., 1990. **Kentleşme Politikası**. İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Kesim, G., 1996. **Düzce Kenti Açık ve Yeşil Alan Sorunları ve Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma**. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Orman Fakültesi, Doktora Tezi, Düzce.
- Kuseyri, R., 1992. **Amik Gölünün Yeniden Oluşturulması Hakkında Görüşler**. Hatay Çevre Koruma Vakfı, Antakya.
- Magnin, G., Yarar, M., 1997. **Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları**. Doğal Hayatı Koruma Derneği Yayını, İstanbul.
- Nasuh, D., 1993. **Kent Parklarının Nitelikleri ve Ankara Örneğinde İrdelenmesi**. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Önder, S., 1997. **Konya Kenti Açık ve Yeşil Alan Sisteminin Saptanması Üzerine Bir Araştırma**. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Özkan, M., 2000. **Risk Toplumu Olgusu – Deprem Riski Etkisi Altındaki Yerleşimlerde Kentsel Açık Alanların Bir Yöntem Olarak İrdelenmesi**. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öztürk, B., 2004. **Kentsel Açık ve Yeşil Alan Sistemi Oluşturulması: Kayseri Kent Bütünü Örneği**. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Pamay, B., 1978. **Kentsel Peyzaj Planlaması**. İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Pamir, H., 2009. **Arkeolojik Kent Antakya**. Antakya Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu. Antakya Belediyesi, Antakya.
- Sabaz, M., 2003. **Kentlerde Yaşam Kalitesi-Yeşil Alan İlişkisi ve Avrupa Birliği Aday Statüsündeki Türkiye'nin Büyük Kentlerinde Yeşil Alan Varlığının Durumu**. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Adana.
- Şahin, S. ve Barış, M.E., 1998. **Kentsel Doku İçerisinde Açık ve Yeşil Alan Standartlarını Belirleyen Etmenler**. Peyzaj Mimarlığı Dergisi, Eylül-Ekim, İstanbul Bölge Şubesi Yayını, İstanbul.
- Temiz, F. M., 2009. **İslam Döneminden İtibaren Antakya'da Kentsel Gelişim ve Mimarlık**. Antakya Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu. Antakya Belediyesi, Antakya.
- Ter, Ü., 2002. **Konya Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Tasarımı Üzerine Bir Araştırma**. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Tümer, S., 1976. **Rekreasyon Alan ve Ölçütleri, T.T.B. Planlama Dairesi Başkanlığı**, Ankara.
- Türel, G. D., 1988. **Ankara Kenti Yeşil Alanlarının Kullanım Etkinliklerinin**

- Bugünkü Durumu ve Yeterliliği İçin Alınması Gereken Önlemler.** A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi., Ankara.
- Ünlüer, E., 2007. **Antakya Kenti Örneğinde Tarihi ve Mimari Dokuya Uygun Kentsel Peyzaj Tasarımı Geliştirme Üzerine Bir Araştırma.** M.K.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antakya.
- Yeşil H.Y., 2000. **Gümüşhane Kenti Açık ve Yeşil Alanlarının Nitelik ve Nicelik Yönünden İrdelenmesi.** Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Yıldızcı, A.C., 1982. **Kentsel Yeşil Alan Planlaması ve İstanbul Örneği.** İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Doçentlik Tezi, İstanbul.
- Yılmaz, B., 1998. **Bartın Kenti Açık ve Yeşil Alan Sisteminin Saptanması Üzerine Bir Araştırma,** Z.K.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bartın.
- Yükselen, C., Asker, A.E., Özbirecikli, M., Sürmeli, H., 1998. **Antakya ve Yöresi Ekonomik Kalkınma Stratejisi.** Hatay Genç İşadamları Derneği Yayını, Antakya.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın oluşmasında bilimsel ve manevi desteğini esirgemeyen sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa ATMACA' ya (Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı) teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Ayrıca çalışmam süresince her yönden katkılarını esirgemeyen sayın hocalarım Prof. Dr. Kamuran GÜÇLÜ (Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı), Yrd. Doç. Dr. Kayhan KAPLAN'a (Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı) teşekkür ederim.

Sevgili babam, annem ve kardeşim... Hiçbir zaman, hiçbir koşulda benden esirgemediğiniz desteğiniz, sevginiz ve anlayışınız için size sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Hatay İli' nin Antakya İlçesinde doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Antakya' da tamamladım. 2000 yılında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü kazandım. 2005 yılında Şehir Plancısı ünvanıyla mezun oldum. 2005 yılında Hatay' a dönerek, E. Zeynep Budak Planlama Bürosunu açarak serbest büro faaliyetleri ile meslek hayatına başladım. 2007 yılında Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim dalında Yrd. Doç. Dr. Mustafa ATMACA danışmanlığında başlamış olduğum Yüksek Lisans eğitimime devam etmekteyim.